

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

C.Z.U: 341.231.14 (043.3)

MORĂRESCU Adrian

**PRINCIPIUL PROPORȚIONALITĂȚII ÎN SISTEMUL
CONVENȚIEI EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI**

Specialitatea 552.08 – Drept internațional și european public

TEZĂ DE DOCTOR ÎN DREPT

Conducător științific:

Diana SÂRCU-SCOBIOALĂ,

doctor habilitat în drept,

conferențiar universitar

Autorul:

CHIȘINĂU, 2015

© Morărescu Adrian, 2015

CUPRINS

ADNOTARE (în limbile română, engleză și rusă)	4
LISTA ABREVIERILOR	7
INTRODUCERE	8
1.REFLECȚII NORMATIVE ȘI DOCTRINARE PRIVIND PRINCIPIUL PROPORȚIONALITĂȚII ÎN SISTEMUL CONVENȚIEI EDO	
1.1. Principiul proporționalității în contextul cercetărilor științifice	15
1.2. Consacrarea principiului proporționalității de cadrul normativ național	26
1.3. Concluzii la Capitolul 1	41
2.FUNDAMENTELE TEORETICO–JURIDICE ALE PRINCIPIULUI PROPORȚIONALITĂȚII ÎN SISTEMUL CONVENȚIEI EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI	
2.1. Definirea principiului proporționalității	43
2.2. Marja de apreciere recunoscută statelor în procesul aplicării principiului proporționalității de către curtea europeană a drepturilor omului	53
2.3. Restricțiile expres autorizate în exercițiul drepturilor și libertăților consacrate de Convenția Europeană a Drepturilor Omului	63
2.4. Concluzii la Capitolul 2	72
3.APLICAREA PRINCIPIULUI PROPORȚIONALITĂȚII PENTRU JUSTIFICAREA INGERINȚELOR DREPTURILOR CALIFICATE	
3.1. Principiul proporționalității și dreptul la respectarea vieții private și de familie (art. 8 al Convenției EDO)	74
3.2. Aplicarea principiului proporționalității în vederea protecției dreptului la libertatea de exprimare (art. 10 al Convenției EDO)	83
3.3. Proporționalitatea în lumina protecției dreptului la asociere și întruniri pașnice (art. 11 al Convenției EDO)	90
3.4. Principiul proporționalității prin prisma altor drepturi și libertăți garantate de Convenția EDO	95
3.5. Concluzii la Capitolul 3	105
4.APLICAREA PRINCIPIULUI PROPORȚIONALITĂȚII ÎN SPEȚELE CONTRA MOLDOVEI	
4.1. Evaluarea testului de proporționalitate privind drepturile și libertățile calificate	107
4.2. Principiul proporționalității și protecția proprietății	127
4.3. Principiul proporționalității și apărarea drepturilor de natură procedurală	138
4.4. Concluzii la Capitolul 4	143
CONCLUZII GENERALE SI RECOMANDĂRI	145
BIBLIOGRAFIE	148
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	167
CV-UL AUTORULUI	168

ADNOTARE
Morărescu Adrian
„Principiul proporționalității în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului”,
Teză de doctor în drept
Specialitatea: 552.08 – Drept internațional și european public. Chișinău, 2015

Structura tezei: introducere, 4 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 228 surse, textul de bază constituit din 147 pagini.

Cuvinte cheie: proporționalitate, ingerință, drepturile omului, libertățile fundamentale, drepturi calificate, triplul test al ingerinței, Convenția EDO, speță.

Publicații la tema tezei: 7 articole științifice.

Domeniul de studiu: Dreptul Convenției EDO axat pe analiza principiului proporționalității.

Scopul cercetării rezidă în cercetarea multidimensională a aplicabilității principiului proporționalității de către CEDO în vederea stabilirii soluțiilor finale pe marginea cauzelor examinate pentru asigurarea echilibrului just între multitudinea intereselor concurente implicate, a supremației valorii umane și a ordinii de drept existente în spațiul pan-european.

Obiectivele cercetării vizează: definirea accepțiunilor și a elementelor principiului proporționalității; stabilirea caracterelor și a esenței juridice a marjei de apreciere recunoscute statelor în virtutea Convenției EDO în dependență de specificul drepturilor încălcarea cărora se reclamă; determinarea restricțiilor expres autorizate în exercițiul drepturilor și libertăților garantate; elucidarea reperelor generice de aplicabilitate ale principiului proporționalității în dependență de categoriile de spețe diferențiate după criteriul dreptului pretins încălcat; stabilirea limitelor protecției drepturilor și libertăților calificate în urma evaluării coraportului între interesul general și particular; studiul caracterelor triplului test de proporționalitate în baza studiilor de caz; prezentarea specificului național în aplicarea principiului proporționalității pe marginea spețelor contra R. Moldovei; evidențierea carențelor în ordinea internă de drept a R. Moldova ce au servit ca temei pentru condamnarea statului la CEDO.

Noutatea și originalitatea științifică sunt întemeiate de: prezentarea în premieră în istoria cercetărilor autohtone a dreptului internațional al drepturilor omului și dreptului contenciosului drepturilor omului a problematicii aplicabilității principiului proporționalității în sistemul Convenției EDO, fiind determinate reperele teoretice ale acestuia, esența și natura juridică, caracterele și particularitățile aplicării principiului enunțat și demonstrată practic funcționalitatea mecanismelor speciale utilizate de magistrații europeni în stabilirea limitelor largi sau dimpotrivă înguste ale protecției drepturilor și libertăților garantate; argumentarea opțiunilor aplicării principiului proporționalității, acordând prioritate spețelor contra Moldovei soluționate de Convenția EDO.

Problema științifică importantă soluționată în domeniu constă în analiza complexă și prezentarea multidimensională, în premieră, a naturii juridice, a criteriilor, a ipostazelor și a particularităților aplicării principiului proporționalității în sistemul Convenției EDO, racordate cauzelor concrete diferite înaintate spre soluționare Curții de la Strasbourg și a regulilor stabilite în exercitarea competenței sale contencioase, evidențiind mecanismele utilizate de magistrații europeni, în stabilirea limitelor protecției drepturilor și libertăților convențional garantate.

Semnificația teoretică a cercetării este asigurată de: caracterul profund științific al examinării particularităților aplicării principiului proporționalității în contextul jurisprudenței recente degajate de forul de la Strasbourg; contribuția considerabilă la dezvoltarea fundamentelor teoretice autohtone privind natura și esența juridică a principiului proporționalității racordat realităților juridice cotidiene ale statelor-membre ale Consiliului Europei; exemplificarea clară și abundă a raționamentelor magistrale pe terenul transunerii în viața a exigenței proporționalității; evidențierea criteriilor și a parametrilor specifici ce condiționează acordarea unui anumit grad de protecție a drepturilor reclamate, luând în considerație interesele general și special implicate la caz.

Valoarea aplicativă a lucrării rezultă din faptul, că studiul este destinat savanților, magistraților naționali, angajaților sistemului de justiție din R. Moldova, public recipient, inițiat în materia dreptului internațional public, a dreptului internațional al drepturilor omului, a dreptului Convenției EDO și a dreptului contenciosului internațional al drepturilor omului, interesat în propagarea standardelor justiției europene și promovarea valorilor demnității umane, precum și pentru cei care intenționează să-și apere drepturile la CEDO.

Implementarea rezultatelor științifice a fost realizată prin mediatizarea concluziilor teoretice și a recomandărilor practice în articole științifice publicate în reviste de specialitate și prin prezentarea acestora în cadrul conferințelor științifice de profil naționale și internaționale.

АННОТАЦИЯ

Морэреску Адриан

«Принцип пропорциональности в системе Европейской Конвенции по Правам Человека»

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук.

Специальность: 552.08 – Международное и Европейское публичное право. Кишинёв, 2015.

Структура диссертации: введение, 4 главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 228 источников, основной текст изложен на 147 страницах.

Ключевые слова: пропорциональность, вмешательство, права человека, основные свободы, обусловленные права, тройной тест вмешательства, Европейский Суд по Правам Человека (ЕСПЧ), Европейская Конвенция по Правам Человека (ЕКПЧ).

Публикации по теме исследования: 7 научных статей.

Область исследования: Право ЕКПЧ и анализ принципа пропорциональности.

Цель исследования является многостороннее изучение специфики применения ЕСПЧ принципа пропорциональности в разрешении заявленных жалоб для установления справедливого баланса между затронутыми конкурирующими интересами в пан европейском пространстве. **Задачи исследования** ориентированы на: определение значений и компонентов принципа пропорциональности; установление характеристик и юридической сути дел предъявленных ЕСПЧ в зависимости от специфики нарушаемого права; изучение установленных ограничений прав в порядке осуществления гарантированных прав и свобод; выявление универсальных основ применения принципа пропорциональности в зависимости от категории дел исходя из нарушенного права; установление ограничений защиты квалифицированных прав и свобод как следствие оценивания взаимосвязи между общим и частным; изучение характеристик тройного теста вмешательства основываясь на исследование конкретных дел; определение ограничений экспресс утвержденных в гарантированных правах и свободах; описание особенностей применения принципа пропорциональности в конкретных делах против Р. Молдовы; выявление недостатков законодательства Р. Молдовы которые привели к приговору государства в ЕКПЧ.

Новизна и научная оригинальность исследования обоснована тем что впервые в истории исследований международного права Р. Молдовы представлена проблематика применения принципа пропорциональности в системе ЕКПЧ и выявлены теоретические основы, юридическая природа и особенности применения принципа пропорциональности, практически доказана функциональность механизмов используемых европейскими магистратами для установления ограничений защиты основных прав и свобод; рассмотрен контекст применения принципа пропорциональности, приоритетным являясь дела против Р. Молдовы.

Основная научная проблема разрешенная в данном исследовании состоит в том, что впервые в правовой науке Р. Молдовы был проведен анализ юридической природы, критериев и ипостасей применения принципа пропорциональности в системе ЕКПЧ с учетом принятых решений и постановлений, выделяя механизмы используемые европейскими магистратами для установления ограничений защиты основных прав и свобод.

Теоретическая значимость исследования обеспеченна: научным и инновационным характером исследования особенностей применения принципа пропорциональности в контексте юриспруденции представленной Форумом Страсбурга; существенным развитием теоретической базы касающиеся юридической природы и сути принципа пропорциональности исходя из правовых реалий государств-членов Совета Европы; приведение множества примеров и рассуждений по поводу внедрения в жизнь требования пропорциональности; выявление критериев и специфических параметров определяющие степень защиты основных прав и свобод, принимая во внимание общие и частные интересы участвующие в конкретных делах.

Практическая значимость исследования заключается в представлении научных результатов для широкого применения инициированной юридической публики в сферах международного публичного права, международного права прав человека, права ЕКПЧ и права международного судебного разбирательства, заинтересованной во внедрении европейских стандартов правосудия и поощрении человеческого достоинства.

Внедрение научных результатов исследования производилось посредством медиатизации теоретических выводов и практических рекомендаций в опубликованных научных статьях в профильных журналах, а так же посредством представленных докладов на национальных и международных конференциях.

ANNOTATION

Morărescu Adrian

„The Principle of Proportionality in the System of the European Convention on Human Rights“,

LLD thesis. Specialty: 552.08 –International and European Public Law. Chisinau, 2015.

Thesis structure: introduction, 4 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography which includes 228 sources, basic text of 147 pages.

Key words: proportionality, interference, human rights, fundamental freedoms, qualified rights, triple test of interference, European Convention on Human Rights (ECHR), case.

Publications on the research subject: 7 scientific articles.

Study domain: Law of the European Convention on Human Rights with special reference to the analysis of the proportionality principle.

The goal of the research resides in the multidimensional study of the practicability of the proportionality principle by the European Court of Human Rights in order to find final solutions for the examined cases to ensure balance between the competing interests, the supremacy of human values and the rule of law existing in the pan-European space. **The objectives of the research** are steered towards defining the senses of the proportionality principle and its elements; delimiting the characters and the legal essence of the margin of assessment acknowledged to the states under the ECHR depending on the specific rights whose violations is claimed; determining the express restrictions authorized in the exercise of the rights and freedoms; configuring the generic benchmarks of the practicability of the proportionality principle depending on the categories of the cases differentiated according to the criterion of the alleged violated right; establishing the limits when protecting the rights and freedoms following the evaluation of the correlation between the general and particular interests; exemplifying the character of the triple proportionality test based on the case studies; presenting the national peculiarities on the application of the proportionality principle based on the cases against the R. of Moldova; establishing the defaults in the internal legal system of the Republic of Moldova which have served as grounds for condemning the state to the European Court of Human Rights.

The Scientific novelty and originality of the research resides in the fact that it is for the first time in the national history of the scientific research that the international law of human rights and the international litigation law on the issue of the practicability of the proportionality principle in the ECHR system is presented, the theoretical backgrounds, the essence, the legal nature, and the particularities of the proportionality principle have been identified, as well as the practical functionality of the special mechanisms used by the European magistrates in setting the margins of the conventional rights and freedoms guaranteed under the ECHR have been proved; in presenting the arguments concerning the options of the practicability of the proportionality principle prioritizing the cases against the R. of Moldova solved by the European Court of Human Rights.

The significant scientific problem solved in the research consists in the fact that for the first time in local and regional judicial doctrine there have been analyzed the criteria, hypostasis and the peculiarities of the practicability of the proportionality principle in the system of the ECHR, the findings being formulated according to the specific cases solved by the European Court of Human Rights, highlighting the mechanisms used by the European magistrates in setting the margins of the conventional rights and freedoms guaranteed under the ECHR.

Theoretical significance of the research is assured by: the profound scientific nature of examining the peculiarities of the practicability of the proportionality principle in the context of jurisprudence recently released by the European Court of Human Rights, the contribution to the considerable development of the national theoretical basis concerning the legal essence and nature of the proportionality principle in connection with the daily legal realities of the European Council member states, actualizing the regional information on the research topic, exemplifying clearly the magisterial reasoning on giving effect to the exigency of proportionality, singularizing the criteria and specific parameters that grant a certain degree of protection to the claimed rights, taking into consideration the general and special interests involved in the case.

Practical value of the research stems from the fact that it is intended for scholars, national magistrates, the employees from the justice system in the R. of Moldova, recipient public initiated in the sphere of international public law, international law of human rights, law of the ECHR, international litigation law, interested to propagate the European justice standards and to promote the values of human dignity as well as for those who intend to defend their rights before the European Court of Human Rights.

The implementation of the scientific results has been accomplished by publicizing the theoretical conclusions and practical recommendations formulated during the research in specialized magazines, as well as by presenting them during national and international conferences.

LISTA ABREVIERILOR

Art. – Articol

Alin. - Alineat

c. – contra

CEDO – Curtea Europeană a Drepturilor Omului

CIJ – Curtea Internațională de Justiție

CJUE – Curtea de Justiție a Uniunii Europene

Convenția EDO – Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale

CP RM – Codul Penal al Republicii Moldova

CPP RM – Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova

Date INDP – date personale având funcția de identificare prin prelucrarea numărului de identificare de stat

Dr. – doctor

Dr. hab. – doctor habilitat

etc. – etcetera

HUDOC – Culegerea electronică a jurisprudenței Fostei Comisii EDO și a CEDO

LGBT – Colectivitatea lesbiană, gay, bisexuală și transsexuală

no. – număr

ONU – Organizația Națiunilor Unite

OSCE – Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa

PPCD – Partidul Popular Creștin Democrat

RM – Republica Moldova

SA – Societate pe acțiuni

SRL – Societatea cu răspundere limitată

ș.a. – și alții

TVM – Compania Teleradio Moldova

UE – Uniunea Europeană

URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

INTRODUCERE

Justiția este stăpâna și regina tuturor virtuților.

Cicero

Actualitatea și importanța problemei de cercetare Omenirea a intrat în epoca drepturilor omului, în care libera dezvoltare a personalității și afirmarea valorilor demnității și libertății se consideră scopuri prioritare realizate de umanitate la cea mai largă scară, epocă, în care au fost abolite sclavia, pedeapsa capitală și actele de tortură. Secolul XXI înaintază la discreția justițiabililor europeni opțiuni juridice vaste, susceptibile a fi reclamate în vederea protecției drepturilor și libertăților fundamentale consacrate, orientate spre crearea mecanismelor instituționale de asigurare a respectării drepturilor omului.

Transpunerea reglementărilor internaționale în sistemele de drept interne ale statelor-membre ale Consiliului Europei, inclusiv și în ordinea de drept din R. Moldova a evoluat spectaculos indiferent de scopurile reprezentanților statelor semnatare ale Convenției EDO pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale la 04 noiembrie 1950 în cadrul Reuniunii de la Roma [18].

Convenția EDO nu a apărut dintr-un vid juridic, ci a fost precedată de Declarația Universală a Drepturilor Omului și de Declarația americană a drepturilor și responsabilităților omului. În sistemul Convenției fiecare noțiune face obiectul unei interpretări autonome, distincte de cea a dreptului intern. Internaționalizarea definițiilor are efecte majore asupra dezvoltării dreptului internațional al drepturilor omului, deoarece conduce la integrarea dreptului intern al statelor, busculând barierele tradiționale între dreptul internațional și dreptul intern. Sistemul, astfel pus în aplicare de Convenția EDO, în orice caz, a dat naștere unei veritabile „*ordini publice europene*” în care statele au devenit debitori față de creditori, care în același timp sunt alte state și indivizi în cadrul „*Europe civice*”, exclusive de orice aspect sinalagmatic [44].

Republica Moldova a ratificat Convenția EDO prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298 din 24 iulie, 1997, care a intrat în vigoare la 12 septembrie, 1997 [20], prima hotărâre de condamnare a statului nostru fiind pronunțată la 13 decembrie 2002 pe marginea speței *Mitropolia Basarabiei și alții c. Moldovei* [76]. Timp de peste 17 ani standardele inserate în Convenția europeană au asigurat o respectare practică a drepturilor consacrate, combătând scepticismul manifestat inițial de juriștii de profesie și justițiabilii de rând. Câștigul de cauză la Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) nu constituie un lucru ieșit din comun pentru conaționalii care au căutat să li se facă dreptate, sesizarea magistraților internaționali devenind habituală. Eventuale pierderi la Curte i-au determinat pe angajații sistemului justiției interne în proces de reformare continuă să stabilească soluții compatibile cu clauzele prevăzute convențional.

În R. Moldova succesul implementării prevederilor Convenției EDO este spectaculos, timp de doar un deceniu jurisprudența degajată de forul european a devenit un veritabil *acquis de*

conformitate al compatibilității legilor naționale cu standardele internaționale acceptate în materia vizată. Examinând comparativ cu alte state frecvența emiterii de către CEDO a deciziilor de condamnare a Republicii Moldova, constatăm faptul, că în perioada de la 2002, când a fost emisă prima hotărâre de condamnare a R. Moldova și până la 01 ianuarie 2015, CEDO a adoptat 297 de hotărâri prin care a constatat încălcarea drepturilor și libertăților protejate; în privința Belgiei, statul fondator al Consiliului Europei și semnatar al textului Convenției EDO, la 04 noiembrie 1950, CEDO a adoptat 205 hotărâri de condamnare din 1959 până la 01 ianuarie 2015, iar în privința Irlandei, alt stat fondator, doar 32 de hotărâri [113].

Actualmente standardele relevante stabilite prin jurisprudența degajată de CEDO pe marginea spețelor înaintate spre soluționare, își găsesc aplicarea largă în cadrul legal și judiciar intern al R. Moldova, martorii implementării continue a principiilor formulate de instanța contenciosului european al drepturilor omului fiind în permanentă așteptare a racordărilor și aranjamentelor noi efectuate în privința statului nostru.

În acest sens, relevant apare faptul, că aplicarea standardelor internaționale în materia dreptului internațional al drepturilor omului, conform unei reguli general acceptabile, se fundamentează *inter alia* și pe estimarea specificului național propriu unui stat-parte la Convenția EDO, forul de la Strasbourg reiterând frecvent că anume magistrații naționali sunt cei mai indicați să decidă asupra coraportului între anumite drepturi și libertăți individuale protejate pe de o parte, și interesele generale ale societății, pe de altă parte, fiind astfel îndreptățiți să asigure armonizarea intereselor concurente implicate.

În general, dimensiunea juridică dezvoltată de organele de la Strasbourg presupune implicarea continuă a factorilor de decizie naționali în vederea stabilirii gradului adecvat de protecție pentru drepturile și libertățile garantate, cu excepția celor care nu admit prin esența sa nici o derogare [107]. Anume într-o asemenea configurație juridică crește rolul magistratului intern responsabil de soluționarea unei game largi de cauze referitoare și la carențele transpunerii în viață a drepturilor proclamate, acesta fiind desemnat să adopte o decizie finală compatibilă prin formă și conținut cu principiile fundamentale degajate de magistrații europeni pe terenul Convenției EDO. Aparent cât nu ar părea de paradoxal, dar instituind standarde certe în domeniul contenciosului drepturilor omului și dublând controlul asupra respectării acestora prin supravegherea exercitată la nivel european, CEDO, în virtutea Convenției, lasă la discreția autorităților naționale o anumită marjă de apreciere în stabilirea limitelor protecției cu referire la o cauză concretă, care este desemnată să promoveze flexibilitate în procesul soluționării diferendelor apărute din particularitățile naționale determinate de tradiții sociale, politice, culturale și juridice ale statelor contractante în contextul larg european [94], și să demonstreze

realității istorice, că fiecare societate este autorizată la o oarecare latitudine în rezolvarea conflictelor inerente apărute între drepturile indivizilor și interesele naționale [215].

În contextul recurgerii la marja națională de apreciere, precum vom elucida în continuare, se pune în discuție problematica principiului proporționalității, aplicabilitatea căruia cunoaște particularități inedite în contextul precedentului judiciar edificat de CEDO. Cu toate că principiul enunțat nu este aplicabil cu referire la întreg ansamblul de drepturi și libertăți convențional consacrate de dreptul material al Convenției, textul actului fundamental oferă o platformă mai mult decât solidă pentru a descoperi temeiurile teoretice și practice de transpunere a exigenței de proporționalitate în cauzele soluționate zi cu zi, în care se reclamă îngrădirea excesivă a unor drepturi protejate.

Constatăm în această ordine de idei, că principiului proporționalității devine omniprezent în jurisprudența actuală și anterioară a Convenției EDO și a fostei Comisii Europene a Drepturilor Omului (Comisia EDO), fiind propriu sistemului de conformitate, instituit în baza Convenției europene și realizat prin identificarea echilibrului just între cerințele apărute din interesele generale ale societății și exigențele protecției drepturilor de bază recunoscute subiecților individuali [111]. Din conținutul de idei anterior expuse, deducem aplicarea corespunzătoare a principiului proporționalității ținând cont de accepțiunile relevante degajate de CEDO în acest context, condiționează asigurarea unei justiții cu adevărat eficiente, orientate spre fața justițiabilului concret, anume acesta din urmă, fiind înzestrat cu puterea finală de a decide, dacă justiția națională satisface criteriile declarate ale legalității, corectitudinii și rezonabilității, detașându-se de la stereotipurile negative existente în societate.

Scopul investigației rezidă în cercetarea multidimensională a aplicabilității principiului proporționalității de către CEDO în vederea stabilirii soluțiilor finale pe marginea cauzelor soluționate, pentru asigurarea echilibrului just între multitudinea intereselor concurente implicate, a supremației valorii umane și a ordinii de drept existente în spațiul pan-european.

Din aceste rațiuni principiul proporționalității este supus unei examinări teoretico-practice, fiind analizate accepțiunile acestuia prin prisma considerațiunilor juridice dezvoltate de către doctrinarii științelor juridice, și mai ales prin prisma raționamentelor înserate în actele jurisdicționale finale adoptate de către organele de la Strasbourg în privința unei multitudini de drepturi consacrate convențional, restricționarea cărora necesită în mod obligatoriu satisfacerea exigenței de proporționalitate. Cercetarea noastră debutează cu **ipoteza** principiului proporționalității ca regulă esențială, abordarea căreia condiționează stabilirea anumitor limite de protecție a drepturilor sau libertăților garantate, astfel ca soluția finală să corespundă cel mai bine circumstanțelor de fapt ale speței și să asigure o echilibrare a intereselor concurente implicate.

Ținând cont de practica juridică internă în continuu regretabilă și defectuoasă, soldată cu multiple pierderi de către guvernul Moldovei ale cauzelor la CEDO, studiul analitic al

proportionalității în sistemul Convenției EDO vine să asiste în percepția detaliată și coerentă a raționamentelor magistrale formulate de către judecătorii internaționali în procesul aplicării Convenției, astfel încât să prezinte juristului autohton, interesat în problema vizată, principalele practici adoptate de Curte în stabilirea gradului de protecție a drepturilor protejate, îndeosebi celor calificate, ce ridică chestiuni controversate în calea respectării acestora, precum și să formeze o platformă științifico-teoretică solidă edificată în baza investigațiilor studiilor de caz.

În vederea realizării scopului menționat propus, identificăm **obiectivele cercetării**, atingerea cărora condiționează și soluționarea problemei științifice:

1. definirea accepțiunilor și a elementelor principiului proportionalității,
2. stabilirea caracterelor și a esenței juridice a marjei de apreciere, recunoscute statelor în virtutea Convenției EDO, în dependență de specificul drepturilor încălcarea cărora se reclamă,
3. determinarea restricțiilor expres autorizate în exercițiul unor drepturi și libertăți garantate,
4. configurarea reperelor generice de aplicabilitate ale principiului proportionalității în funcție de categoriile de spețe diferențiate după criteriul material al dreptului pretins încălcat,
5. stabilirea limitelor protecției drepturilor și libertăților calificate în urma evaluării coraportului între interesul general și particular,
6. studiul caracterelor triplului test de proportionalitate în baza studiului de caz,
7. prezentarea specificului național în aplicarea principiului proportionalității pe marginea spețelor contra Moldovei,
8. evidențierea carențelor în ordinea de drept internă a R. Moldova ce au servit ca temei pentru condamnarea statului la CEDO.

Noutatea științifică a rezultatelor cercetării rezultă: din prezentarea în premieră în domeniul de cercetare autohtonă a problematicii aplicabilității principiului proportionalității în sistemul Convenției EDO, din reperele teoretice ale accepțiunii, esenței și naturii juridice, a caracterelor și a particularităților principiului enunțat, din argumentarea practică a tehnicilor și mecanismelor speciale utilizate de magistrații europeni în stabilirea limitelor largi sau dimpotrivă înguste ale protecției drepturilor și libertăților convențional garantate. În conținutul tezei de doctor, pentru prima dată în doctrina moldovenească a dreptului internațional al drepturilor omului și a dreptului contenciosului drepturilor omului, au fost demonstrate și elucidate opțiunile aplicării principiului proportionalității cu trimitere continuă la spețele soluționate de CEDO de o manieră distinctă, acordând atenție prioritară spețelor contra Moldovei.

Problema științifică importantă soluționată în domeniu constă în analiza complexă și prezentarea multidimensională, în premieră, a naturii juridice, a criteriilor, a ipostazelor și a particularităților aplicării principiului proportionalității în sistemul Convenției EDO, racordate cauzelor concrete diferite înaintate

spre soluționare Curții de la Strasbourg și a regulilor stabilite în exercitarea competenței sale contencioase, evidențiind mecanismele utilizate de magistrații europeni, în stabilirea limitelor largi sau înguste ale protecției drepturilor și libertăților convențional garantate.

Semnificația teoretică a cercetării este asigurată de: caracterul profund științific al examinării particularităților aplicării principiului proporționalității în contextul jurisprudenței recente degajate de forul de la Strasbourg; contribuția considerabilă la dezvoltarea fundamentelor teoretice autohtone privind natura și esența juridică a principiului proporționalității racordat realităților juridice cotidiene ale statelor-membre ale Consiliului Europei; exemplificarea clară și abundă a raționamentelor magistrale pe terenul transunerii în viața a exigenței proporționalității; evidențierea criteriilor și a parametrilor specifici ce condiționează acordarea unui anumit grad de protecție a drepturilor reclamate, luând în considerație interesele general și special implicate la caz. Sistemul de idei expus în conținutul lucrării constituie un demers științific aprofundat asupra esenței juridice a principiului proporționalității așa cum este aplicat în sistemul Convenției europene, racordat realităților juridice cotidiene ale statelor-membre ale Consiliului Europei.

Valoarea aplicativă a lucrării rezultă din faptul, că studiul este destinat savanților, magistraților naționali, angajaților sistemului de justiție din R. Moldova, public recipient, inițiat în materia dreptului internațional public, a dreptului internațional al drepturilor omului, a dreptului Convenției EDO și a dreptului contenciosului internațional al drepturilor omului, interesat în propagarea standardelor justiției europene și promovarea valorilor demnității umane, dar și pentru cei ce intenționează să-și apere drepturile la CEDO, deoarece, spre regret, practica demonstrează că în foarte rare cazuri instanțele naționale purced la analiza testului de proporționalitate, mulțumindu-se cu examinarea legalității ingerinței autorităților naționale în drepturile convențional protejate.

Aprobarea și implementarea rezultatelor cercetării s-a produs prin expunerea concluziilor științifice și a rezultatelor principale ale cercetării în cadrul ședinței catedrei Drept Internațional și Drept al Relațiilor Economice Externe al Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova și în cadrul Seminarului Științific de Profil 12.00.10 – Drept Internațional Public la Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM. Implementarea rezultatelor cercetării s-a realizat prin publicarea articolelor științifice în revistele de specialitate (*Revista Moldovenească de drept internațional și relații internaționale*, *Studia Universitatis Moldaviae*, *Seria „Științe sociale”*, *Revista Universul juridic*, *EBSCO*, *indexat în baza de date BDI*, *Universitatea Hyperion*, *București*), prin evaluarea datelor cercetării în cadrul conferințelor științifice de profil naționale și internaționale. Informațiile incluse în demersul științific pot fi utilizate pentru eficientizarea procesului de legiferare, în instruirea juridico-profesională și în dezvoltarea cercetărilor în materie de drept internațional în scopul asigurării justiției interne etc.

Volumul și structura tezei. Teza se compune din adnotare în trei limbi, lista abrevierilor, introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 228 de surse.

SUMARUL COMPARTIMENTELOR TEZEI

Introducerea constituie o fundamentare și justificare a problematicei cercetate și cuprinde compartimentele: actualitate și importanța problemei abordate, scopul și obiectivele, noutatea științifică, importanța teoretică, valoarea aplicativă a lucrării și aprobarea rezultatelor cercetării.

Capitolul I „Reflecții normative și doctrinare privind principiul proporționalității în sistemul CEDO” prezintă rezultatele investigației științifice a platformei teoretice existente în literatura de domeniu, care au servit ca fundament juridic pentru conceperea lucrării și scoate în evidență actele normative naționale în vigoare care de o manieră sau alta reglementează accepțiunile principiului proporționalității la nivel intern. Cercetările doctrinarilor autohtoni (Scobioală-Sârcu D., Poalelungi M., Chiriac A.), români (Bîrsan C., Bogdan D., Selegean M.), francezi (Charrier J.-L.), englezi și anglofoni (Clements L., Mole N., Simmons A., Millar Gavin D., Takahashi Arai Yu., Ellis E., McBride J., Christoffersen J.) constituie o solidă bază teoretică în care sunt stabilite problemele aplicării principiului proporționalității.

În privința cadrului legal național, au fost prezentate prevederile Constituției R. Moldova, Codurile civil, penal, de procedură civilă, de procedură penală, în care legislatorul a inclus unele reglementări aferente principiului proporționalității, deși nu le-a enunțat expres; au fost analizate prevederile legilor organice și ordinare de domeniu, cu prescrierea aspectelor relative la exigența proporționalității; au fost formulate concluzii pe marginea celor menționate și au fost stabilite problema cercetării și direcțiile de soluționare a acesteia.

Capitolul II „Fundamentele teoretico-juridice ale principiului proporționalității” include descrierea cercetărilor privind evoluția și definirea conceptului principiul proporționalității la nivel de conținut, a criteriilor de evaluare a aplicabilității acestuia; prezintă limitele stabilite ale marjei de apreciere a autorităților naționale recunoscute pe terenul Convenției EDO; exemplificarea și analiza restricțiilor expres autorizate în exercițiul unor drepturi și libertăți garantate. În mod special primul compartiment de bază al tezei se referă la actele străine existente ce consacră regula proporționalității și elemente din practica judiciară a diverselor instanțe de judecată (naționale și internaționale), care într-o manieră sau altă au atins această problemă. Cu referire la marja de apreciere, în baza unor exemple concrete au fost elucidate limitele largi și înguste ale acesteia; au fost formulate caracterele teoretice proprii. În contextul cercetării restricțiilor expres autorizate în exercițiul anumitor drepturi și libertăți, au fost elucidate scopurile legitime care justifică îngrădirea drepturilor convențional consacrate și au fost evaluate criteriile evaluării necesității ingerinței într-o societate democratică cu

trimitere directă la exigența proporționalității între scopul propus spre realizare prin limitarea unui drept garantat și mijloacele antrenate de autoritățile interne în vederea atingerii scopului vizat. La finele compartimentului în cauză au fost formulate concluziile științifice specifice ce exprimă esența ideilor la tema investigată.

Capitolul III „Aplicarea principiului proporționalității pentru justificarea ingerințelor drepturilor calificate” vizează studierea cauzelor inedite și recente, soluționate de Curtea de la Strasbourg în procesul complex de aplicare și interpretare a clauzelor convenționale, atenție deosebită fiind acordată drepturilor și libertăților calificate; au fost analizate raționamentele dezvoltate pe marginea spețelor în care se reclamă încălcarea unui drept calificat și raționamentele degajate în contextul altor cauze în care de asemenea principiul proporționalității își găsește expresie fermă, astfel fiind atins scopul de cercetare multidimensională a exigenței proporționalității în ansamblul ipotezelor posibile. În mod special, capitolul se referă la analiza proporționalității ingerințelor autorităților naționale în drepturile și libertățile consacrate de art. 6 (dreptul la un proces echitabil), art. 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie), art. 9 (libertatea de gândire, de conștiință și de religie), art. 10 (libertatea de exprimare), art. 11 (libertatea de întrunire și de asociere), art. 1, Protocol no. 1 (protecția proprietății), susținute de prezentarea concluziilor fertile investigației.

Capitolul IV „Aplicarea principiului proporționalității în spețele contra Moldovei” are în vizor studiul analitic și comparativ al jurisprudenței Convenției EDO degajate în cauzele contra R. Moldova, fiind scoase în evidență particularitățile raționamentelor magistrale pe marginea aplicabilității regulii proporționalității în contextul specificului național existent. De asemenea, în conținutul celui din urmă compartiment structural au fost marcate deficiențele subliniate de CEDO în privința modalităților și mecanismelor de aplicare a principiului proporționalității la nivel intern de către instanțele de judecată naționale. În mod special, capitolul evocă rezultatele evaluării regulii de proporționalitate pe marginea drepturilor și libertăților calificate, dreptului la protecția proprietății și a drepturilor de natură procedurală. De menționat faptul, că fiecare speță analizată reflectă conținutul exact al dreptului concret garantat, în stabilirea limitelor protecției căruia este necesar de a găsi raportul rezonabil și just între interesele concurente implicate. Compartimentul se finalizează cu un șir de concluzii științifice speciale, orientate să prezinte cel mai bine principalele descoperiri juridice teoretice și practice.

Concluziile generale și recomandările dezvoltă raționamente finale cu caracter general rezultate din abordarea complexă și multiaspectuală a principiului proporționalității, în baza cercetărilor efectuate per ansamblu și prezintă repere conceptuale și practice ale aplicării principiului proporționalității în sistemul Convenției EDO.

1. REFLECȚII NORMATIVE ȘI DOCTRINARE PRIVIND PRINCIPIUL PROPORȚIONALITĂȚII ÎN SISTEMUL CONVENȚIEI EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

1.1. Principiul proporționalității în contextul cercetărilor științifice

Spre deosebire de alte principii degajate pe terenul Convenției EDO, principiul proporționalității este unul cu caracter special, aparținând domeniului regulilor stabilite pe calea exclusiv jurisprudențială, nefiind consacrat expres în textul Convenției. Altfel spus, principiul proporționalității își datorează apariția și afirmarea procesului complex de aplicare a normelor și standardelor relevante în materia drepturilor omului și a libertăților fundamentale, găsindu-și expresia juridică în procesul analizei circumstanțelor de drept ale unei spețe deferite Convenției EDO înaintată spre soluționare care implică interese concurente și conflictuale.

De la bun început exigența proporționalității a fost indisolubil legată de doctrina marjei de apreciere recunoscute statelor justițiabile în virtutea Convenției EDO, reprezentând unul dintre mecanismele speciale prin care entitatea statală selectează anumite mijloace permise în vederea stabilirii la nivel intern a gradului adecvat de protecție a drepturilor și a libertăților consacrate. Astfel, principiul proporționalității a devenit cel din urmă criteriu relevant pentru a determina dacă o ingerință a autorităților statale corespunde spiritului democratic promovat de actul convențional și dacă organele interne competente au reușit să stabilească un raport just între interesele general și special implicate.

Într-o asemenea situație juridică, marja de apreciere a statelor este utilizată pentru a stabili măsurile de discreție permise în vederea implementării standardelor incorporate în Convenția EDO având în vedere circumstanțele și condițiile naționale, pe când exigența proporționalității a fost concepută spre a restrânge forța de decizie a autorităților naționale în limitarea drepturilor și libertăților individuale, de fapt acesta fiind un mecanism de protecție a autonomiei personale [93].

În condițiile în care principiul proporționalității constituie una din regulile fundamentale stabilite pe cale jurisprudențială și nu inserată expres în textul Convenției EDO, acesta a servit ca obiect de studiu pe terenul unor investigații științifice mai puține în comparație cu cercetările efectuate cu privire la alte principii de aplicare ale Convenției, fiind de regulă analizat fie în contextul problematicei juridice și a extinderii practice a marjei de apreciere la care statele semnatare sunt autorizate, fie în contextul studiului doctrinar general și particular dezvoltat pe marginea elementelor acoperite de protecția garantată la nivel european, fiind foarte puține reflecții doctrinare privitoare la natura juridică, accepțiunile, criteriile și modalitățile de transpunere în fapt a regulii proporționalității într-o manieră de sine stătătoare.

O lucrare juridică consolidată în care principiul proporționalității își găsește consacrare doctrinară deși în contextul analizei implementării prevederilor convenționale cu referire la drepturile și libertățile garantate, dar fiind plasat separat de alte principii cunoscute, este lucrarea actualului magistrat român la CEDO, a profesorului universitar, dr. Corneliu Bârsan „*Convenția europeană a drepturilor omului: comentariu pe articole*” [4]. În fapt, lucrarea reprezintă un veritabil tratat științific consacrat studiului jurisprudenței degajate de CEDO pe marginea drepturilor și libertăților protejate, fiind scoase în evidență atât hotărârile și deciziile anterioare pronunțate de către Curtea și fosta Comisie EDO, precum și cele recente adoptate în ultimul deceniu, astfel fiind vizibilă evoluția interpretării juridice degajate de organele de la Strasbourg noțiunilor autonome în sistemul Convenției. De o manieră specială magistratul analizează pe articole prevederile Convenției EDO, referindu-se în ordine consecutivă la dreptul la viață (art. 2), interzicerea torturii (art. 3), interzicerea sclaviei și a muncii forțate (art. 4), dreptul la libertate și siguranță (art. 5), dreptul la un proces echitabil (art. 6), nici o pedeapsă fără lege (art. 7), dreptul la respectarea vieții private și de familie (art. 8), libertatea de gândire, de conștiință și de religie (art. 9), libertatea de exprimare (art. 10), libertatea de întrunire și asociere (art. 11), dreptul la căsătorie (art. 12), dreptul la un recurs efectiv (art. 13), interzicerea discriminării (art. 14), protecția proprietății (art. 1 Protocol no. 1), dreptul la instruire (art. 2 Protocol no.1), dreptul la alegeri libere (art. 3 Protocol 1) etc.

Cu referire la fiecare articol al Convenției EDO indicat, magistratul român invocă pasaje distincte din raționamentele magistrale definitive de judecătorii europeni, prezentând, în mod exemplificat și explicit criteriile și parametrii specifici, care au stat la baza stabilirii unei sau altei soluții pe marginea cauzelor deferite instanței contenciosului european. Nemijlocit cu privire la criteriul proporționalității, în lucrare accentele sunt puse pe respectarea dreptului la viață privată și de familie, în contextul analizei căruia este cercetată proporționalitatea ingerinței autorităților naționale cu scopul urmărit în restricționarea dreptului garantat de art. 8, autorul subliniind atât aspectele aferente consacrării jurisprudențiale, cât și coraportul între necesitatea și proporționalitatea ingerinței; în contextul dreptului la libertatea de gândire, de conștiință și de religie criteriul proporționalității fiind evaluat pe terenul hotărârilor relativ recente pronunțate, între altele fiind făcută referință și la spețele contra Moldovei (*Mitropolia Basarabiei și alții c. Moldovei, Mașaeu c. Moldovei*). O veritabilă doctrină a principiului proporționalității descoperim în contextul studiului practicii judiciare a CEDO pe marginea art. 10 (libertatea de exprimare) din Convenție, principiul enunțat fiind plasat ca și o ultimă condiție specială în vederea determinării conformității unei imixțiuni a autorităților naționale în una din ipostazele libertății protejate (libertatea de opinie, libertatea de comunicare, libertatea de

expresie) în rândul condițiilor consacării conformității ingerinței, urmărirea unui scop legitim în restricționarea libertății și necesitatea imixtiunii într-o societate edificată în baza valorilor democratice. În mod special autorul analizează proporționalitatea amestecului autorităților în dreptul la libertatea de exprimare a jurnaliștilor, reclamanților sancționați penal pentru dezvăluirea de informații inclusiv cu caracter personal și medical, libertatea de exprimare a funcționarilor publici, în acest sens, fiind făcută referința la speța *Guja c. Moldovei*, în care CEDO a evaluat în mod atent criteriul proporționalității în contextul dezbaterii unei chestiuni de interes public deosebit.

Pe terenul libertății de întrunire și de asociere (art. 11 Convenția EDO), profesorul român nu a recurs la o poziționare separată a principiului proporționalității, analizând problematica acestuia în contextul cercetării generale a limitelor protecției libertăților respective, făcând trimitere directă și expresă la unele cauzele în care forul contenciosului european a desconsiderat argumentele guvernului respondent în susținerea imixtiunii operate în dreptul reclamanților prin invocarea disproportionalității măsurilor incriminate la caz. Suplimentar, criteriul proporționalității a fost invocat de către magistrat cu referire la spețele referitoare la interzicerea discriminării, articolul respectiv neavând o existență de sine stătătoare și fiind pretins încălcat în colaborare cu alte articole din dreptul material al Convenției. În particular, se invocă necesitatea justificării obiective și rezonabile a discriminării, proporționalitatea măsurii discriminatorii operate fiind cercetată, în special, pe terenul ingerințelor în drepturile calificate și dreptul la respectarea bunurilor proprietarului. Anume cu privire la cel din urmă drept, autorul a prezentat un șir de situații juridice, în care exigența proporționalității a servit ca factor determinant la stabilirea încălcării din partea guvernelor respondente. Investigația efectuată în acest context a vizat considerațiunile generale aferente aplicabilității principiului proporționalității și respectării dreptului la proprietate, raportul între exigența proporționalității și actele de folosință a bunurilor, precum și la oportunitatea examinării condiției respective de către Curtea de la Strasbourg.

Suplimentar, unele aspecte aferente criteriului de proporționalitate au fost identificate în privința spețelor ce vizează stabilirea limitelor protecției dreptului la alegeri libere (art. 3 Protocol nr. 1) și a libertății de circulație (art. 3 Protocol nr. 4).

Din cele enunțate deducem, că din multitudinea surselor doctrinare care într-un mod sau altul se referă la analiza aplicabilității principiului proporționalității, anume lucrarea menționată a dr. Corneliu Bârsan cel mai bine analizează accepțiunile principiului respectiv în sistemul Convenției EDO. Însă, spre regret, dată fiind modalitatea de structurare a lucrării pe articole din Convenție, precum și conținutul care acoperă jurisprudența degajată per ansamblu, lucrarea face referință la puține spețe pronunțate de CEDO contra Moldovei.

O altă operă relevantă în contextul prezentei cercetări științifice se încadrează și lucrarea colectivului de autori români sub redacția juriștilor Dragoș Bogdan și Mihai Selegean „*Drepturi*

și libertăți fundamentale în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului” [5] în care teoreticienii și practicienii dreptului internațional prezintă considerațiunile forului european cu privire la drepturile și libertățile cel mai des pretinse încălcate pe terenul Convenției EDO, autorii axându-se pe elucidarea unor veritabile clișee de jurisprudență. Astfel, autorii au dezvoltat accepțiunile juridice aferente dreptului la viață (art. 2), a interzicerii torturii (art. 3), a dreptului la libertate și siguranță (art. 5), la un proces echitabil (art. 6), la respectarea vieții private și de familie (art. 8), a libertății de exprimare (art. 10), dreptului la un recurs efectiv (art. 13) și a protecției proprietății (art. 1, Protocolul 1). O trăsătură caracteristică este citarea unui număr impunător de hotărâri pronunțate de Curte, *inter alia* referindu-se și la necesitatea evaluării exigenței de proporționalitate în drepturile calificate și protecția proprietății.

Astfel, deși autorii nu dezvoltă o analiză separată a principiului proporționalității în sistemul Convenției EDO, în numărul de spețe citate este argumentată aplicabilitatea practică a principiului enunțat, racordat condițiilor și circumstanțelor interne ale statelor reclamat.

O altă lucrare juridică în care autorii Jean-Loup Charrier (Franța) și Andrei Chiriac (R. Moldova) analizează precedentul judiciar degajat de CEDO în procesul aplicabilității normelor și principiilor inserate în Convenția EDO este „*Codul Convenției Europene a Drepturilor Omului*” [9]. În fapt chintesența raționamentelor formulate în contextul investigației teoretice se datorează eforturilor doctrinarului francez, conferențiarul universitar, operând o traducere într- un limbaj juridic actualizat, adaptând conținutul lucrării franceze la cazul statului nostru cu citarea din exemple de spețe în care s-au pronunțat hotărâri de condamnare și decizii de admisibilitate în privința Moldovei.

Lucrarea de asemenea este structurată în funcție de succesiunea articolelor din Convenția EDO, precum și din protocoalele adiționale la aceasta. Deși nu consacră în termeni expresi principiul proporționalității, cu plasarea separată a acestuia în ansamblul principiilor specifice ce condiționează stabilirea unor limite certe de protecție a drepturilor și libertăților consacrate, aceasta relevă accepțiunile regulii proporționalității în contextul analizei generale a jurisprudenței Curții. Astfel, unele aspecte aferente aplicabilității principiului proporționalității în sistemul Convenției EDO le constatăm în contextul prescrierii problematicei restricționării drepturilor garantate pe terenul art. 6, și anume a dreptului la tribunal, dreptului de a dispune de timpul și facilității necesare apărării persoanei acuzate, a dreptului de a selecta apărătorul, a dreptului la asistența unui interpret. În privința drepturilor și libertăților calificate, criteriile aplicabilității principiului proporționalității sunt succint analizate la finele compartimentelor structurale în care autorii se referă la natura juridică și elementele protecției fiecărei libertăți, precum și restricțiile aplicate drepturilor enunțate. Cât nu ar părea de paradoxal, dar ținta investigației teoretice pe marginea accepțiunilor regulii proporționalității, au constituit nu atât drepturile

calificate, cât dreptul la respectarea proprietății în contextul analizei căruia autorii s-au referit la principiul proporționalității propriu-zis și la „*teoria justului echilibru*”.

Astfel, lucrarea enunțată oferă unele repere conceptuale cu privire la aplicabilitatea principiului proporționalității în sistemul Convenției EDO, însă nu dezvoltă detalii multiple, autorii calificând principiul vizat ca unul adiacent celor de bază degajate în procesul aplicării normelor și standardelor în materia contenciosului european.

O altă lucrare relevantă în demersul științific este opera autorilor englezi Luke Clements, Nuala Mole și Alan Simmons „*Drepturile europene ale omului: înaintarea unei cauze pe baza Convenției*” [11] tradusă din limba engleză în română de Florin Sicoie. În fapt autorii dezvoltă o analiză generală a condițiilor susceptibile de a fi respectate la introducerea unei plângeri individuale pe marginea Convenției EDO, în mod special, consolidându-și eforturile spre redarea într-o manieră comprehensivă a criteriilor de admisibilitate a unei cereri (competențele personală, temporală, spațială și materială), a procedurii complexe de introducere a cererii adresate Curții (*scrisoarea inițială, formularea cererii, investigația judecătorului raportor, raportul judecătorului, conexarea cererilor, comunicarea către guvernul respondent, răspunsul guvernului, răspunsul reclamantului, examinarea de către Curte*), a procedurii ulterioare deciziei privind admisibilitatea (*competența Curții de a desfășura o anchetă, intervenția terțului, audierea, pronunțarea hotărârilor după audiere, publicarea hotărârii, procedura în fața Marelui Cameră, executarea hotărârilor Curții, dispozițiile tranzitorii*), a soluționării amiabile a litigiului (*inclusiv opinia provizorie a Curții asupra fondului*), a remedierii consecințelor unei încălcări/satisfacției echitabile (*hotărârile separate cu privire la reparații, valoarea despăgubirilor, prejudiciul material și moral, despăgubiri pentru prejudicii cu caracter agravat, despăgubiri cu caracter punitiv și preventiv, situații speciale*), a problematicei cheltuielilor (*evaluarea sumelor acordate cu titlu de cheltuieli, situația reclamantului lipsit de mijloace, cheltuielile aferente procedurilor interne, cheltuielile privind asistența juridică, formarea notei de cheltuieli*), a asistenței juridice din partea Consiliului Europei și a Comitetului de Miniștri, a raportului între Convenția EDO și legislația UE, precum și între Convenție și legislația Regatului Unit. Suplimentar, opera dezvoltă particularitățile altor proceduri legate de protecția drepturilor omului, precum cele în cadrul Consiliului Europei, Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), mecanismele specifice ale Organizației Națiunilor Unite (ONU). În mod special lucrarea nominalizată include o analiză generală a drepturilor omului și libertăților fundamentale protejate în virtutea Convenției, având în vizor dreptul la viață (art. 2), tratamentele inumane și degradante (art. 3), munca forțată sau obligatorie (art. 4),

dreptul la libertate și la siguranță (art. 5), dreptul la un proces echitabil (art. 6), neretroactivitatea legii penale (art. 7), dreptul la respectarea vieții private și de familie (art. 8), libertatea de conștiință (art. 9), libertatea de exprimare (art. 10), libertatea de asociere (art. 11), dreptul la căsătorie (art. 12), dreptul la un recurs efectiv (art. 13), interzicerea discriminării (art. 14), precum și drepturile înscrise în textele protocoalelor facultative la Convenția EDO (nr. nr. 1, 4, 6, 7).

Anume în contextul analizei drepturilor și libertăților consacrate de Convenție, autorii prezintă unele chestiuni aferente principiului proporționalității. Astfel, la etapa studiului generalizat al libertăților calificate, îl enunță ca cea din urmă condiție a analizei imixtiunilor autorităților naționale în vederea realizării scopurilor de restricționare stabilite expres de textul fiecărui articol, iar în prescrierea elementelor protejate de fiecare libertate, invocând raționamentele magistraților europeni, menționează și elementele analizei exigenței de proporționalitate. De asemenea, în dezvoltarea accepțiunilor protecției dreptului la respectarea bunurilor sale, autorii racordează imixtiunile operate în dreptul de proprietate, respectării testului de proporționalitate.

Deși opera enunțată a colectivului de autori englezi nu poziționează în mod separat principiul proporționalității în sistemul Convenției EDO, în raționamentele doctrinare dezvoltate pe marginea interpretării noțiunilor autonome și aplicării practice a standardelor convenționale de către magistrații europeni, se regăsesc și situații în care anume principiul proporționalității a fost considerat de ultimă relevanță în constatarea încălcării dreptului convențional garantat.

În contextul lucrărilor de bază utilizate în prezenta investigație științifică un loc separat îl ocupă opera recentă (2013) a magistraților și teoreticienilor autohtoni, coordonată de Președintele Curții Supreme de Justiției, ex-judecătorul din partea Moldovei la CEDO, dr. Mihai Poalelungi, conferențiar universitar, dr. hab., Diana Sârcu și dr. Elena Belei, intitulată „*Manualul judecătorului pe cauze civile*” [40], care reprezintă un rezultat impunător al eforturilor comune consolidate între juriștii teoreticieni și practicieni, astfel încât chestiunile juridice analizate cel mai bine redau sensul normelor internaționale și interne cu racordarea situațiilor de transpunere în raporturile dintre justițiabili. Manualul judecătorului pe drept constituie un veritabil ghid de aplicabilitate pentru judecători, în cele 1200 pagini fiind analizate garanțiile juridice ale unui proces echitabil (accesul la justiție, dreptul la apărare, egalitatea armelor, participarea efectivă a justițiabilului, termenul rezonabil de examinare a cauzelor, publicitatea procesului judiciar, marja de comunicare a judecătorilor cu mass-media); aplicarea izvoarelor în afara dreptului intern (aplicarea directă a reglementărilor internaționale, jurisprudența CEDO, aspectele deficitare în realizarea justiției identificate de CEDO în hotărârile contra Moldovei), rolul precedentului judiciar); procedura în fața

primei instanțe (procedura contencioasă, procedura contenciosului administrativ, asigurarea acțiunii civile, procedura specială, procedura în ordonanță, procedura de declarare a insolvabilității, recunoașterea și executarea hotărârilor judiciare și arbitrale străine, contestarea și încuviințarea executării silite a hotărârilor arbitrale, executarea hotărârilor judecătorești definitive); căile de atac împotriva hotărârii judecătorești (apelul, recursul, revizuirea); aspectele particulare ale procedurii civile (ridicarea excepției de neconstituționalitate, sesizarea Curții Constituționale, justiția civilă adaptată minorilor, rolul procurorului în afara procesului penal); particularitățile examinării unor categorii de cauze (litigii de muncă, familiale, succesoriale, fiscale, vamale, ecologice, litigii ce rezultă din protecția socială, regimul juridic al terenurilor, dreptul de proprietate, alte drepturi reale, gajul și registrul bunurilor imobile, arenda și locațiunea, adopția, repararea prejudiciului moral, asigurarea obligatorie și facultativă, repararea prejudiciului în legătură cu cauzarea daunei sănătății, proprietatea intelectuală, statutul refugiaților, executarea obligațiilor contractuale, dreptul la viața privată, libertățile de exprimare, religioasă, de întrunire și de asociere).

Dat fiind obiectul larg supus cercetării de către juriștii teoreticieni și practicieni în manualul respectiv, este evident că doar în unele situații particulare a fost invocată aplicabilitatea principiului proporționalității. Anume pe terenul drepturilor și libertăților calificate autorii au reușit să demonstreze semnificația și relevanța regulii proporționalității pe terenul Convenției EDO. În studiul juridic dezvoltat de coordonatorii ediției Mihai Poalelungi și Diana Sârcu pe marginea libertății de exprimare, libertății religioase, celor de întrunire și de asociere, autorii de o manieră specială s-au referit la evaluarea triplului test de proporționalitate în vederea restricționării drepturilor garantate, enunțând exemple concrete din practica Curții de la Strasbourg, inclusiv și făcând referire la spețele contra Moldovei.

În contextul prezentei investigații teoretice, lucrarea de amploare a juriștilor autohtoni reprezintă un suport doctrinar fiabil, în care principiul proporționalității în sistemul Convenției EDO își găsește o reflectare corespunzătoare, făcând parte din puținele surse doctrinare în care exigența proporționalității este analizată prin prisma realităților juridice ale statului nostru.

Continuând tematica lucrărilor de amploare autohtone, în care principiul proporționalității își găsește o oarecare expresie, nominalizăm cea de-a doua operă comună a magistraților și teoreticienilor autohtoni, coordonată de Președintele Curții Supreme dr. Mihai Poalelungi, judecătorul la Curtea Constituțională, profesorul universitar dr. hab. Igor Dolea, și conferențiarul universitar, dr. hab. Diana Sârcu, intitulată „Manualul judecătorului pentru cauze penale” [41], în care autorii într-o manieră explicită și abundă în exemple din jurisprudența degajată de CEDO s-au referit la garanțiile juridice ale unui proces penal echitabil (accesul la justiție, dreptul la apărare, dreptul la tăcere, prezumția nevinovăției,

contradictorialitatea procesului penal, termenul rezonabil de examinare a cauzei, publicitatea procesului penal, oficialitatea procesului penal, calitatea actului de justiție, principiul *non bis in idem*, dreptul la un nivel dublu de jurisdicție în materie penală); aplicarea izvoarelor în afara dreptului intern (reglementările internaționale în materia penală, jurisprudența CEDO, aspectele defectuoase ale justiției naționale identificate de forul european, jurisprudența internă); etica judiciară (principiile eticii judiciare, independența și imparțialitatea judecătorului, diligența magistratului, marja de comunicare a judecătorului cu mass media); controlul procedurilor prejudiciare (*habeas corpus*, dreptul de proprietate, inviolabilitatea domiciliului, secretul corespondenței); punerea pe rol a cauzei penale (trimiterea cauzei în judecată, repartizarea cauzei, examinarea listei probelor, ședința preliminară); procedura în fața primei instanțe (partea preparatorie a ședinței de judecată, cercetarea judecătorească, modificarea acuzării, prezentarea probelor suplimentare, împăcarea părților, dezbaterile judiciare, examinarea acțiunii civile în procesul penal, deliberarea și adoptarea sentinței, pronunțarea încheierilor interlocutorii); căile de atac (apelul, recursul ordinar, recursul în anulare, recursul în interesul legii, revizuirea); particularitățile examinării unor categorii de cauze (calificarea infracțiunilor, infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei, infracțiuni contra libertății, cinstei și demnității, infracțiuni sexuale, tortura și tratamentele inumane sau degradante, infracțiuni contra patrimoniului, infracțiuni informatice, economice, ecologice, de corupție); procedurile speciale (în cauzele privind minorii, aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical, recunoașterea vinovăției, judecarea infracțiunilor flagrante, restabilirea documentelor judiciare dispărute, infracțiunile comise de persoanele juridice); asistența juridică internațională în materie penală (comisiile rogatorii, extrădarea, transferul persoanelor condamnate, recunoașterea hotărârilor judecătorești străine, transferul procedurilor penale); utilizarea mijloacelor tehnice la examinarea cauzelor penale; particularitățile examinării contravențiilor.

În acest context principiul proporționalității își găsește cel mai bine expresie în compartimentele privind garanțiile recunoscute unui proces echitabil, aplicarea izvoarelor în afara dreptului intern și particularitățile examinării unor categorii de cauze penale.

Continuând demersul cercetării în contextul studiilor doctrinare autohtone nominalizăm și lucrarea dr. hab. în drept, conferențiarului universitar, Diana Sârcu „Dreptul *internațional al drepturilor omului* (*note de curs*)”[44], în care autoarea a reușit de o manieră succintă și explicită, utilizând un limbaj juridic adecvat, să redea aspectele generice ale dreptului internațional al drepturilor omului, inclusiv și dreptului contenciosului european. În fapt, doctrinara s-a referit la definirea dreptului internațional al drepturilor omului (noțiunea și particularitățile); subiecții acestei ramuri

a dreptului internațional public (statele, organizațiile internaționale, persoana fizică); izvoarele (convenționale, cutumiare, jurisprudențiale, actele unilaterale ale organizațiilor internaționale, legislația națională, principiile dreptului internațional al drepturilor omului); mecanismele internaționale universale de protecție (conținutul reglementărilor internaționale cu caracter universal, cooperarea instituțională cu caracter de universalitate); mecanismul european de protecția a drepturilor omului (protecția instituționalizată și instrumentele juridice elaborate în cadrul Consiliului Europei, CEDO). Unele reflectări teoretice pe marginea aplicabilității regulii proporționalității își găsesc expresie în cadrul problematicii principiilor dreptului internațional al drepturilor omului (sub denumirea de principiul imixtiunilor în exercitarea drepturilor omului), precum și în contextul analizei naturii juridice a Convenției EDO și a activității practice a Curții.

De asemenea, unele aspecte ale principiului proporționalității în spețele pe marginea libertății de exprimare (art. 10 Convenția EDO) pot fi regăsite în „Ghidul privind libertatea de exprimare” [36] destinat judecătorilor și jurnaliștilor din RM al dr. în drept englez Gavin Millar Q.C., la lansarea căruia în R. Moldova a contribuit Diana Sârcu (Scobioală). Ghidul respectiv integral este consacrat problematicii libertății de exprimare pe terenul Convenției EDO, *inter alia* referindu-se la sistemul convențional, teoria libertății de exprimare, art. 10 și alte drepturile convergente. Ghidul vizează principiile elaborate de CEDO în temeiul art. 10, pe lângă noțiunile generale, definirea ingerinței din partea autorităților publice, stabilirea obligațiilor pozitive ale statelor, prezentând și restricțiile admisibile în exercițiul dreptului la libertatea de exprimare, precum și analizând factorii relevanți care urmează a fi luați în considerație la efectuarea testului de proporționalitate (categoriile de exprimare, poziția specială a mijloacelor de informare în masă, protecția sursei, îndatoririle și responsabilitățile vorbitorului, divulgarea publicului a informațiilor confidențiale de către salariați și angajați, restricția prealabilă la publicare și ingerința ulterioară publicării, exprimările de opinie).

Merită atenție faptul, că ghidul vizat include un șir de studii de caz în privința defăimării, a vieții private și confidențialității, discursului care amenință ordinea publică și securitatea națională, discursului de ură, accesului la informație, raportării din instanțele de judecată. În acest context autorii fac multiple referințe la spețele în care CEDO a pronunțat hotărâri de condamnare contra Moldovei, evaluând și triplul test de proporționalitate pe terenul circumstanțelor de fapt și de drept ale spețelor respective.

Cu referire la lucrările pertinente în contextul demersului științific, editate în alte limbi decât limba română, evidențiem monografia juristului anglofon danez, directorului Institutului Drepturilor Omului al Danemarcei, dr. Jonas Christoffersen [100], care analizează prin metoda comparației principiile proporționalității, subsidiarității și

proeminenței în sistemul Convenției EDO. De o manieră specială autorul dezvoltă originile și accepțiunile principiului proporționalității; interpretările textuale, integratoare și minimaliste ale principiului; limitările obiective; testele verticale și orizontale de proporționalitate; aplicarea principiului proporționalității pe marginea cauzelor concrete (utilizarea forței letale, derogarea, tratamentul inuman și degradant, privarea de libertate, dreptul la un proces echitabil, viața privată și de familie, divulgarea datelor cu caracter personal, plasarea copiilor minori în custodie, dreptul la un mediu înconjurător sănătos, libertatea de exprimare, libertatea pozitivă de asociere, libertatea negativă de asociere, protecția proprietății, libertatea de circulație); principiul strictei necesități; calificarea ingerințelor; coraportul între necesitatea imperioasă, reglementarea juridică și limitarea autorizată; testul inerent al justului echilibru.

În privința principiilor subsidiarității și proeminenței, juristul danez analizează limitele marjei de discreție recunoscute statelor; originile și fundamentele principiilor respective; obligațiile pozitive și negative asumate în virtutea Convenției; responsabilitățile statelor justițiabile; importanța specificului și condițiilor naționale.

În fapt, autorul deși acordă o atenție certă aplicării principiului proporționalității în sistemul Convenției EDO, mai mult pare a fi interesat de relația existentă între cele trei principii generice enunțate, dezvoltând un studiu atât cu privire la particularitățile fiecărui principiu, cât și mai ales evidențiind situațiile specifice apărute în contextul interacțiunii continue a lor.

O altă lucrare străină ce redă repere conceptuale pe marginea aplicabilității principiului proporționalității este opera colectivului de autori anglofoni sub redacția Evelyn Ellis [105] (Francis S. Jacobs, Jeremy McBride, Walter van Gerven, Takis Tridimas, Paul Craig, Lord Hoffman, David Fieldman, Nicholas Green, Evelyn Ellis), în care teoreticienii și practicienii dreptului au analizat accepțiunile principiului proporționalității în contextul cadrului legal european. O atenție specială a fost acordată dezvoltărilor recente ale principiului proporționalității în dreptul comunitar al UE, consecințele proporționalității asupra acțiunilor statelor-membre ale UE, stabilirea standardelor analizei coerente a principiului proporționalității în contextul dreptului comunitar, nerezonabilitatea și proporționalitatea în dreptul englez, influența principiului european al proporționalității asupra dreptului englez, proporționalitatea și Legea Marii Britanii privind drepturile omului din 1998, proporționalitatea și supremația Parlamentului în Regatul Unit, conceptul proporționalității în dreptul comunitar în materia nediscriminării pe motive de gen și proporționalitatea în sistemul Convenției EDO.

Cu privire la aplicabilitatea exigenței proporționalității în sistemul Convenției, doctrinarii s-au referit la fundamentarea legală a principiului, aspectele transpunerii acestuia în practică, deficiențele constatate de CEDO în acest context, limitele marjei de apreciere recunoscute statelor. Precum remarcăm din tematicile investigate de doctrinarii englezi, dânsii în mod preponderent și-au manifestat preocupările față de aplicabilitatea principiului degajat pe cale jurisprudențială de CEDO la cazul justițiabililor din Marea Britanie.

Cu referire la platforma teoretică pe marginea doctrinei marjei de apreciere a statelor în contextul căreia își găsește expresie și principiul proporționalității, evidențiem lucrarea doctrinarului anglofon de origine japoneză Yutaka Arai-Takahashi [93], în care sunt cercetate accepțiunile tradiționale și recente ale marjei de discreție recunoscute statelor, pilonii doctrinei marjei de apreciere, clauzele limitative și derogatorii, retorica proporționalității, operarea testului de proporționalitate pe marginea cauzelor în care se reclamă încălcarea dreptului la libertate și la siguranță, dreptului la un proces echitabil, respectării vieții private și de familie, libertății religioase, libertății de exprimare, libertății de întrunire pașnică, libertății de asociere, dreptului la proprietate, nediscriminării, derogării în caz de urgență. De o manieră specială autorul abordează principiile interpretative ale exigenței de proporționalitate, politicile și strategiile naționale în care regula proporționalității își găsește expresie, precum și dezvoltă o platformă defensivă a doctrinei marjei de apreciere în raport cu criticile aduse acesteia de alți doctrinari.

În lumina celor enunțate urmează să conchidem că deși principiul proporționalității își găsește o certă reflectare în contextul cercetărilor științifice autohtone, regionale și străine, nu există o consacrare doctrinară amplă și consolidată a naturii juridice, criteriilor și accepțiunilor principiului proporționalității, cu racordarea acestora hotărârilor recente pronunțate de Convenția EDO care ridică chestiuni particulare interesante cu privire la interpretarea noțiunilor autonome, și mai ales cu racordarea lor hotărârilor adoptate de Convenția EDO în spețele contra Moldovei.

Astfel, prezentul demers științific este unul necesar în vederea stabilirii raționamentelor concrete pe marginea aplicabilității principiului proporționalității, astfel încât constatările teoretice efectuate să asiste în stabilirea limitelor distincte ale protecției oferite în sistemul Convenției EDO drepturilor și libertăților susceptibile a fi restricționate. Acest exercițiu, *in concreto*, este inherent examinării oricărei cauze la nivel intern de către judecătorul național, iar *per general* – autorităților guvernamentale în cazul admiterii ingerințelor în exercitarea unor drepturi sau libertăți din partea particularilor.

1.2. Consacrarea principiului proporționalității de cadrul normativ național

Principiul proporționalității nu este unul de natură abstractă, ci se fundamentează pe cauze și situații concrete. Estimarea și evaluarea gradului adecvat de aplicare a principiului proporționalității depinde întotdeauna de situații distincte [44], bazate pe un text legal de natură convențională (extern) sau legislativă (intern). Afară de Convenția EDO, principiul se regăsește în aplicarea celor două Pacte internaționale cu privire la drepturile civile și politice [217], și respectiv, cu privire la cele economice sociale și culturale [218]. Dacă primul pact, similar Convenției europene, presupune exercițiul principiului proporționalității în exercitarea articolelor 18, 19, 21, 22, atunci cel de-al doilea pact expres prevede la art. 4 că „Statele părți la prezentul Pact recunosc că în ce privește folosința drepturilor asigurate de către stat în conformitate cu prezentul Pact, statul nu poate supune aceste drepturi decât la limitările stabilite de lege, numai în măsura compatibilă cu natura acestor drepturi și exclusiv în vederea promovării bunăstării generale într-o societate democratică”.

În situația în care principiul proporționalității își găsește reflecție în actele internaționale cu caracter universal și regional cu referire la problematica restricționării drepturilor omului și a libertăților fundamentale garantate, legislatorul național în pofida obligațiilor pozitive ce revin statului pe terenul instrumentelor naționale în vigoare, a fost ținut să instituie un cadru juridic adecvat astfel încât să stabilească unele condiții speciale, respectarea cărora permite îngrădirea legitimă a unor drepturi susceptibile a fi limitate prin natura sa.

De fapt, reglementarea generală a unor restricții de acest gen își găsește consacrarea în dreptul constituțional. Din aceste considerente, este semnificativ de a analiza, în primul rând, actele constituționale sau constituțiile naționale, precum și alte acte adoptate la nivel intern, care consacră drepturi și libertăți fundamentale, în aspectul restricționării sau limitării acestora și exercițiul regulii de proporționalitate. Deși principiul proporționalității nu este expres definit în cadrul textului legislativ intern, el își găsește expresie prin prescrierea unor elemente ale acestuia.

Astfel *Carta Canadiană de drepturi și libertăți* stabilește în art. 1 că toate drepturile și libertățile garantate pot fi supuse numai limitărilor rezonabile prevăzute de lege, justificarea cărora poate fi clar demonstrată într-o societate liberă și democratică [99].

Constituția Republicii Sud Africane în secțiunea 7 prevede că drepturile recunoscute cetățenilor sunt susceptibile unor restricționări legitime în condițiile secțiunii 36, sau a oricărei alte secțiuni pertinente. La rândul ei secțiunea 36 conține o clauză generală de restricționare care enumeră condițiile relevante, astfel încât aceasta să fie rezonabilă și justificabilă într-o societate democratică edificată pe valorile demnității umane, egalității și libertății, și să satisfacă exigența de proporționalitate, ținând cont de toți factorii pertinenti, precum *natura dreptului restricționat*,

esența și gradul restricționării, raportul între restricționarea aplicată și scopul acesteia spre realizare, *existența măsurilor mai puțin severe* de a atinge scopul propus. În secțiunea 9 cu referire la respectarea drepturilor și libertăților garantate persoanelor fizice și entităților juridice în cazurile satisfacerii obligațiilor de care aceste persoane sunt ținute conform legii, Constituția statuează că instanța de judecată competentă urmează să dezvolte regulile dreptului comun în vederea restricționării unor drepturi și libertăți astfel atinse [103].

Reflectând asupra prescripțiilor pertinente din legea enunțată, se poate conchide că în viziunea legislatorului sud african, proporționalitatea poate fi definită ca un principiu fundamental, respectarea căruia incumbă satisfacerea a patru factori marcanți, precum specificul dreptului susceptibil limitării, gradul și natura limitării, corelația între limitare și scopul propus și posibilitatea reală de a aplica metode mai puțin restrictive în atingerea scopului respectiv.

Constituția federală a Confederației Elvețiene în mod expres consacră principiul proporționalității, deși nu-l definește, în art. 36, stabilind că oricare restricționare a unui drept fundamental trebuie prevăzută de legislație, restricțiile grave urmează a fi prevăzute de lege; oricare restricționare trebuie să fie justificată de un interes public sau protecția drepturilor fundamentale ale altora și să fie *proporțională* scopului urmărit.

Constituția Turciei la rândul său face referință expresă la principiul proporționalității, stipulând în art. 13 că exercițiul drepturilor fundamentale poate fi restricționat cu respectarea spiritului legii fundamentale, a exigențelor proprii ordinii democratice și a republicii seculare și a *principiului proporționalității* [104].

Legea fundamentală a Israelului privind demnitatea și libertatea umană nu consacră expres principiul proporționalității, însă prescrie în art. 8 că nu se admit încălcări ale drepturilor garantate cu excepția operării legilor în vederea protecției valorilor statului israelit în scop legitim și nu de un grad mai sporit decât este necesar sau operării regulamentelor adoptate în temeiul unei autorizații exprese izvorâte din asemenea legi [109].

În lumina celor menționate, subliniem că Constituția R. Moldova nu constituie o excepție, făcând și aceasta trimitere expresă la principiul proporționalității, deși nedefinind exact esența acestuia. În acest sens, actul legislativ suprem – *Constituția Republicii Moldova* [17] – prevede în textul art. 54 alin. (1), (2) și (4) că „în Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului. Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri, decât celor prevăzute de lege, ce corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, a ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și a infracțiunilor, protejării drepturilor,

libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției. Restrângerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății”.

Astfel, Constituția R. Moldova în mod expres consacră aplicabilitatea principiului proporționalității în cazurile restricționării drepturilor și libertăților garantate, aceasta fiind una din condițiile operării unor îngrădiri în scopuri legitime în drepturile individului, astfel încât să fie găsit un echilibru just între interesele conflictuale implicate la caz și să nu fie adusă atingere însăși existenței prerogativei subiectului.

Subliniem că alin. (3) al aceluiași art. 54 din Constituția R. Moldova stipulează: „Prevederile alineatului (2) nu admit restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20-24”, articolele respective consacrand accesul la justiție (art. 20), prezumția nevinovăției (art. 21), neretroactivitatea legii (art. 22), dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle (art. 23) și dreptul la viață și la integritate fizică și morală (art. 24), iar în sistemul Convenției EDO precum vom arăta în continuare în compartimentele de bază ale prezentei teze de doctor, dreptul de acces la justiție este susceptibil unei îngrădiri legitime în condițiile neatingerii a însăși esenței dreptului restricționat și satisfacerii exigenței de proporționalitate.

În privința restricționării dreptului individual la libertate și siguranță, art. 25 alin. (2) – (5) din Constituția R. Moldova prevede că percheziționarea, reținerea sau arestarea unei persoane sunt permise numai în cazurile și cu procedura prevăzute de lege. Cu privire la restricționarea inviolabilității domiciliului, art. 29 alin. (2) – (4) din Legea supremă stipulează că inviolabilitatea domiciliului poate fi încălcată doar pentru executarea unui mandat de arestare sau a unei hotărâri judecătorești; pentru înlăturarea unei primejdii ce amenință viața, integritatea fizică sau bunurile unei persoane; pentru prevenirea răspândirii unei epidemii. Perchezițiile și cercetările la fața locului pot fi ordonate și efectuate numai în condițiile legii. Perchezițiile în timpul nopții sunt interzise, în afară de cazul unui delict flagrant.

Art. 30 alin. (1) stabilește posibilitatea derogării de la secretul corespondenței, în cazurile când aceasta este necesară în interesele securității naționale, bunăstării economice a țării, a ordinii publice și în scopul prevenirii infracțiunilor. Art. 32 alin. (1) și (2) din Constituție stabilește condițiile îngrădirii libertății opiniei și a exprimării, fiind interzisă prejudiciul onoarei, demnității sau dreptului altei persoane la viziune proprie, precum și contestarea și defăimarea statului și a poporului, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial, la violență publică, precum și alte manifestări ce atentează la regimul constituțional. Textul art. 34 alin. (1) și (3) prevede că dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngrădit, însă dreptul la

informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a cetățenilor sau siguranța națională. Art. 41 din Constituție în alin. (1) – (3) consacră conținutul libertății partidelor și altor organizații social-politice, iar în textul alin. (4) – (6) stabilește condițiile restricționării acestei libertăți, astfel partidele și alte organizații social-politice care, prin scopurile ori prin activitatea lor, militează împotriva pluralismului politic, a principiilor statului de drept, a suveranității și independenței, a integrității teritoriale a Republicii Moldova sunt neconstituționale; iar asociațiile secrete și activitatea partidelor constituite din cetățeni străini sânt interzise. Art. 45 în textul alin. (1) stabilește dreptul garantat la grevă, iar în alin. (2) indică asupra existenței condițiilor de exercitare a dreptului la grevă și răspunderii pentru declanșarea nelegitimă a grevelor consacrate în legile ierarhic inferioare. La rândul său art. 46 din Constituție consacră dreptul la proprietatea privată și protecția acesteia, totodată stabilind expres posibilitatea exproprierii bunurilor pentru o cauză de utilitate publică, cu o dreaptă și prealabilă despăgubire.

În lumina celor relevante, conchidem că deși Constituția R. Moldova nu consacră natura juridică și criteriile aplicabilității principiului proporționalității, ea îl enunță expres și reglementează condițiile speciale care autorizează imixtiunile legitime, necesare și proporționale ale autorităților naționale în exercițiul multipleror drepturi și libertăți inalienabile ființei umane.

Codul Civil al Republicii Moldova [13] la rândul său reglementează unele aspecte referitoare la limitarea capacității de exercițiu a persoanei, aceasta fiind unul din elemente protejate în sistemul Convenției EDO de dreptul la viața privată a individului, ingerințele în exercițiul căruia de asemenea se supun exigenței de proporționalitate, Astfel, în art. 24 din Codul Civil se prescrie că persoana care în urma unei tulburări psihice (boli sau deficiențe mintale) nu poate conștientiza sau dirija acțiunile sale, poate fi declarată de către instanța de judecată ca incapabilă, asupra ei instituindu-se tutela. De asemenea, în Codul menționat își găsește o certă reglementare problematica limitării dreptului de proprietate, în art. 337 fiind prevăzute următoarele cazuri de pierdere a dreptului de proprietate: urmărirea bunurilor în legătură cu obligațiile proprietarului; înstrăinarea bunurilor pe care, conform legii, persoana nu le poate avea în proprietate; răscumpărarea animalelor domestice în cazul încălcării regulilor de comportare cu acestea; privatizarea proprietății de stat; exproprierea pentru cauză de utilitate publică; rechiziția; confiscarea; alte acțiuni prevăzute de lege.

Codul penal al Republicii Moldova [16] în textul art. 7 consacră principiul individualizării răspunderii penale și a pedepsei penale, care de fapt reprezintă una din accepțiunile principiului proporționalității racordat raporturilor de drept penal, astfel la aplicarea legii penale se ține cont de caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite, de persoana celui vinovat și de circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea penală.

De asemenea, Codul Penal național conține unele reglementări aferente domeniului dreptului individului la libertate și la siguranță, dar și a dreptului la integritatea fizică și morală, imixtiunile autorităților naționale în acest sens de asemenea fiind supuse unei analize a conformității cu regula de proporționalitate. În acest sens, art. 99 din Codul Penal al RM prevede posibilitatea aplicării măsurilor de constrângere cu caracter medical exteriorizate prin internarea într-o instituție psihiatrică cu supraveghere obișnuită sau internarea într-o instituție psihiatrică cu supraveghere riguroasă. În privința persoanelor care suferă de alcoolism și narcomanie li pot fi aplicate măsuri speciale de constrângere (art. 103 CP RM) cu caracter medical, și anume tratamentul medical forțat, sau cu caracter civil, și anume punerea lor sub curatelă, astfel încât să fie limitate drepturile fundamentale consacrate pe terenul Constituției RM și a Convenției EDO. Persoanelor vinovate de comiterea infracțiunilor care atentează la inviolabilitatea sexuală a altora, inclusiv a minorilor, le poate fi aplicată măsura castrării chimice (art. 104¹ CP RM), fiind astfel legitim restricționat dreptul individului la integritatea fizică. Minorilor liberați de răspundere penală le pot fi legitim aplicate măsurile de constrângere cu caracter educativ, precum avertismentul; încredințarea minorului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat; obligarea minorului să repare daunele cauzate; obligarea minorului de a urma un curs de tratament medical de reabilitare psihologică; internarea minorului într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare (art. 104), acestea îngrădindu-le în mod legitim și proporțional drepturile fundamentale consacrate.

Suplimentar, Codul penal include prevederi care autorizează îngrădirea dreptului la proprietate prin confiscarea specială (art. 106), și anume prin trecerea, forțată și gratuită, în proprietatea statului a bunurilor (inclusiv a valorilor valutare) utilizate la săvârșirea infracțiunilor sau rezultate din infracțiuni, sau a contravalorii acestora. De asemenea, sunt supuse confiscării speciale bunurile dobândite pe calea infracțională, deținute contrar dispozițiilor legale, folosite sau destinate finanțării terorismului etc.

Codul Contravențional al Republicii Moldova [14] în art. 9 consacră principiul individualizării răspunderii și sancțiunii contravenționale, la aplicarea legii contravenționale ținându-se cont de caracterul și de gradul prejudiciabil al contravenției, de persoana făptuitorului și de circumstanțele atenuante ori agravante, iar în textele art. 433 – 439 reglementează condițiile de aplicare ale măsurilor procesuale cu caracter de constrângere care reprezintă îngrădiri legitime ale dreptului la libertate și siguranță, libera circulație, protecția proprietății, acestea fiind

reținerea, aducerea silită, înlăturarea de la conducerea autovehiculului, examenul medical pentru constatarea stării de ebrietate produsă de alcool sau de alte substanțe, reținerea vehiculului.

Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova [15] stabilește în art. 10 intitulat „respectarea drepturilor, libertăților și demnității umane” că limitarea temporară a drepturilor și libertăților persoanei și aplicarea de către organele competente a măsurilor de constrângere față de ea se admit numai în cazurile și în modul strict prevăzute de prezentul cod (alin. 2). Art. 11 consacră inviolabilitatea persoanei, dar stabilește că se permite privarea de libertate, arestarea, internarea forțată a persoanei într-o instituție medicală sau trimiterea ei într-o instituție educațională specială numai în baza unui mandat de arestare sau a unei hotărâri judecătorești motivate. Art. 12 CPP R. Moldova prescrie inviolabilitatea domiciliului, totodată stabilind limitările legitime aduse acestuia prin efectuarea de percheziții, cercetări ale domiciliului, altor acțiuni de urmărire penală la domiciliu. Art. 13 la rândul său consacră inviolabilitatea proprietății, dar și stabilește condițiile îngrădirii legitime ale dreptului la respectarea bunurilor sale, stipulând în textul că persoana fizică sau juridică nu poate fi lipsită în mod arbitrar de dreptul de proprietate, nimeni neputând fi privat de proprietatea sa decât din motive de utilitate publică și conform principiilor generale ale dreptului internațional. Art. 14 CPP R. Moldova în cele două aliniate ale sale consacră dreptul individului la secretul corespondenței sale și instituie limitările legitime aduse pe terenul acestui drept, astfel dreptul la secretul scrisorilor, al telegramelor, al altor trimiteri poștale, al convorbirilor telefonice și al celorlalte mijloace legale de comunicare este asigurat de stat, în cursul procesului penal, nimeni nu poate fi lipsit sau limitat în acest drept, limitarea dreptului admițându-se numai în baza unui mandat judiciar emis în condițiile prezentului cod. Art. 15 al Codului stabilește supremația inviolabilității vieții private, în cursul procesului penal nimeni nefiind în drept să se implice în mod arbitrar și nelegitim în viața intimă a persoanei.

În textele art. art. 125 – 132 CPP RM reglementează unele îngrădiri legitime ale dreptului la libertate și la siguranță, la inviolabilitate fizică și morală, la libertatea de circulație, la respectarea bunurilor unei persoane prin efectuarea percheziției inclusiv corporale și ridicării obiectelor și a documentelor. În art. 132¹ Codul de Procedură Penală stabilește anumite măsuri speciale de investigație, la care sunt autorizate organele de urmărire penală în efectuarea anchetei penale, și anume: cercetarea domiciliului și/sau instalarea în el a aparatelor ce asigură supravegherea și înregistrarea audio și video, a celor de fotografiat și de filmat; supravegherea domiciliului prin utilizarea mijloacelor tehnice ce asigură înregistrarea; interceptarea și înregistrarea comunicărilor sau a imaginilor; reținerea, cercetarea, predarea, percheziționarea sau ridicarea trimiterilor poștale; monitorizarea conexiunilor comunicațiilor telegrafice și

electronice; monitorizarea sau controlul tranzacțiilor financiare și accesul la informația financiară; documentarea cu ajutorul metodelor și mijloacelor tehnice, precum și localizarea sau urmărirea prin sistemul de poziționare globală ori prin alte mijloace tehnice; colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice; identificarea abonatului, proprietarului sau utilizatorului unui sistem de comunicații electronice ori al unui punct de acces la un sistem informatic; urmărirea vizuală; controlul transmiterii banilor sau a altor valori materiale extorcate; investigația sub acoperire; supravegherea transfrontalieră; livrarea controlată; achiziția de control.

În titlul al V-lea CPP R. Moldova reglementează aplicabilitatea măsurilor procesuale de constrângere, în mod special referindu-se la reținere; obligarea de a nu părăsi localitatea; obligarea de a nu părăsi țara; garanția personală; garanția unei organizații; ridicarea provizorie a permisului de conducere a mijloacelor de transport; transmiterea sub supraveghere a militarului; transmiterea sub supraveghere a minorului; liberarea provizorie sub control judiciar; liberarea provizorie pe cauțiune; arestarea la domiciliu; arestarea preventivă; obligarea de a se prezenta; aducerea silită; suspendarea provizorie din funcție; punerea bunurilor sub sechestru.

Din cele enunțate rezultă deși Codul de Procedură Penală al R. Moldova nu consacră *in terminis* principiul proporționalității, el reglementează diversele aspecte cu privire la aplicarea restricțiilor legitime în drepturile individuale garantate de Constituția R. Moldova și Convenția EDO, prescriind de o manieră specială condițiile relevante susceptibile evaluării pentru a găsi justul echilibru între interesele generale ale justiției și cele speciale ale individului.

Codul audiovizualului [12] la rândul său în art. 1 consacră drept scop principal asigurarea apărării drepturilor consumatorului de programe de a recepționa informații corecte și obiective, care ar contribui la libera formare a opiniei, asigurarea drepturilor radiodifuzorilor la libertate editorială și libertate de exprimare, instituirea principiilor democratice de funcționare a audiovizualului din Republica Moldova. Cu privire la restricționarea drepturilor radiodifuzorilor, Codul audiovizualului în art. 6 stabilește că radiodifuzorului îi este interzisă difuzarea de programe care conțin orice formă de incitare la ură pe considerente de rasă, religie, naționalitate, sex, precum și difuzarea de programe care pot afecta grav dezvoltarea fizică, mentală sau morală a minorilor, în special programele care conțin pornografie, violență exagerată sau limbaj licențios. Art. 7 alin. (1) prevede că în spiritul respectării libertăților și a drepturilor fundamentale ale omului, prin transmisia și retransmisia serviciilor de programe se realizează și se asigură pluralismul politic și social, diversitatea culturală, lingvistică și religioasă, informarea, educarea și divertismentul publicului. Pe de altă parte, în vederea asigurării respectării dreptului la libertatea de comunicare a radiodifuzorilor, art. 8 al Codului prescrie că independența

editorială a radiodifuzorilor este recunoscută și garantată prin lege, fiind interzise cenzura asupra comunicării audiovizuale și ingerințele de orice fel în conținutul, forma sau modalitățile de prezentare a elementelor serviciilor de programe din partea autorităților publice sau a oricăror alte persoane din afara instituției respective a audiovizualului.

Legea privind libertatea de gândire, de conștiință și de religie nr. 125-XVI din 11 mai 2007 [29] în art. 4 (alin. 1 și 2) stabilește că orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie. Acest drept trebuie exercitat în spirit de toleranță și de respect reciproc și cuprinde libertatea de a aparține sau nu unei anumite religii, de a avea sau nu anumite convingeri, de a-și schimba religia sau convingerile, de a profesa religia sau convingerile în mod individual sau în comun, în public sau în particular, prin învățătură, practici religioase, cult și îndeplinirea riturilor. Fiecare persoană și comunitate religioasă poate adera liber la orice cult religios. Exercitarea dreptului la libertatea de manifestare a convingerilor sau a credinței religioase poate fi restrânsă, în condițiile legii, numai în cazul în care această restrângere urmărește un scop legitim și reprezintă, într-o societate democratică, măsuri necesare pentru siguranța publică, menținerea ordinii publice, ocrotirea sănătății și a moralei publice ori pentru protejarea drepturilor și libertăților persoanei. Articolele 23¹, 24 și 25 la rândul său reglementează procedurile de suspendare și încetare a activității cultelor religioase și a părților lor componente în cazurile când acestea comit abateri incompatibile cu o desfășurare continuă a activității religioase.

Legea cu privire la asociațiile obștești nr. 837 din 17 mai 1996 [21] consacră în art. 4 restricțiile la constituirea și activitatea asociațiilor obștești, și anume: nu se admite constituirea și desfășurarea activității asociațiilor obștești care își propun drept scop sau își aleg drept mod de acțiune schimbarea prin violență a regimului constituțional, subminarea integrității teritoriale a RM, propaganda războiului, violenței și a cruzimii, ațâțarea urii sociale, rasiale, naționale sau religioase, alte fapte pasibile de pedeapsă în conformitate cu legislația; se interzice constituirea asociațiilor obștești paramilitare și a formațiunilor armate; se interzice constituirea și desfășurarea activității asociațiilor obștești care atentează la drepturile și interesele legitime ale persoanelor, la sănătatea oamenilor și la morala publică. Textul art. 36 la rândul său consacră procedura încetării activității asociației obștești prin dizolvare, stipulând că (alin. 4) dizolvarea asociațiilor de către autorități poate avea loc în următoarele cazuri: pregătire și/sau îndeplinire a acțiunilor de schimbare prin violență a regimului constituțional sau de subminare a integrității teritoriale a R. Moldova; pregătire și/sau îndeplinire a acțiunilor de răsturnare a autorităților publice legal constituite; ațâțare a urii și discordiei sociale, rasiale, naționale sau religioase; violare a drepturilor și libertăților

legitime ale persoanelor; creare a formațiunilor paramilitare; avertizare repetată a asociației obștești asupra necesității lichidării încălcărilor legislației, făcută, în decursul unui an, de organul care a înregistrat asociația, în cazul în care încălcările nu au fost lichidate.

Legea privind partidele politice nr. 294-XVI din 21 decembrie 2007 [30] consacră în textul art. 3 restricțiile privind activitatea partidelor politice, și anume: sunt interzise partidele politice care, prin statutul, programul și/sau activitatea lor, militează împotriva suveranității, integrității teritoriale a țării, valorilor democratice și ordinii de drept a RM, utilizează, pentru realizarea scopurilor lor, mijloace ilegale sau violente, incompatibile cu principiile fundamentale ale democrației; este interzisă afilierea partidelor politice la organizațiile politice internaționale ale căror scopuri sau activitate contravin celor enunțate; partidele politice nu pot practica activități militare, paramilitare, precum și alte activități interzise prin lege; orice imixtiune în activitatea internă a partidelor politice este interzisă, cu excepțiile prevăzute de lege; în R. Moldova este interzisă constituirea și activitatea partidelor, altor organizații politice ale statelor străine, precum și a filialelor și structurilor acestora; constituirea și activitatea partidelor politice în baza discriminării pe criterii de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, avere sau origine socială sunt interzise. Textele art. 21-23 reglementează procedurile speciale de limitare și încetare a activității partidului politic, precum și lichidare a acestuia în condițiile în care prin acțiunile acestuia se aduc prejudicii grave pluralismului politic sau principiilor democratice fundamentale.

Legea privind accesul la informație nr. 982 din 11 mai 2000 [27] consacră în art. 10 drepturile solicitanților de informații, astfel persoana are dreptul de a solicita furnizorilor de informații, personal sau prin reprezentanții săi, orice informații aflate în posesia acestora, cu excepțiile stabilite de legislație; dreptul persoanei de a avea acces la informații, inclusiv la informațiile cu caracter personal, nu poate fi îngrădit decât în condițiile legii; orice persoană care solicită acces la informații în conformitate cu prezenta lege este absolvită de obligația de-a-și justifica interesul pentru informațiile solicitate.

În textul art. 7 al Legii enunțate se reglementează posibilitatea restricționării și limitării legitime a accesului la informații, care corespund necesităților imperioase ale respectării drepturilor și reputației altei persoane și protecției securității naționale, ordinii publice, ocrotirii sănătății sau protecției moralei societății. Accesul la informațiile oficiale nu poate fi îngrădit, cu excepția: informațiilor atribuite la secret de stat; informațiilor confidențiale din domeniul afacerilor, prezentate instituțiilor publice cu titlu de confidențialitate, reglementate de legislația privind secretul comercial, și care țin de producție, tehnologie, administrare, finanțe, de altă activitate a vieții economice, a căror divulgare (transmitere, scurgere) poate atinge interesele

întreprinzătorilor; informațiilor cu caracter personal, a căror divulgare este considerată drept o imixtiune în viața privată a persoanei; informațiilor ce țin de activitatea operativă și de urmărire penală a organelor de resort; informațiilor ce reflectă rezultatele finale sau intermediare ale unor investigații științifice și tehnice a căror divulgare privează autorii investigațiilor de prioritatea de publicare sau influențează negativ exercitarea altor drepturi protejate prin lege.

Legea cu privire la libertatea de exprimare nr. 64 din 23 aprilie 2010 [23] în textul său enunță expres aplicabilitatea principiului proporționalității, astfel art. 3 alin. (4) stabilește că restrângerea libertății de exprimare se admite doar pentru protejarea unui interes legitim și doar în cazul în care restrângerea este proporțională cu situația care a determinat-o, respectându-se echilibrul just dintre interesul protejat și libertatea de exprimare, precum și libertatea publicului de a fi informat. Deși consacră direct dreptul la libertatea de exprimare (art. 3 alin. 1) – „orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare; acest drept cuprinde libertatea de a căuta, de a primi și de a comunica fapte și idei”, stipulează că „exercitarea libertății de exprimare poate fi supusă unor restrângeri prevăzute de lege, necesare într-o societate democratică pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, pentru a apăra ordinea și a preveni infracțiunile, pentru a proteja sănătatea și morala, reputația sau drepturile altora, pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești”, precum și prescrie „garanțiile privind libertatea de exprimare nu se extind asupra discursurilor care incită la ură sau la violență”.

Cu privire la cenzura în mass-medie, în art. 5 Legea expres recunoaște și garantează independența editorială a mediei, interzicând cenzura. Referitor la ingerințele în activitatea editorială a mass-mediei, acestea se interzic cu excepția cazurilor prevăzute de lege și doar dacă sunt interpretate limitativ. În mod separat, Legea enunță că nu constituie cenzură obligația impusă de instanța de judecată prin hotărâre definitivă de a răspândi sau de a nu răspândi o informație, obligația impusă prin lege de a răspândi o anumită informație, precum și confiscarea tirajului sau lichidarea mass-mediei scrise printr-o hotărâre judecătorească irevocabilă în cazurile în care aceasta este necesară într-o societate democratică pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică ori pentru a împiedica divulgarea informațiilor ce constituie secret de stat.

Legea cu privire la secretul de stat nr.245-XVI din 27 noiembrie 2008 [25] în textul art. 25 enumeră expres condițiile în care solicitantului îi poate fi refuza accesul la secretul de stat, astfel îngrădindu-i-se dreptul la libertatea de exprimare în aspectul acesteia de libertatea a recepta informația, și anume: dacă solicitantul nu expune o necesitate motivată de a lucra

cu informații atribuite la secret de stat; dacă dânsul sprijină activitatea unui stat străin/a unei organizații străine sau în cazul dacă participă la activitatea unor partide sau asociații obștești a căror activitate este suspendată, limitată sau interzisă; dacă se descoperă în urma măsurilor de verificare, a altor acțiuni ale acestuia care prezintă pericol pentru securitatea Republicii Moldova; dacă el refuză de a-și da consimțământul scris pentru aplicarea măsurilor de verificare din partea organelor competente sau de a-și asuma obligația scrisă privind păstrarea secretului de stat ce îi va fi încredințat; în cazul prezenței la acesta a antecedentelor penale pentru infracțiuni săvârșite cu intenție, aflării acestuia sub urmărire penală sau al limitării de către instanța de judecată a capacității sale de exercițiu; în cazul depunerii la autoritatea publică competentă a cererii de renunțare la cetățenia Republicii Moldova; în cazul prezenței la acesta a unor contraindicații medicale pentru lucrul cu informațiile atribuite la secret de stat; comunicării de către acesta a unor date incomplete sau neautentice la perfectarea dreptului de acces la secretul de stat; domicilierei permanente a solicitantului peste hotare sau al perfectării documentelor pentru plecarea cu traiul permanent într-o altă țară; neexecutării de către acesta a obligațiilor privind păstrarea secretului de stat care i-a fost încredințat anterior. În art. 30 al Legii enunțate, se reglementează restrângerea exercițiului unor drepturi ale cetățeanului în legătură cu dreptul de acces și accesul la secretul de stat, acestea referindu-se la: restricții de utilizare a descoperirilor și invențiilor ce conțin informații atribuite la secret de stat și de răspândire a acestor informații; limitarea dreptului la inviolabilitatea vieții private în timpul efectuării măsurilor de control în perioada perfectării (reperfectării) dreptului de acces la secretul de stat.

Legea privind contracararea activității extremiste nr. 54-XV din 21 februarie 2003
[28] în textul art. 6 consacră restrângerea dreptului la libertatea de asociere, precum și cea religioasă a asociațiilor obștești și religioase în cazul desfășurării activității extremiste, și anume: în RM se interzic înființarea și activitatea asociațiilor obștești și religioase, precum și a altor organizații, ale căror scopuri sau acțiuni au ca orientare desfășurarea activității extremiste; în cazul în care în activitatea asociației obștești sau religioase ori a unei alte organizații, inclusiv în activitatea a cel puțin unei subdiviziuni teritoriale sau a unei alte subdiviziuni a acesteia, se depistează fapte ce denotă extremism, aceasta este sesizată/avertizată în scris asupra inadmisibilității desfășurării unei asemenea activități, indicându-se temeiurile concrete ale sesizării/avertizării, inclusiv încălcările comise. În cazul neînlăturării încălcărilor comise, organul de stat abilitat este dreptul să sesizeze instanța de judecată în vederea emiterii unei hotărâri judecătorești privind încetarea sau suspendarea pe

un termen de până la un an a activității respectivelor asociații obștești sau religioase ori a unei alte organizații.

Art. 7 la rândul său stabilește restricționarea dreptului la libertatea de exprimare a mass-mediei, stipulând că în RM se interzice difuzarea prin mijloace de informare în masă a materialelor cu caracter extremist și desfășurarea de către acestea a activității extremiste, în cazul în care un mijloc de informare în masă difuzează materiale cu caracter extremist ori în activitatea acestuia se depistează fapte ce denotă extremism, organul de stat abilitat care a înregistrat acest mijloc de informare în masă ori Procurorul General sau procurorii subordonați acestuia sesizează/avertizează în scris fondatorul și/sau redacția/redactorul-șef al acestui mijloc de informare în masă asupra inadmisibilității unor asemenea acțiuni ori a unei asemenea activități, indicând temeiurile concrete în baza cărora s-a făcut sesizarea/avertizarea, inclusiv încălcările comise.

Dacă este posibilă luarea de măsuri pentru înlăturarea încălcărilor comise, în sesizare/avertisment se stabilește și termenul de înlăturare a acestora, care va fi de până la o lună de la data sesizării/avertizării. În cazul neînlăturării încălcărilor comise, organul abilitat are dreptul să inițieze procedura similară cu cea în privința organizațiilor obștești și religioase, înaintând în judecată o cerere privind emiterea hotărârii cu privire la suspendarea sau încetarea activității organului de informare în masă vinovat în difuzarea materialelor cu caracter extremist.

Legea exproprierii pentru cauză de utilitate publică nr.488-XIV din 08 iulie 1999
[26] reglementează condițiile exproprierii, aceasta reprezentând o ingerință legitimă în dreptul la respectarea bunurilor individului. Astfel, în art. 1 Legea prevede că prin expropriere se înțelege transferul de bunuri și de drepturi patrimoniale din proprietate privată în proprietate publică, transferul către stat de bunuri proprietate publică ce aparțin unei unități administrativ-teritoriale sau, după caz, cedarea către stat sau către o unitate administrativ-teritorială a drepturilor patrimoniale în scopul efectuării de lucrări pentru cauză de utilitate publică de interes național sau de interes local, în condițiile prevăzute de lege, după o dreaptă și prealabilă despăgubire. În textul art. 2 sunt enumerate obiectele susceptibile a fi expropriate de la persoanele private în condițiile Legii, și anume: bunurile imobile (terenurile, subsolul, bazinele de apă, pădurile, clădirile, construcțiile și alte obiecte legate de pământ); dreptul de folosință asupra bunurilor imobile pe un termen de până la 5 ani, dacă părțile nu convin asupra unui alt termen; drepturile patrimoniale și personale nepatrimoniale, legate nemijlocit de invențiile care pot contribui considerabil la asigurarea intereselor de apărare și de securitate ale țării. În vederea operării legitime și proporționale

ale exproprierii, Legea stabilește condițiile de declarare a utilității publice, măsurile care preced exproprierea, procedurile judiciare de expropriere și drepturile persoanei expropriate.

Deși Legea în cauză nu face referință expresă la respectarea principului proporționalității în contextul exproprierii bunurilor, ea stabilește condiții clare și precise în care ingerința depozitării de proprietate poate fi operată legitim de către autoritățile publice, astfel instituind limitele terenului juridic în găsirea unui echilibru just între interesele conflictuale general și special implicate.

Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului nr.263 din 27 octombrie 2005 [22] stabilește un șir de drepturi și garanții recunoscute pacientului-beneficiar al serviciilor de sănătate, care se încadrează în sfera de protecția garantată de dreptul la integritate fizică și morală, dreptul la un mediu ambiant sănătos, dreptul la informație, dreptul de acces la justiție, interzicerea discriminării (art. 5), și anume: asistență medicală gratuită în volumul stabilit de legislație; atitudine respectuoasă și umană din partea prestatorului de servicii de sănătate, indiferent de vârstă, sex, apartenență etnică, statut socioeconomic, convingeri politice și religioase; securitate a vieții personale, integritate fizică, psihică și morală, cu asigurarea discreției în timpul acordării serviciilor de sănătate; asigurare de asistență medicală (obligatorie și benevolă), în conformitate cu legislația; informație completă privind factorii nocivi ai mediului ambiant; exprimare benevolă a consimțământului sau refuzului la intervenție medicală și la participare la cercetarea biomedicală (studiul clinic), în modul stabilit de prezenta lege și de alte acte normative; acceptare sau refuz în ce privește efectuarea ritualurilor religioase în perioada spitalizării în instituția medico-sanitară, dacă aceasta nu afectează activitatea ei și nu provoacă prejudiciu moral altor pacienți; asistență a avocatului sau a unui alt reprezentant în scopul protecției intereselor sale, în modul stabilit de legislație; despăgubire a daunelor aduse sănătății, etc. Totodată, în art. 6 se stabilesc cazurile de limitare legitimă a drepturilor pacientului, precum spitalizarea și examinare a bolnavilor ce suferă de boli psihice; examinarea medicală obligatorie a persoanelor care donează benevol sânge, substanțe lichide biologice, organe și țesuturi; efectuarea examinării medicale preliminare obligatorii; efectuarea examinării medicale obligatorii, inclusiv pentru depistarea infecției HIV/SIDA, a sifilisului și a tuberculozei la persoanele aflate în penitenciare; spitalizarea și izolarea obligatorie (carantină) a persoanelor afectate de infecții contagioase și a celor suspectate în acest sens ce prezintă pericol social.

De asemenea, Legea conține prevederi speciale referitoare la asigurarea drepturilor pacientului la confidențialitatea informațiilor ce țin de secretul medical, astfel fiind îngrădite

legitim drepturile altor persoane de acces la informație, datele privind identitatea și starea pacientului, rezultatele investigațiilor, diagnosticul, pronosticul, tratamentul, precum și datele cu caracter personal fiind confidențiale, informațiile respective confidențiale fiind susceptibile furnizării numai în cazul în care pacientul consimte acest lucru în mod explicit sau la solicitarea reprezentantului său legal (a rudei apropiate), în condițiile consimțite de pacient, în măsură adecvată capacității lui de înțelegere, în situații când capacitatea de exercițiu a pacientului nu este deplină sau lipsește ori dacă legea o cere în mod expres; fiind interzis orice amestec în viața privată și familială a pacientului fără consimțământul acestuia. Se enunță și situațiile speciale în care se admite prezentarea informației confidențiale ce țin de un pacient concret fără acordul acestuia sau al reprezentantului său legal, și anume: pentru a implica în procesul curativ alți specialiști în domeniu; pentru a informa organele și instituțiile serviciului sanitaro-epidemiologic de stat în cazul unui pericol real de extindere a bolilor infecțioase, otrăvirilor și contaminărilor în masă; la solicitarea motivată a organului de urmărire penală sau a instanței judecătorești; la solicitarea avocatului parlamentar și a membrilor consiliului consultativ creat de Centrul pentru Drepturile Omului, în scopul asigurării protecției persoanelor împotriva torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante; pentru informarea părinților sau a reprezentanților legali ai persoanelor în vârstă de până la 18 ani în caz de acordare acestora a asistenței medicale; la existența temeiului de a crede că prejudiciul adus sănătății persoanei este rezultatul unor acțiuni ilegale sau criminale.

În lumina celor citate, reținem că Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului prevede expres unele condiții speciale de proporționalitate, care în urma unei analize atente permit restricționarea dreptului garantat pacienților la respectarea vieții private.

Legea cu privire la publicitate nr.1227-XIII din 27 iunie 1997 [24] la rândul său în textul art. 8 stipulează următoarele cerințe generale cu privire la publicitate, și anume publicitatea trebuie să fie loială și onestă; să fie identificată fără cunoștințe speciale și fără utilizarea de mijloace tehnice; să nu inducă în eroare, nici să prejudicieze interesele consumatorilor. Se interzice publicitatea subliminală, mascată, neautentică, amorală. În mod special, Legea enunță că publicitatea nu trebuie să contravină intereselor statului; să incite la acțiuni ce încalcă legislația privind protecția mediului înconjurător; să conțină informații care nu sunt autentice; să conțină elemente ce pot provoca panică, instiga la violență, la agresiune sau la acțiuni periculoase ce pot prejudicia sănătatea sau amenința securitatea oamenilor; să

conțină, fără temeiuri de ordin instructiv sau social, imagini vizuale sau descrieri ale unor acțiuni periculoase cu neglijarea măsurilor de securitate.

Legea privind protecția datelor cu caracter personal nr. 133 din 08 iulie 2011 [31] reglementează condițiile speciale referitoare la stocarea și prelucrarea datelor cu caracter personal, astfel încât accesul la ele să fie restricționat în vederea protecției drepturilor indivizilor la respectarea vieții private. În mod special, Legea menționată instituie garanții în vederea prelucrării datelor generale cu caracter personal; datelor speciale cu caracter personal; datelor privind starea de sănătate a persoanei; informației referitoare la condamnările penale, măsurile procesuale de constrângere și sancțiunile contravenționale; datelor având funcția de identificare (date INDP).

Deși prelucrarea datelor cu caracter personal poate avea loc numai cu acordul expres al titularului, legislatorul a reglementat și unele situații în care acordul respectiv nu urmează a fi cerut, și anume: executarea unui contract la care subiectul datelor cu caracter personal este parte sau pentru luarea unor măsuri înaintea încheierii contractului, la cererea acestuia; îndeplinirea unei obligații care îi revine operatorului conform legii; protejarea vieții, integrității fizice sau a sănătății subiectului datelor cu caracter personal; executarea sarcinilor de interes public sau care rezultă din exercitarea prerogativelor de autoritate publică cu care este investit operatorul sau terțul căruia îi sunt dezvăluite datele cu caracter personal; realizarea unui interes legitim al operatorului sau al terțului căruia îi sunt dezvăluite datele cu caracter personal, cu condiția ca acest interes să nu prejudicieze interesele sau drepturile și libertățile fundamentale ale subiectului datelor cu caracter personal; scopuri statistice, de cercetare istorică sau științifică, cu condiția ca datele cu caracter personal să rămână anonime pe toată durata prelucrării.

În lumina normelor de drept intern relevante, urmează să conchidem că principiul proporționalității își găsește o certă consacrare în dreptul pozitiv al Republicii Moldova, chiar dacă nu întotdeauna el este menționat expres în textul normelor relevante, aplicabilitatea acestuia rezultă din reglementarea condiționată a restricționării drepturilor și libertăților garantate, astfel încât restrângerea drepturilor să fie legitimă și conformă standardelor unei societăți democratice.

1. 3. Concluzii la Capitolul 1

În rezultatul studiului analitic realizat, al reflecțiilor normative și doctrinare privind principiul proporționalității în sistemul Convenției EDO concluzionăm:

(1) Odată cu creșterea numărului hotărârilor pronunțate de CEDO pe marginea spețelor contra statului nostru, dar și contra altor state-membre ale Consiliului European, se impune o necesitate deosebită de a studia aplicabilitatea principiului proporționalității în stabilirea limitelor protecției garantate unor drepturi și libertăți fundamentale, din diferite considerente, ce condiționează multiple **probleme de cercetare**, și anume: lipsa unei clauze clare în actuala redacție a Convenției europene care ar face referire expresă la principiul proporționalității; insuficiența surselor doctrinare care să abordeze problematica aplicabilității principiului proporționalității pe marginea cauzelor Convenției EDO contra Moldovei, mai ales în situația în care principiul enunțat își găsește o certă consacrare în studiile teoretice cu caracter general; necesitatea de a elucida aspectele specifice ale principiului proporționalității în contextul jurisprudenței degajate de forul contenciosului european în vederea determinării unor repere concrete pe marginea interpretării noțiunilor autonome pe terenul Convenției EDO; inexistența studiilor teoretice și practice care să scoată în evidență evoluția principiului proporționalității în sistemul Convenției EDO, evidențiind fundamentele aplicabilității acestuia în spețele de referință și cele noi; necesitatea analizei spețelor recente pe marginea cărora CEDO a pronunțat hotărâri și decizii cu privire la admisibilitate pentru a determina standardele europene relevante în domeniul protecției drepturilor și libertăților ce determină conflictul între interese concurente implicate în vederea implementării corespunzătoare a acestora la nivel intern și a asigurării unui respect efectiv al drepturilor recunoscute ființei umane.

(2) Problemele vizate au determinat formularea **scopului cercetării** ce constă în investigarea multidimensională a aplicabilității principiului proporționalității în sistemul Convenției EDO pentru stabilirea soluțiilor finale pe marginea cauzelor și găsirea unui echilibru just între multitudinea intereselor concurente implicate. **Obiectivele investigației** vizează definirea principiului proporționalității, delimitarea marjei de apreciere a statelor, cercetarea restricțiilor expres autorizate în exercițiul unor drepturi, determinarea particularităților aplicabilității principiului proporționalității în cauze concrete, inclusiv cele contra Moldovei. În contextul clarificării problemelor, a scopului și a obiectivelor, **direcțiile de cercetare** în demersul științific sunt orientate spre determinarea și elucidarea particularităților aplicabilității principiului proporționalității; evaluarea echilibrului just între interesele conflictuale în cauzele recente soluționate de Convenția EDO; evidențierea reperelor de

concept și conținut în materia evoluției aplicabilității principiului proporționalității în spețele contra Moldovei.

(3) Deși principiul luat în cercetare este reflectat în contextul cercetărilor științifice autohtone, regionale și străine, nu există o consacrare doctrinară amplă și consolidată a naturii juridice, criteriilor și accepțiunilor principiului proporționalității, cu racordarea acestora hotărârilor recente pronunțate de CEDO, care ridică chestiuni particulare interesante cu privire la interpretarea noțiunilor autonome, și mai ales cu racordarea lor hotărârilor adoptate de CEDO în spețele contra Moldovei.

(4) Analizând cadrul intern relevant obiectului de studiu al prezentului demers științific, menționăm că principiul proporționalității își găsește o oarecare consacrare în dreptul pozitiv al Republicii Moldova, cu toate că nu întotdeauna este menționat expres în textul normelor pertinente, aplicabilitatea acestuia rezultă din reglementarea condiționată a restricționării drepturilor și libertăților garantate, astfel încât restrângerea drepturilor să fie legitimă și conformă standardelor unei societăți democratice.

(5) Deși legislația Republicii Moldova în urma implementării standardelor europene formulate pe terenul jurisprudenței relevante degajate de Curtea de la Strasbourg prin adoptarea a noi acte normative (Legea privind libertatea de gândire, de conștiință și de religie nr. 125-XVI din 11 mai 2007, Legea privind partidele politice nr. 294-XVI din 21 decembrie 2007, Legea cu privire la libertatea de exprimare nr. 64 din 23 aprilie 2010, Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului nr. 263 din 27 octombrie 2005, Legea privind protecția datelor cu caracter personal nr. 133 din 08 iulie 2011) s-a îmbunătățit considerabil, astfel încât s-a creat un cadru intern fiabil asigurării respectării în practică a drepturilor și libertăților garantate, statul nostru este în continuă tranziție spre afirmarea valorilor democratice printre care demnitatea umană și respectul drepturilor individuale sunt protagoniste, existând suficiente temeiuri de a presupune că aplicabilitatea acestora încă prezintă unele incompatibilități cu jurisprudența Curții Europene.

Astfel, **problema științifică importantă soluționată în domeniu** constă în analiza complexă și prezentarea multidimensională, în premieră, a naturii juridice, a criteriilor, a ipostazelor și a particularităților aplicării principiului proporționalității în sistemul Convenției EDO, racordate cauzelor concrete diferite, înaintate spre soluționare Curții de la Strasbourg și a regulilor stabilite în exercitarea competenței sale contencioase, evidențiind mecanismele utilizate de magistrații europeni, în stabilirea limitelor protecției drepturilor și libertăților convențional garantate.

2. FUNDAMENTELE TEORETICO-JURIDICE ALE PRINCIPIULUI PROPORȚIONALITĂȚII ÎN SISTEMUL CONVENȚIEI EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

2.1. Definirea principiului proporționalității

Principiul proporționalității în accepțiunea clasică presupune că oricare decizie sau măsură adoptată de organele abilitate, urmează să se bazeze pe o justă și echitabilă evaluare a faptelor și echilibrare adecvată a intereselor implicate, precum și pe o selectare coerentă a mijloacelor și mecanismelor care urmează a fi utilizate în vederea atingerii unui scop predefinit.

Potrivit opiniei lui Vitalie Gamurari, proporționalitatea introduce în sistemul juridic un element rigid de calcul, de natură flexibilă și apare ca un raport corelativ între două variabile, numit altfel – funcție. Principiul comandă o pondere între mijloace și obiective, ceea ce presupune că prescripția proporționalității este condiționată de existența unei libertăți de acțiune, ce conține anumite limite. Atunci, când este aplicată, aceasta presupune interpretarea relevantă a textelor, altfel spus, determinarea semnificației acestora pentru afirmarea existenței unei puteri discreționare, pentru ca principiul proporționalității să moduleze eventual utilizarea. În acest sens, proporționalitatea reiese nu doar din interpretarea dreptului, ci și din aplicarea/concretizarea acestuia și poate fi adresată oricărui organ dotat cu o putere normativă discreționară, fie că este vorba despre legiuitor, administrator, judecător sau chiar persoană privată [19].

Proporționalitatea ca și principiu de bază este pe larg utilizată în cadrul relațiilor internaționale, inclusiv în aspectul abordării diferitor subiecte sensibile de pe arena raporturilor interstatale. În fapt, este inimaginabil ca soluționarea oricăror chestiuni de natură juridică în amploarea acestora să nu fie însoțită de aplicarea justă a principiului proporționalității. Regula proporționalității privește chiar și domeniile complexe, în mod controversat tratate în cadrul relațiilor internaționale actuale și a doctrinei contemporane a dreptului internațional public, precum este folosirea armelor nucleare. Dezbaterea referitoare la faptul dacă autorizează dreptul internațional folosirea armei nucleare, prezintă un context favorabil în care apare întrebarea aplicabilității armei nucleare cu condiția respectării principiului proporționalității [220].

În general, în doctrina dreptului internațional public pe marginea relațiilor interstatale, principiul proporționalității se prezintă ca o exigență fundamentală pentru riposta unilaterală a unui subiect de drept recunoscut (de cele mai dese ori statul) la o conduită ilegală și prejudiciabilă îndreptată împotriva sa. Proporționalitatea deci constituie o legătură cantitativă între conduita ilegală și răspunsul la aceasta, între acțiunea contrară normelor imperative ale dreptului internațional și contra-măsura autorizată în sensul acestuia. Conceptul

proporționalității, protejând un interes subiectiv al statului refractar contra unei reacții prea severe din partea statului prejudiciat, reflectă necesitatea caracteristică ordinii juridice internaționale de a instaura o procedură care să reglementeze natura și intensitatea răspunsului la conduita nelegitimă [98].

Respectarea principiului proporționalității ca ripostă a unui stat agresat contra conduitei interzise a agresorului recalcitrant își găsește consacrare și în practica Curții Internaționale de Justiție (CIJ), care a subliniat expres în speța *Activitățile militare și paramilitare în și contra Nicaragua (Nicaragua contra Statelor Unite ale Americii)* [139] că legitima apărare va include măsuri proporționale atacului armat și necesare pentru a răspunde corespunzător, aceasta fiind regula de bază consacrată de dreptul internațional cutumiar.

Regula proporționalității de asemenea este aplicabilă dreptului internațional umanitar (*jus in bello*) și regulilor de purtare a războiului (*jus ad bellum*). Cu referire la dreptul internațional umanitar, principiul proporționalității se prezintă ca normă imperativă aplicabilă spre exemplu în vederea estimării dacă atacurile care pot cauza incidental pierderi de vieți omenești din rândurile populației civile, rănirea de persoane civile, pagube privind bunurile cu caracter civil sau o combinație a acestor pierderi și pagube, sunt excesive în raport cu avantajul militar concret și direct așteptat de la producerea atacurilor (art. 51 para. 5 lit. b) [112]. Cât despre regulile de purtare a războiului, principiul proporționalității își găsește aplicabilitate în cadrul determinării dacă recurgerea la război este sau poate fi justificată prin prisma normelor imperative ale dreptului internațional public [216].

Conceptual, principiul proporționalității dezintegrează termenii pe larg considerați a fi antagoniști, sau, deopotrivă, analogi, cu aplicarea unei metodologii analitice comune. Spre exemplu, în materia contenciosului drepturilor omului, libertatea și egalitatea au o structură comună, în mod practic semnificând valori omogene, indiferent de faptul existenței cărei valori i se aduce atingere, legitimitatea acestei atingeri este supusă unei evaluări de rigoare a finalităților și metodelor proprii, precum și a efectelor asupra echilibrului de proporționalitate, astfel toate trei concepte interacționând [96]. În acest sens, exigența proporționalității se impune ca și aplicabilitate în dreptul internațional public.

Dacă ne referim la conceptul *proporționalitate* privit în lumina dreptului pozitiv al statelor, spre exemplu în dreptul german, testul general de proporționalitate este divizat în analiza a trei condiții diferite. În această direcție, pentru a satisface exigența de proporționalitate, decizia sau măsura aplicabilă trebuie să reprezinte o metodă eficientă în vederea realizării scopurilor spre care aceasta tinde (testul eficacității și adecvării); să fie necesară pentru a atinge scopurile relevante, astfel încât să nu existe alternative mai

favorabile (testul necesității și subsidiarității); să corespundă unui just echilibru între scopurile propuse și interesele implicate (testul proporționalității *stricto sensu*) [106].

Într-o altă abordare, proporționalitatea poate fi analizată ca un rezultat al combinării a trei elemente: situația faptei care cere o intervenție, decizia adoptată și finalitatea sa. Ca principiu inherent al funcționării juridice a statului, proporționalitatea exprimă necesara adecvare a măsurilor juridice situațiilor faptei căreia acestea sunt destinate și stabilește o relație apreciată de întreaga comunitate ca justă și legitimă, echilibrată și adecvată, între decizia juridică adoptată și realitatea socială. Acest echilibru vizează în ultima instanță, obiectivul reglementării stabilite, impunând o atitudine rezonabilă din partea oricărei autorități ce posedă competențe normative. Într-o asemenea abordare, principiul proporționalității este o constantă a dreptului în general și a normativității în special, și nu are nevoie de o consacrare explicită într-o ordine juridică pentru a face resimțită pe deplin prezența sa [19].

Deși originar din jurisprudența și, respectiv, dreptul pozitiv german (prusac), principiul proporționalității s-a extins peste oceane și sisteme de drept, devenind inherent doctrinelor juridice într-un spirit cu adevărat universal [102].

În dreptul constituțional, de la proclamarea accepțiunilor contemporane a drepturilor și libertăților omului, distincția între scopul dreptului constituțional garantat și justificarea restricționării realizării acestuia, se fundamentează pe respectarea regulii proporționalității, care constituie un veritabil criteriu de determinare a gradului de realizare a oricărui drept relativ după natura sa juridică. Deci, construcția juridică a principiului proporționalității include patru componente: scopul concret, legătura rezonabilă de cauzalitate, mijloacele necesare implicate, raportul potrivit între beneficiile câștigate de pe urma atingerii scopului și prejudiciul cauzat esenței dreptului constituțional garantat; aceste patru elemente constitutive fiind cruciale pentru înțelegerea exigenței de proporționalitate și reprezentând nucleul clauzei de restricționare [95].

Dacă continuăm analiza unor ramuri juridice în sistemul de drept continental, constatăm că spre exemplu în dreptul administrativ testul proporționalității (precum în dreptul german) se fundamentează pe analiza modului în care sunt îndeplinite trei criterii esențiale: a) criteriul adecvării (alegerea măsurii celei mai adecvate); b) criteriul necesității (atingerea obiectivelor este posibilă cu implicarea unei măsuri astfel necesare); c) criteriul echilibrului (prevalarea efectelor și consecințelor de ordin pozitiv).

Criteriul eficacității și adecvării are în vizer ideeă că măsura sau decizia ce urmează a fi aplicată de către organul competent să răspundă cel mai bine și de o manieră practică scopului care va fi realizat în final, astfel ca să corespundă însăși esenței nemijlocite a scopului sau obiectivului propus spre atingere.

Criteriul necesității și subsidiarității presupune că aplicarea măsurii sau adoptarea deciziei concrete să corespundă nevoii imperioase existente, astfel încât anume această măsură sau decizie se prezintă a fi cu adevărat pozitivă în plan practic, neexistând careva alternative mai favorabile și benefice spre a fi aplicate.

Criteriul echilibrului conform proporționalității abordate de o manieră strictă presupune evaluarea detaliată și minuțioasă a circumstanțelor unei cauze sau a unui litigiu concret, în vederea stabilirii unui echilibru just și rezonabil între toate interesele concurente implicate, astfel încât soluția dată, în fine să satisfacă interesele litigante relevante ce prevalează în speță.

Principiul proporționalității este pe larg perceput ca fiind o procedură de preferință pentru soluționarea litigiilor de diversă natură, antrenând un pretins conflict între două drepturi subiective, între o normă ce consacră drepturi și libertăți și interesul public (precum în cazul dreptului constituțional), sau între un interes individual și unul public (ca în cazul dreptului administrativ) [108].

Principiul proporționalității este aplicabil și în cadrul răspunderii juridice inclusiv sub denumirea de principiul justeței sancțiunii, presupunând că întinderea răspunderii trebuie să fie direct proporțională cu fundamentul acesteia. Sancțiunea urmează a fi strict proporțională și corelativă faptei prejudiciale imputabile delincventului. Principiul justeței sancțiunii presupune, în primul rând, proporționalitatea sancțiunii în raport cu gravitatea faptei ilicite [2].

În genere, în materia dreptului pozitiv este dificil de a delimita o definiție uniformă a principiului proporționalității, aceasta variind în dependență de specificul juridic ramural și instituțional, astfel termenii utilizați în dreptul constituțional sau administrativ nu sunt omogeni ca și categorii juridice. O situație analogică întâlnim și cu referire la aspectele particulare ale dreptului internațional.

Într-o accepțiune generală, **principiul proporționalității** apare ca o normă imperativă aplicabilă în vederea constatării unui echilibru just și adecvat corelativ între multipli factori de cele mai dese ori de natură concurentă, care interacționează ca părți componente ale unui sistem întreg și complex. Principiul proporționalității este reclamat cu ocazia unor interese aflate în conflict, determinând prioritatea unuia din aceste prin analiza aspectelor urmării unui scop legitim și a implementării de metode autorizate cele mai adecvate [105].

Acest principiu își găsește consacrare și aplicare în cadrul jurisprudenței diverselor jurisdicții internaționale și naționale, constituind un concept inerent practicii judecătorești dezvoltate de magistrații interni și internaționali. În fapt, toate clauzele generale de restricționare a drepturilor și libertăților recunoscute, sunt interpretate de tribunale ținând cont în mod obligatoriu de exigența de proporționalitate [95].

Spre exemplu în speța *R. contra Oakes* [140] soluționată de Curtea Supremă din Canada pe marginea încălcării principiului prezumției nevinovăției prin incorporarea și operarea efectivă în Legea federală de control a substanțelor narcotice, a prevederii conform căreia dacă o persoană este acuzată de posesia ilegală a substanțelor narcotice, *ipso facto* se prezumă că ea le posedă în scop de trafic interzis de substanțe, învinuitul fiind ținut singur să probeze contrariul. În stabilirea încălcării Cartei Canadiene de drepturi și libertăți, Curtea Canadei s-a condus *inter alia* și de principiul proporționalității, conturând câmpul de aplicare și conținutul acestuia. Astfel, Curtea a indicat că natura testului de proporționalitate este variabilă în dependență de circumstanțele speței, dar independent de acestea, tribunalul urmează să găsească un echilibru între interesele societății și cele ale individului sau a unui grup de indivizi. Testul de proporționalitate, având trei componente principale, precum legătura rațională între măsurile adoptate și obiectivele propuse spre atingere, afectarea cât mai puțin posibilă a conținutului dreptului sau libertății contestate prin aplicarea măsurilor respective, existența echilibrului între efectele măsurilor adoptate în vederea restricționării unor drepturi sau libertăți protejate și obiectivul spre atingere, identificat ca de o importanță proeminentă în acest sens (para. 70 din hotărâre).

Este interesantă situația pe marginea jurisprudenței engleze, care inițial, în speța *Associated provincial picture houses contra Wednesbury Corporation* [138] din 1947, opera cu conceptele *rezonabil* și *nerezonabil*. Astfel, Curtea de Apel britanică a stabilit că în situația când o autoritate competentă adoptă o decizie atât de nerezonabilă, încât nici o autoritate care acționează rezonabil nu ar putea-o adopta, este de datoria instanțelor de judecată să acționeze. Această hotărâre de fapt a stigmatizat evoluția dreptului comun pentru mai bine de cinci decenii pe calea estimării criteriului *rezonabilității de la Wednesbury*, criteriul *proporționalității* negăsindu-și reflectare în actele decizionale ale magistraților britanici. Chiar mai mult, unii doctrinari notează că la acea perioadă, degajarea și respectarea principiului proporționalității a fost pe larg dezbătută ca fiind nepotrivită și potențial dăunătoare pentru sistemul dreptului comun [95]. Ulterior, în 1991, în speța *Regina contra Secretarul de stat al Departamentului afacerilor interne (în numele cetățeanului Brind)* [190], Camera Lorzilor a Parlamentului Regatului Unit a subliniat pe marginea pretinselor încălcări ale dreptului jurnalistului la libertatea de exprimare prin impunerea de restricții disproporționale, că criteriul de rezonabilitate degajat în speța *Wednesbury* și criteriul proporționalității în sistemul Convenției europene a drepturilor omului reprezintă concepte diferite, magistratul național fiind ținut să se conducă de exigențele impuse de cel dintâi. Lordul raportor Ackner a declarat că atâta timp, cât Convenția europeană nu este parte integrantă a dreptului englez, nu există temei juridic legitim de a adopta principiul

proporționalității în Regatul Unit. Oricum, doctrina engleză a continuat să examineze problematica aplicabilității principiului proporționalității în dreptul comun [97]. Abia în urma adoptării în 1998 a *Legii privind drepturile omului* [110], subordonând legislația internă sistemului convențional european, regula proporționalității și-a găsit recunoaștere și aplicabilitate eficientă, chiar extinzându-se în afara domeniului de protecție a drepturilor fundamentale.

Dacă analizăm cazul Uniunii Europene, subliniem că principiul proporționalității, deși neconsacrat de la origini în legislația comunitară, actualmente își găsește o oarecare definiție în art. 5 al Tratatului privind Uniunea Europeană [92], care stabilește că exercitarea competențelor Uniunii este reglementată de principiile subsidiarității și proporționalității. În temeiul principiului proporționalității, acțiunea Uniunii, în conținut și formă, nu depășește ceea ce este necesar pentru realizarea obiectivelor tratatelor. Astfel, la nivel comunitar principiul proporționalității este de o accepțiune particulară, găsindu-și reflectare spre exemplu în procesul de adoptare a politicilor comune sau în materia nedivulgării informațiilor comunitare confidențiale, când prevalează interesul general asupra celui individual. Este notoriu că principiul proporționalității este aplicabil atât cu referire la UE, cât și la oricare stat-membru al ei, fiind susceptibil evaluării de Curtea de Justiție a Uniunii, dar și de tribunalele naționale competente. În ansamblu, principiul proporționalității la nivel comunitar își are expresie în cadrul procedurilor legiferării, definitivării direcțiilor politicii comune, aplicării la nivel național a dreptului Uniunii, precum este supus controlului de conformitate de CJUE și instanțele de justiție din statele-membre.

Totodată, principiul proporționalității este consacrat în art. 52 al Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene [8], care în alin. (1) prevede că orice restrângere a exercițiului drepturilor și libertăților recunoscute prin Cartă trebuie să fie prevăzută de lege și să respecte substanța acestor drepturi și libertăți; prin respectarea principiului proporționalității, pot fi impuse restrângeri numai în cazul, în care acestea sunt necesare și răspund efectiv obiectivelor de interes general recunoscute de Uniune sau necesității protejării drepturilor și libertăților celorlalți.

Constatăm astfel, că testul elaborat de Curtea de Justiție prin prisma Tratatului privind Uniunea Europeană și Cartei UE este unul specific, iar conținutul său depinde de domeniul aplicării dreptului UE și a drepturilor fundamentale vizate. Componentele testului proporționalității UE sunt următoarele:

- caracterul adecvat – dacă măsura adoptată este potrivită pentru atingerea obiectivului dorit;
- necesitatea – dacă măsura respectivă este necesară pentru atingerea obiectivului dorit;
- proporționalitate *stricto sensu* – analizează dacă măsura impune o sarcină asupra individului care este sau nu excesivă în raport cu obiectivul ce trebuie atins [6].

Investigând practica jurisprudențială a CJUE la acest subiect, remarcăm faptul, că principiul proporționalității și-a găsit o certă aplicare în anumite spețe în care s-au invocat încălcări ale drepturilor fundamentale consacrate de Cartă. Astfel, în speța *Dita Danosa c. LKB Līzings SIA* [62] reclamanta a pretins discriminarea în raport cu alte persoane (salariați) prin revocarea dânsei din funcția de membru al consiliului de administrație al unei societăți letone de capital fără a se ține seama de gravitatea ei. CJUE deși *in terminis* nu a menționat respectivul principiu, a cercetat componentele acestuia când a stabilit dacă concedierea reclamantei a fost conformă legislației UE, conchizând că revocarea din funcția de membru al organului de administrație a societății private, a femeii în special, din cauza stării sale de sarcină reprezintă o discriminare directă pe criterii de sex și este nelegitimă.

În speța *Asociația Accept c. Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării* [51], *inter alia* CJUE a analizat dacă respingerea parțială a unei plângeri depusă ca urmare a unor declarații publice, făcute de o persoană care se prezenta și care era percepută de opinia publică drept conducătorul unui club de fotbal profesionist, de excludere a recrutării de către acest club a unui fotbalist prezentat ca fiind homosexual, este conformă legislației UE, și a subliniat că rigoarea sancțiunilor aplicate în materia combaterii discriminării trebuie să fie adecvată gravității încălcărilor pe care le reprimă, în special prin asigurarea unui efect realmente disuasiv, respectându-se în același timp principiul general al proporționalității, iar o sancțiune pur simbolică nu poate fi considerată compatibilă cu punerea corectă și eficientă în aplicare a legislației europene.

Precum observăm, în materia protecției drepturilor fundamentale recunoscute de Carta UE, Curtea de Justiție a Uniunii Europene deseori recurge la analiza și aplicarea testului de proporționalitate în spețele ce sunt deferite spre soluționare, însă, totuși practica CJUE la acest subiect este mult mai limitată decât cea a instanței contenciosului european al drepturilor omului (CEDO), date fiind cadrele juridice diferite în baza cărora protecția este organizată, dar și natura încălcărilor aleagate de reclamânți.

La rândul său, Curtea Europeană a Drepturilor Omului ca jurisdicție internațională, care își fundamentează activitatea în baza Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, nu reprezintă o jurisdicție de a patra instanță sau o instanță supremă în raport cu curțile existente la nivel național, controlul european exercitat de Înalții magistrați de la Strasbourg având un caracter subsidiar. Potrivit principiului subsidiarității competențele de intervenție ale Curții sunt limitate la cazurile în care instituțiile locale sunt incapabile de a asigura eficient un nivel minim de protecție a drepturilor omului recunoscut în spațiul european [1]. Acest principiu se află într-o

interconexiune cu principiul proporționalității deoarece datorită contactului lor direct și continuu, autoritățile naționale sunt mai bine plasate decât o instanță internațională pentru a evalua multitudinea de factori care înconjoară fiecare caz; prin urmare, instanțele interne sunt primele responsabile pentru a identifica și compensa posibilele încălcări ale drepturilor omului în fiecare caz particular, făcând un prim test de proporționalitate. De fapt aceste două principii nu sunt unicele care guvernează sistemul Convenției europene. Sunt o serie de principii care merită a fi menționate: buna credință, securității juridice, dezvoltării coerente a jurisprudenței Curții etc. [42]. Întreagă activitatea jurisdicțională a Curții Europene este fundamentată pe un șir de parametri esențiali, printre care eficacitate, legalitate, rezonabilitate, corectitudine și, fără îndoială, proporționalitate.

În fapt, principiul proporționalității constituie o veritabilă chintesență a jurisdicției europene, în special cu referire la un ansamblu de drepturi și libertăți consacrate pe cale convențională, ce implică necesitatea găsirii unui just echilibru între diverse interese concurente. În speța de referință *Marckx c. Belgiei* din 1979 [178], Curtea a recunoscut că proporționalitatea constituie un principiu de bază inerent dreptului Convenției.

Doctrina proporționalității se poziționează chiar în miezul cercetării dezvoltate de Curte în vederea stabilirii rezonabilității restricțiilor aplicate cu privire la așa-numite drepturi și libertăți garantate *calificate* sau *condiționate*. Deși forul european recunoaște o anumită marjă de apreciere statelor contractante, rolul de bază al Curții este de a verifica și asigura că drepturile recunoscute indivizilor nu sunt limitate în mod arbitrar. Principiul proporționalității în sistemul Convenției presupune existența unei juste legături între obiectivul particular ce urmează a fi atins și metodele utilizate pentru atingerea obiectivului respectiv [101].

O gamă largă de drepturi și libertăți garantate de prevederile Convenției europene își găsesc apreciere în ceea ce privește justificarea pretinselor încălcări anume în baza regulii de proporționalitate, care este susceptibilă aplicării ori de câte ori suntem în prezența unui arbitraj de interese opuse, exercițiul liber al anumitor drepturi fiind restricționat de către autoritățile naționale. În acest sens, ansamblul de restricții, derogări, excepții, limitări este supus unei evaluări imperative de proporționalitate.

În esență, putem nominaliza două accepțiuni ale proporționalității ca și concept juridic propriu sistemului Convenției europene. Astfel, dacă ne referim la evaluarea restricționării operate din partea autorităților naționale a exercițiului drepturilor consacrate, stabilind o soluție echitabilă privind interesele general și particular aflate în conflict, suntem în prezența *proporționalității* – *apreciere*, evaluare, de fapt, cel mai des aplicată de Curte în cadrul soluționării spețelor pe marginea pretinselor încălcări. Aceasta este cazul constatării existenței

ingerinței în exercițiul liber al unui drept calificat și analiza justificării acesteia (dacă a fost prevăzută de lege, a urmărit un scop legitim și a fost necesară într-o societate democratică).

Însă în situația când magistrații de la Strasbourg se pronunță asupra existenței și întinderii prerogativelor convenționale, precum și asupra obligațiilor pozitive și/sau negative imputabile statelor-părți la Convenție, care își găsesc reflectare în conținutul speței deferite spre soluționare, Curte face uz de aplicabilitatea practică a *proporționalității – interpretare*. Astfel proporționalitatea, la nivelul interpretării, se axează pe determinarea existenței drepturilor garantate de Convenție și a câmpului de aplicare a acestora.

În genere, putem afirma că în jurisprudența Curții Europene există multiple mecanisme de estimare a principiului proporționalității, care reflectă diversitatea standardelor aplicabile în multiple contexte irepetabile. Curtea trebuie să ia în considerație mai mulți factori și să estimeze diferite criterii în vederea stabilirii dacă îngrădirea unui drept consacrat convențional satisface exigența de proporționalitate. Astfel, în speța *Afacerea lingvistică c. Belgiei* (denumită pe lung *Speța relativă la anumite aspecte ale regimului lingvistic al învățământului în Belgia*) [120], Curtea de multiple ori a notat că criteriul proporționalității presupune evaluarea raportului existent între mecanismele și metodele aplicate de către autoritățile naționale și scopul formulat spre realizare, stabilind astfel dacă acest raport este unul rezonabil și just. Același raționament a fost dezvoltat în continuare în speța *Sporrong și Lönnroth c. Suediei* [198], în care Curtea a subliniat că în aplicarea Convenției Europene (la caz a art. 1 Protocol 1), urmează fie determinat faptul, dacă a existat un echilibru just între cerințele interesului general al comunității și necesitatea de protecție a drepturilor fundamentale ale indivizilor.

De asemenea, Curtea poate să-și fundamenteze decizia privind respectarea sau încălcarea regulii de proporționalitate dacă analizează posibilitatea atingerii scopului propus prin intermediul unor metode mai puțin restrictive și severe. Astfel, în speța *Campbell c. Regatului Unit* [132] Curtea a respins argumentul Guvernului privind necesitatea cenzurării corespondenței între deținuții și avocații acestora, notând că autoritățile penitenciarului în cazul unei bănuieli rezonabile privind conținerea unor substanțe sau obiecte neautorizate urma să deschidă plicurile, dar nu și să lectureze scrisorile recepționate.

În speța recentă *Savez Crkava "Riječ Života" și alții c. Croației* [193], unde reclamantii (uniune de biserici de orientare reformistă) au pretins încălcarea art. 14 (interzicerea discriminării) prin refuzul autorităților naționale de a încheia un acord în vederea recunoașterii unui regim preferențial comunităților religioase, Curtea a subliniat că regula proporționalității incumbă stabilirea faptului, dacă a existat un raport rezonabil între

mijloacele utilizate și scopul urmărit spre a fi realizat, fiind estimat și faptul dacă diferențele de tratament existente au avut o justificare obiectivă și fundamentată și au urmărit un scop legitim. Într-o altă speță recentă *Kozak c. Poloniei* [166], Curtea a subliniat că exigența proporționalității implică nu doar ca mijloacele aplicate să urmărească realizarea unui scop legitim, dar ca aceasta să fie necesar în circumstanțele relevante ale speței analizate.

În speța de referință *Hatton și alții c. Regatului Unit* [158], Curtea Europeană a estimat dacă guvernul britanic a găsit un just echilibru între interesele economice ale statului prin operarea zborurilor nocturne în aeroportul Heathrow (celui mai mare în Europa după numărul de pasageri) și interesele persoanelor domiciliat în imediată vecinătate afectate de zgomotul produs de zborurile respective.

Marea Cameră a Curții a conchis că autoritățile naționale au găsit un raport just de proporționalitate între interesele concurente implicate, nefiind încălcate drepturile reclamanților, îndeosebi referindu-se la următorii parametri: numărul redus al populației care suferă de inconveniențe de somn din cauza zborurilor nocturne (2% - 3% din toată populația expusă riscului), organizarea multiplelor studii din partea autorităților naționale în vederea cercetării și ameliorării problematicei afectării populației de zboruri inclusiv pe timp de noapte, absența încălcărilor la nivel intern (precum nelicențierea corespunzătoare, imposibilitatea populației efectivă și reală de obținere de informații și detalii privind poluarea sonoră etc.), prezența aspectului argumentat de guvern de interes economic general considerabil la nivel de stat (aeroportul fiind cel mai mare la nivel de continent), posibilitatea reală a populației afectate de zgomot de a-și schimba locul de reședință fără a suporta cheltuieli considerabile sau dezavantaj financiar esențial.

În lumina celor menționate, principiul proporționalității în sistemul Convenției Europene include și opțiunea recurgerii la metode mai puțin restrictive, care pot fi atât mai favorabile cu referire la natura speței, cât și neinterzise de norme și principii imperative proclamate sau practici jurisprudențiale degajate recunoscute.

În concluzie, menționăm că în accepțiunea clasică, principiul proporționalității inclusiv cu referire la sistemul Convenției Europene, poate fi definit ca o normă obligatorie aplicată pentru a găsi un echilibru just, rezonabil și adecvat între diferite interese concurente implicate.

2.2. Marja de apreciere recunoscută statelor în procesul aplicării principiului proporționalității de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Promovarea și asigurarea respectării drepturilor și libertăților garantate de Convenție intră în sfera preocupărilor majore ale statelor contractante. Aceasta se datorează în primul plan situației că statele-părți sunt mai aproape de realitățile naționale existente și ele dispun de abilitatea cea mai adecvată de apreciere a problemelor și chestiunilor adesea delicate și specifice, constatate în procesul adaptării Convenției realităților interne ale statelor-membre ale Consiliului Europei.

Dialectica interpretativă a organelor de control de la Strasbourg este în întregime dominată de doctrina marjei de apreciere. Această doctrină poate primi numeroase alte denumiri, așa cum jurisprudența Curții recunoaște o cedare către state a unei anumite puteri discreționare sau a unei anumite latitudini [222].

Doctrina marjei de apreciere este raportată la limitele în interiorul cărora acțiunile instanțelor naționale de resort vor fi scutite de orice reproș de incompatibilitate cu logica juridică a Convenției și cu jurisprudența notorie a Curții.

Marja națională de apreciere garantează o zonă legitimă de acțiune în cadrul căreia statele sunt libere de a adopta decizii. Teoretic este posibilă situația că organele naționale ale diferitor state europene vor pronunța hotărâri diferite în situații similare dacă nu aparent identice, hotărâri care în fapt vor fi conforme normelor recunoscute de drept internațional și care se vor încadra în limitele autorizate ale câmpului decizional statal intern. Or, statele nu dispun de o marjă de apreciere nelimitată sau absolută ca și concept și limite, puterea discreționară a statelor trebuie întemeiată pe criterii obiective și clare, adecvate fiecărei speței *in concreto*. Statele sunt ținute să acționeze cu diligență, bună credință și responsabilitate în cadrul adoptării soluțiilor optime la pronunțarea deciziilor sale la nivel intern; instanței de jurisdicție internațională revenindu-i rolul să verifice proporționalitatea acțiunilor/inacțiunilor autorităților statale și conformitatea acestora înaltelor standarde europene, precum și corelația cu însăși spiritul actului convențional european.

Trebuie recunoscut și faptul că atunci când o normă (în special convențională) conține concepte cu conținut variabil, magistratul european este nevoit să lase autorităților naționale, însărcinate cu aplicarea acestor norme, un anumit câmp de apreciere. În acest sens, doctrina marjei de apreciere se apropie de teoria franceză a competenței discreționare [228].

Controlul exercitat de Înalta Curte prezintă o activitate tactică și de înțelepciune jurisdicțională subsidiară, altfel sistemul de protecție garantat în baza Convenției ar fi inefficient și chiar lipsit de sens în afara promovării unei latitudini decizionale sigure, recunoscute statelor contractante la oricare fază de înfăptuire a justiției.

Rolul instanței de jurisdicție internațională este de a *supraveghea* și *garanta* respectarea drepturilor și libertăților fundamentale, inerente ființei umane, și nicidecum de a înlocui prin puterea sa discreționară instanțele naționale în procesul complex de adoptare a deciziilor și stabilire de soluții pe marginea unei sau altei spețe care implică actori concreți.

În acest sens, Înalta Curte nu substituie instanțele interne ale statelor – părți la Convenția europeană în pronunțarea de decizii și alegerea de soluții, dar exercită un control de conformitate, indicând după caz măsurile ce urmează a fi întreprinse pentru a remedia și redresa încălcările constatate.

Sintagma *marja de apreciere*, nu se regăsește nici în textul Convenției, nici în lucrările pregătitoare ale acesteia, susținem că ea apare pentru prima dată în anul 1958 în textul raportului Comisiei Europene în speța *Grecia c. Regatului Unit* [115] (denumită și *Afacerea Greacă*), avându-și originea în cererea Greciei, în care se pretindeau încălcări săvârșite de către autoritățile britanice pe teritoriul Ciprului.

De atunci conceptul marjei de apreciere a cuprins domeniile convenționale care implică un arbitraj al intereselor aflate în conflict (opozițiunea interesului general al societății și interesului particular al individului). Astfel, acest concept este aplicabil spețelor fundamentate pe restricțiile și limitările expres autorizate stipulate de articole 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie), 9 (libertatea de gândire, de conștiință și de religie), 10 (libertatea de exprimare), 11 (libertatea de întrunire și de asociere) și art. 2 Protocol IV (libertatea de circulație) din Convenție; în cazul distincției dintre un tratament autorizat și o discriminare neconformă în sensul art. 14 (interzicerea discriminării); în cazul aprecierii legalității limitărilor aduse dreptului garantat de art. 6 (dreptul la un proces echitabil) sau art. 3 al Protocolului I (dreptul la alegeri libere care implică dreptul de a alege și de a fi ales); în cazul deciziei asupra legalității limitărilor aduse dreptului de proprietate conform art. 1 Protocol I (protecția proprietății) [38].

Reglementarea convențională a derogărilor, excepțiilor și restricțiilor autorizate nu are ca scop situarea statului într-o poziție supraordonată individului și nici argumentarea prerogativelor de control ale acestuia [34]. Prevederea cu exactitate a derogărilor și restricțiilor vizează fixarea unor limitări de drepturi și libertăți care, în dependență de situație faptică particulară, pot fi esențialmente severe. Însă orientarea acestora spre protecția intereselor unui subiect abstract fundamentează îngrădirea sferei de exercițiu a drepturilor unui subiect concret.

Aceasta însă nu înseamnă că interesele legitime ale subiectului concret sunt prejudiciate și/sau compromise în raport cu cele publice, autoritățile naționale constituie garanți ai beneficiului general și

gardieni ai intereselor fiecăruia, în acest sens găsirea unui echilibru adecvat de proporționalitate se impune a fi sarcina crucială pentru marja de apreciere a statului.

În conformitate cu principiul proporționalității, este recunoscut caracterul neabsolut al drepturilor subiective recunoscute ființei umane, precum este acceptată și regula aprecierii coraportate a exercitării drepturilor unui individ și intereselor publicului larg (concret sau abstract). Înalții magistrați de la Strasbourg în repetate rânduri au subliniat că „preocuparea asigurării unui just echilibru între exigențele interesului general al comunității și imperativele protecției drepturilor fundamentale ale individului, este inerentă sistemului Convenției” [196].

În fapt, marja națională de apreciere poate fi percepută drept o procedură tehnică prin care judecătorul european își delimitează controlul privind actele și omisiunile organelor naționale supuse cenzurii sau drept o libertate de judecare, de acțiune și de organizare recunoscută autorităților naționale [221].

Într-o altă accepțiune, afirmația însăși a Curții, precum întinderea marjei de apreciere este variabilă în dependență de circumstanțe și însăși natura cauzei analizate, în practică îi oferă judecătorului național o libertate care poate fi abuziv aplicabilă. În acest sens, doctrina a fost invadată de un număr crescând de clauze normative ale Convenției și ale Protocoalelor sale adiționale, precum condițiile aplicabile unei asemenea marje de apreciere, apăreau în timp ca fiind fluctuante și insuficient definite [227].

Deși marjei de apreciere a statului i se recunoaște caracterul variabil, ea modificându-se în dependență de circumstanțele de particularitate ale unei sau altei spețe, marja oricum nu este absolută, în sens că entității statale nu îi este permis să decidă de o manieră necondiționată subiectivă asupra limitelor drepturilor și libertăților cu referire la aplicabilitatea principiilor Convenției în ordinea juridică internă.

În baza cercetărilor jurisprudenței Înaltei Curți, constatăm trei factori determinanți ai limitelor marjei naționale de apreciere: compararea avantajelor autorităților naționale cu cele ale forului european fiind mai apropiate și adecvate fiecărei spețe factice; determinarea standardului aplicat/aplicabil (cu cât mai larg este consensul european în aplicarea unui anumit standard, cu atât mai îngustă este marja de apreciere recunoscută statelor – părți la Convenție); aprecierea naturii intereselor aflate în conflict (interesul public trebuie coraportat dreptului individual pretins încălcat). În oricare caz, limita câmpului de judecată și discreție acordat statelor – membre ale Consiliului Europei trebuie să reflecte o ecuație de proporționalitate vizând interesele implicate.

În această optică, marja de apreciere a unui stat presupune configurarea unor parametri de bază, precum conformarea regulii bilanțului rezonabil privind interesele implicate, respectarea principiului consensului european și estimarea coerentă a circumstanțelor speței.

Analizând prevederile convenționale, elucidăm condițiile care justifică amestecul din partea autorităților statale în exercitarea normală a drepturilor și libertăților consacrate, precum: ingerința să fie prevăzută de lege, să urmărească un scop legitim și să fie necesară într-o societate democratică. La acestea se mai adaugă și exigența de proporționalitate între ingerință și scopul urmărit.

Remarcăm că majoritatea încălcărilor drepturilor omului și libertăților fundamentale garantate de Convenția Europeană sunt constatate în cadrul analizei triplului test al ingerinței la etapa finală – de estimare a necesității imixtiunii într-o societate democratică. De cele mai dese ori Curtea adoptă un raționament care certifică neproporționalitatea excedată a ingerinței în raport cu standardele și caracterelor proprii spiritului de democratism european în sens larg.

Condițiile enunțate de justificare a amestecului autorităților etatice, urmează a fi întrunite într-un mod cumulativ, nesatisfacerea cel puțin a unei condiții cerute are ca efect constatarea ingerinței ca neconforme sensului convențional, și, respectiv, constatarea pretinselor încălcări ale drepturilor și libertăților reclamantului/reclamantilor.

Astfel, autoritățile de resort naționale sunt ținute să-și fundamenteze actele decizionale proprii, care afectează exercitarea drepturilor recunoscute convențional indivizilor, de o manieră prudentă, legitimă și corelativă spiritului unei societăți democratice și a unui stat de drept.

Înalta Curte de o manieră expresă a statuat despre controlul european exercitat de ea asupra actelor decizionale interne. În speța recentă *John Anthony Mizzi c. Maltei* [161], reclamantul a pretins încălcarea dreptului său la libertatea de exprimare garantată de art. 10 prin stabilirea vinovăției în defăimarea fostului primului ministru prin publicarea unui articol în care au fost expuse opinii critice privind construcția unei marine spațioase pentru iahte, inițiate și efectuate în perioada guvernării politicianului enunțat.

Curtea, cu referire la principiile generale aplicabile de fundamentare a raționamentului propriu, a subliniat că statele contractante dispun de o anumită marjă de apreciere în constatarea existenței nevoii sociale imperioase, aceasta însă este însoțită de supravegherea europeană cuprinzând atât legislația internă, cât și actele decizionale de aplicare ale acesteia, inclusiv și actele de jurisdicție ale unui tribunal independent. Astfel, Curtea fiind împuternicită să ofere decizia finală dacă o restricție este conciliabilă cu libertatea exprimării protejată de art. 10.

În această ordine de idei, limitele marjei de apreciere a statului cu referire la o speță faptică urmează a fi de o manieră esențială estimate de către Înalta Curte, fiind apreciată relevanța și pertinența argumentelor susținute de statul pârât în exercitarea nemijlocită a atribuțiilor conferite de Convenție raportate la domeniul decizional intern.

Doctrina marjei de apreciere permite existența unui sistem organizat și pluralist al normelor interne (dreptul pozitiv) și internaționale (*jus cogens*). O asemenea *instituție juridică* eterogenă se

fundamentează pe necesitatea armonizării prevederilor normative interne ca fiind compatibile cu standardele comune europene, fiind rezervată o poziție distinctă pentru specificul național, propriu într-o măsură mai mare sau mică fiecărei spețe din jurisprudența Curții.

Obiectivul urmărit de Curte constă în găsirea unui echilibru mai mult dinamic decât constant (în sensul evoluției în dependență de scurgerea timpului) între principiul suveranității naționale, recunoscute fiecărui stat în virtutea dreptului internațional public, și necesitatea protecției ordinii juridice europene, prin intermediul mecanismului de control instituit de Convenție. În acest sens, recunoașterea marjei de apreciere naționale prezintă un răspuns de pozitivitate din partea Curții la cesionarea din partea statelor Consiliului Europei a unei părți din suveranitate (inclusiv decizională) structurilor europene competente. Astfel, entitățile statale cedează din suveranitate proprie, organismele internaționale recunoscându-le un câmp de judecată legitim, însă cu limite variabile dată fiind situația concretă de aplicabilitate a prevederilor convenționale.

Controlul internațional european se exercită asupra modului în care Convenția a fost receptată, dar și aplicată de statele părți. În fapt, mecanismul de control european presupune un control de conformitate, sau unul de compatibilitate. Și nicidecum nu vorbi de un control de înlocuire a jurisdicțiilor interne.

Marja de apreciere recunoscută autorităților naționale de resort este variabilă în funcție de circumstanțe concrete, domenii vizate și contextul în care ea își găsește expresie. Dat fiind specificul speței analizate, precum și natura drepturilor protejate convențional pretinse încălcate, Curtea poate acorda o vastă putere discreționară statului pârât, precum și o putere de decizie limitată.

Pentru a elucida cel mai adecvat esența și particularitățile marjei naționale recunoscute statelor, vom supune unei analize pluriaspectuale unele drepturi și libertăți concrete consacrate de Convenție, mecanismele distincte de protecție ale acestora găsindu-și reflectare în actele jurisdicționale ale Înaltei Curți de la Strasbourg.

Astfel, cu referire la art. 10 (libertatea de exprimare), cele mai largi limite ale marjei de apreciere sunt permise statelor în spețele care vizează restricționarea libertății de exprimare în baza motivelor protecționiste de securitate națională, integritate teritorială, siguranță publică și prevenirea infracțiunilor (în special celor de gravitate sporită precum este terorismul).

Limite cele mai înguste ale marjei de apreciere se recunosc statelor în spețele care vizează restricționarea libertății de exprimare ale jurnaliștilor și presei în ansamblu, de cele mai dese ori Curtea recunoscând încălcarea dreptului acestora în baza art. 10 [183].

Cu privire la limite largi ale marjei, statul pârât care invocă motive de securitate națională, integritate teritorială, siguranță publică și prevenire a infracțiunilor, este ținut să respecte câteva condiții:

- Fundamentarea minuțioasă și detaliată a motivelor aducerii atingerii drepturilor și libertăților consacrate;
- Prezentarea clară a legăturii cauzale între conduita contestată a reclamantului și survenirea sau posibilitatea survenirii de consecințe negative grave intereselor esențiale majore ale statului;
- Evaluarea corespunzătoare a laturii subiective a acțiunii reclamantului, astfel încât să fie constatat de o manieră de precizie dacă el urmărea sau admitea scopul de a prejudicia interesele majore ale națiunii;
- Estimarea adecvată a situației interne, ea urmând a fi cu adevărat una tensionată și dificilă dacă valorificarea dreptului reclamantului e de natură să o exacerbeze [211].

De dese ori limitele marjei de apreciere a statului sunt considerate excesive din motiv că statul (instituțiile jurisdicționale interne) nu argumentează de esențialitate și elocvență relevanța măsurilor adoptate și nu dezvoltă în detalii raționamentul pronunțat, precum și fundamentarea factologică a acestuia.

Astfel, limitele marjei de apreciere sunt considerate depășite de Curte nu atât din motiv că ele *de facto* au fost neproportional de largi în conformitate cu drepturile și interesele legitime ale reclamantului, dar din motiv că statul a omis prezentarea atentă a argumentelor pe care și-a fundamentat raționamentul sau a prezentat motive și argumente generale, nedemonstrând relevanță și suficiența lor pentru ingerința în dreptul unui reclamant concret [70].

De multe ori suntem în situația să concluzionăm că încălcarea dreptului garantat de Convenție este constatată, în esență, pe omisiuni procedurale și materiale interne, curțile de jurisdicție naționale neacordând o dezvoltare logică minuțioasă și conștiincioasă a hotărârilor și deciziilor pronunțate, argumentarea plauzibilă corespunzătoare fiind absentă, vădit neconformă naturii speței sau de un caracter elocvent de abstractizate.

Această situație configurându-se ca o problemă serioasă; limitele marjei de apreciere ale statutului depinzând în mare măsură de calitatea argumentelor invocate de părți. Constatarea de Înalta Curte că speța ridică chestiuni importante încât se cere pronunțarea asupra fondului cauzei nefiind deseori întâlnită în jurisprudența Curții în ansamblu privind restricționarea libertăților (de exprimare, de întrunire și de asociere etc.) din motive de securitate națională și siguranță publică.

La fel, judecătorii de la Strasbourg sunt foarte atenți în domeniile particulare ale art. 8 (dreptul la viața privată și de familie). Spre exemplu, în spețele care vizează protecția drepturilor copilului, Curtea recunoaște un ansamblu divers de forme de intervenție a autorităților statale în viața de familie, marja de apreciere a statului având în esență limite largi privind alegerea opțiunilor și mecanismelor de a interveni.

Un alt aspect de particularitate, estimat minuțios de Curte în analiza conformității ingerinței statale în exercitarea normală a dreptului individului la viața privată și de familie, este diversitatea de cutume, politici și practici existente în statele contractante cu referire la esența și specificul raporturilor de familie și celor asimilate lor. În acest sens, nu poate fi definitivat un concept unic propriu spațiului pan – european, al vieții private și familiale protejate. Convenția, inclusiv pe calea jurisprudențială, recunoaște un minim esențial (care de fapt presupune limite considerabil de largi de protecție garantată) subiecților justițiabili, statele – părți fiind libere să decidă asupra lărgirii limitelor protecției recunoscute și garantate. Or, Curtea în fiecare speță analizată pe marginea art. 8 verifică conformarea conduitei autorităților statale cu spiritul unei societăți europene, ținând cont de specificul național de obicei pronunțat.

În fapt, decizia definitivă privind justificarea sau nu a unei ingerințe din partea statului în exercitarea drepturilor garantate în baza art. 8, îi revine Înaltei Curții; în mod firesc, marja de apreciere națională fiind dublată de controlul jurisdicțional european.

Curtea, în cazul examinării unei spețe de încălcare a dreptului protejat de art. 8 al Convenției Europene estimează dacă pretinsa încălcare a dreptului subiectiv se încadrează în limitele protecției garantate de art. 8 § 1; dacă speța denotă o obligație pozitivă nerespectată de statul pârât; dacă într-adevăr există amestec în exercitarea normală a dreptului la viață privată și de familie a reclamantului, dacă amestecul din partea autorităților publice naționale este conform restricțiilor stipulate în art. 8 § 2.

De cele mai dese ori Curtea stabilește încălcarea dreptului reclamantului la viața privată și de familie garantat convențional, marja de apreciere recunoscută statelor – părți la Convenție, fiind una deviantă și ușor manevrabilă, respectarea drepturilor consacrate de către art. 8 fiind protejată în mod pregnant din partea Înaltului for. O asemenea situație o vizualizăm în speța recentă *Röman c. Finlandei* [191], în care reclamanta a pretins încălcarea dreptului său garantat în virtutea art. 8 prin refuzul autorităților naționale de a iniția procedura recunoașterii paternității a tatălui său biologic din motivul omiterii de către solicitantă a termenului de a depune o astfel de acțiuni civilă. În motivarea raționamentului pe marginea constatării încălcării dreptului la respectarea vieții private și de familie a reclamantei, Curtea a notat că chiar ținând cont de marja de apreciere recunoscută instanțelor naționale în lumina circumstanțelor specifice ale speței, instituirea unui termen rigid pentru a iniția procedurile de recunoaștere a paternității, și , în special, eșecul de a găsi justul echilibru între interesele concurente de către instanțele interne, a condiționat atingerea

neconformă a însăși esenței dreptului protejat, statul respondent depășind limitele marjei sale de apreciere.

Spre comparație într-o altă speță recentă *Berisha c. Elveției* [128], Curtea europeană a decis că statul elvețian nu și-a depășit marja de discreție recunoscută în virtutea Convenției europene, refuzând acordarea permisului de ședere copiilor reclamanților, părinții de origine kosovară beneficiind de dreptul legal de a rezida pe teritoriul țării și copii venind ulterior în mod ilegal să locuiască cu aceștia. În mod special magistrații europeni au subliniat faptul că statul respondent a reușit să stabilească justul echilibru între interesele reclamanților de reunificare a familiei și interesul general de a controla imigrația, chiar în situația când reclamanții au intenționat să-și fortifice legăturile de familie anume pe teritoriul elvețian, art. 8 nu este susceptibil interpretării ca garantând dreptul de a alege cel mai potrivit loc de a dezvolta viața familială, astfel ingerința autorităților statale pe deplin încadrându-se în limitele marjei de apreciere de care beneficiază Elveția în virtutea normelor convenționale.

O situație distinctă privind limitele marjei de apreciere recunoscute statelor – părți la Convenție o vizualizăm în spețele care vizează restricțiile drepturilor în scopul protecției moralei publice. De multiple ori Înalțul for de la Strasbourg a specificat că este cu neputință de a determina o concepție europeană uniformă a moralei în Statele membre, exigențele moralei variind în dependență de timp și locație și caracterizându-se de o evoluție amplă de opinii. Astfel, se recunoaște poziția mai favorabilă a autorităților naționale comparativ cu cea a unui magistrat internațional în formularea de opinii privind esența exigențelor morale și necesitatea măsurilor sancționare pentru îndeplinirea acestor exigențe în fiecare stat contractant [181].

În această ordine de idei, concluzionăm asupra acordării din partea Înaltei Curți a limitelor considerabil de largi marjei de apreciere a statului/statelor în materia protecției moralei publice, instanțele naționale fiind cel mai bine plasate spre estimarea situației faptice și impactului valorificării drepturilor garantate convențional, care aduc atingere moralei și bunelor moravuri.

O asemenea situație este una logică, dat fiind specificul aspectelor morale cu referire la fiecare stat – membru al Consiliului European. Este inadmisibilă tratarea pe poziții de egalitate a conceptelor morale naționale. Cu certitudine este imposibilă și nejustificată aplicarea unor standarde de morală identice; neputând fi analizate pe poziții de similaritate elementele moralei olandeze cu cele azere, spre exemplu.

În general, limitele marjei de apreciere a statului se prezintă a fi dependente de specificul speței estimate, Convenția garantând atât limite largi, cât și destul de restrânse ale marjei statale în dependență de obiectul aprecierii.

Pe lângă imixtiunile autorizate de prevederile convenționale, interzicerea abuzului de drept (art. 17) și limitele aplicării restrângerii drepturilor (art. 18), prezintă aspecte particulare care de asemenea se înscriu în domeniul marjei de apreciere a statului.

Art. 17 și art. 18 furnizează motive destinate restrângerilor exercitării drepturilor și libertăților fundamentale, prevăzute în alte articole ale aceleiași Convenții.

Privit îndeaproape, art. 17 care statuează asupra prohibiției abuzului de drept, are o ipostază dublă: de fundament pentru restricțiile drepturilor recunoscute, și de limită a restricțiilor formulate în alte dispoziții convenționale. Subliniem că secunda ipostază este îndeosebi relevantă pentru doctrina marjei de apreciere naționale.

În această ordine de idei, când are loc estimarea unui drept consacrat privind un subiect concret, valorificarea acestui drept având ca efect limitarea mai amplă sau chiar distrugerea drepturilor și libertăților terților, statul dispune de limite clare ale marjei de apreciere – să nu acorde protecție dreptului individului pretins încălcat. Înalta Curte de o manieră expresă a statuat asupra cauzelor când art. 17 este aplicabil.

Astfel, în speța *Lehideux și Isorni c. Franței* [172], în care reclamantii au pretins încălcarea dreptului lor garantat de art. 10 prin condamnarea pentru publicarea unui articol de ziar răspândind informație pozitivă despre mareșalul Petain ca fiind vinovați de apărarea publică a crimelor de război, Curtea s-a referit la principii generale privind art. 17. Marea Cameră a specificat că pronunțarea asupra art. 17 urmează a fi făcută în lumina ansamblului integru de circumstanțe ale speței. În plus, Camera a statuat de o manieră de specialitate că art. 17 în cazul negării sau revizuirii faptelor istorice clar prestabilite precum este Holocaustul, va elimina protecția oferită de alte articole.

Într-o situație similară (când se difuzează informații de negare a situațiilor și fenomenelor odioase recunoscute istoric), marja de apreciere a statului cu referire la articolele Convenției este una limitată în sensul că dreptul individului nu trebuie și nu va beneficia de protecție în sensul Convenției.

Spețele de asemenea opozabilitate formează cazuri unice și de excepție pentru jurisprudența Înaltei Curți, fiind prescrisă neacordarea protecției drepturilor subiective, statul contractant practic nebeneficiind de marjă de apreciere în acest sens sau beneficiind de limite clare prestabilite ale acestei marje.

Cât despre art. 18, el interzice autorităților etatice să aplice restricțiile drepturilor și libertăților garantate de Convenție în scopuri și pentru finalități neconforme contrare ideilor consacării lor convenționale. Similar art. 13 (dreptul la un recurs efectiv) și art. 14 (interzicerea discriminării), art. 17 și art. 18 nu au o existență de sine stătătoare; fiind conexe scopului restricțiilor autorizate, ele sunt chemate să se coreleze clauzelor ce autorizează restricțiile. În consecință, aceste două articole nu sunt susceptibile de a fi invocate în legătură cu un drept sau o libertate sustrase de la orice derogare sau limitare în virtutea Convenției.

În speța *Kamma c. Olandei* [116], reclamantul a pretins încălcarea art. 18 în coroborare cu art. 5 (dreptul la libertate și siguranță) prin derularea unei anchete de către organele de resort olandeze privind alte delikte decât cele care au stat la baza detenției lui inițiale. Fosta Comisia Europeană a Drepturilor Omului a reiterat că art. 18, similar art. 14, nu are o existență autonomă, neputând fi aplicat decât în combinație cu alte articole convenționale. Concomitent, este posibil să existe o încălcare a art. 18 combinat cu un alt articol, fără să existe o încălcare în sine, în substanță, a acestui articol. Astfel, aplicarea restricțiilor drepturilor și libertăților fundamentale în conformitate cu scopul, pentru care aceste drepturi și libertăți au fost prevăzute, este compatibilă sistemului de jurisdicție european.

De o manieră de generalitate susținem că limitele marjei de apreciere a statului în protecția drepturilor și libertăților în sensul Convenției sunt specifice, variind de la o speță la alta și fiind corelative naturii speței.

Marja de apreciere prezintă câteva **caractere distincte**: **variabil** – se modifică în funcție de speță; **supletiv** – nu constituie o categorie absolută și nu are limite de claritate; **subiectiv** – prezintă un raționament specific atât din partea instanțelor naționale, cât și a Curții; fluctuant – se schimbă în dependență de timp și spațiu; **proeminent** – presupune supremația cadrului legal în oferire de soluții; **previzibil** – necesită respectarea normelor și jurisprudenței degajate anterior; **național** – presupune implementarea factologică a trăsăturilor naționale specifice.

În concluzie, este oportună estimarea generală a doctrinei marjei de apreciere cu privire la jurisprudența Curții Europene a drepturilor omului. În fapt, limitele marjei recunoscute statelor sunt de natură complexă și particulară; Înalta Curte autorizează atât limite destul de largi, precum în spețele vizând protecția securității naționale, ordinii publice, moralei; precum și limite foarte înguste, precum în spețele referitoare la protecția unor drepturi, exercitarea neîngrădită a cărora, grație naturii și circumstanțelor specifice ale speței, este crucială pentru o societate democratică (dreptul la libertatea de conștiință și de religie a minorităților religioase).

2.3. Restricțiile expres autorizate în exercițiul drepturilor și libertăților consacrate de Convenția Europeană a Drepturilor Omului

Drepturile și libertățile inerente ființei umane ca și categorie filozofico-juridică aparțin domeniului complex și vast al dreptului internațional în întregime, precum și cu racordări evidente în sfera dreptului internațional al drepturilor omului, ceea ce face ca ele să fie proclamate și administrate în interes public general, de organe specializate. Asemenea organe și factori decizionali hotărăsc de o manieră unilaterală condiționată asupra procesului și mecanismelor de asigurare a respectării acestor drepturi în spațiile naționale. Drepturile și libertățile omului sunt administrate în interes public comun și exclusiv, fapt care justifică restricționarea și îngrădirea exercițiului lor.

În situațiile în care restricționarea exercițiului drepturilor proclamate se face în afara respectării criteriilor legale sau cu încălcarea acestora, se configurează o dispută de ordin juridic privind încălcarea efectivă a drepturilor consacrate de diverse instrumente internaționale cu vocație de universalitate și regională.

În acest context, se remarcă că multiple articole ale Convenției europene, au o formulare omogenă din punct de vedere structural. În primul lor alineat, articolele 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie), 9 (libertatea de gândire, de conștiință și de religie), 10 (libertatea de exprimare), 11 (libertatea de întrunire și de asociere), art. 1 Protocol I (protecția proprietății) și art. 2 Protocol IV (libertatea de circulație), definesc un larg spectru de valori sociale care constituie drepturi și libertăți garantate; în al doilea alineat, fiind enumerate motivele de restricționare a exercițiului normal al acestor drepturi și libertăți pe care o înaltă parte contractantă le poate invoca.

Această structură permite menținerea echilibrului între drepturile individului și interesele generale ale societății democratice în ansamblul lor, atunci când acestea pot intra în conflict [164]. În fapt, multiple drepturi și libertăți consacrate de Convenție, beneficiază de o protecție *relativă*, fiind susceptibile unor restricții. Aceste restricții sunt prevăzute în cuprinsul clauzelor derogatorii, conferind astfel un caracter legal imixtiunilor autorităților publice în exercitarea drepturilor individuale din partea subiecților justițiabili.

Reglementarea restricțiilor legitime impuse unor drepturi și libertăți convenționale nu vizează superioritatea statului în raport cu subiectul din jurisdicția acestuia. Ea presupune stabilirea unor îngrădiri juste, orientate spre protecția intereselor generale proprii tuturor indivizilor, inclusiv celor care nu-și vor putea exercita drepturile fundamentale decât într-o manieră mai restrânsă.

În plus, dimensiunile sociale ale drepturilor garantate de Convenție justifică reglementarea de către autoritățile publice a exercițiului acestor drepturi, astfel încât autoritățile publice au poziția de garant al intereselor generale și de gardian al intereselor fiecăruia.

Libertatea este un dat, ea însoțește ființa și este intim legată de demnitatea umană, are un caracter natural. Dar, totodată libertatea are sens numai în condițiile existenței limitei, deoarece pentru a se manifesta ea trebuie să depindă de ceva, să se circumscrie unor coordonate. Libertatea umană se întruchipează într-un mănunchi de limite care sunt condiția exercitării ei, terenul pe care se manifestă ca libertate îngrădită și condiționată [32].

Deși normele Convenției justifică o restricționare legitimă a exercițiului neîngrădit al drepturilor omului, nu se poate considera că ele autorizează încălcarea lor. Rolul și esența supravegherii exercitate de Curtea europeană este de a garanta respectul drepturilor și libertăților recunoscute, prin analiza compatibilității restricțiilor impuse de autoritățile naționale drepturilor garantate unui subiect concret aflat sub jurisdicția oricărui stat – membru al Consiliului Europei cu standardele europene dezvoltate.

Consacrarea legală a unor drepturi și libertăți absolute ca și concept și limite are efecte vădit negative, fundamentate pe imposibilitatea determinării domeniului lor de exercitare, cât și pe privarea acestora de un conținut real.

Inexistența unor îngrădiri legitime, care să permită diferențierea unei conduite legale de cea ilegală, a modului de exercitare al dreptului în conformitate cu legea sau în contradicție cu aceasta, deschide calea arbitrariului și conferă sistemului de drept pozitiv trăsături contrare spiritelor legalității și democrației, declarate a fi promovate de statele europene la cea mai largă scară. După cum s-a remarcat, compatibilitatea cu spiritul democratic implică prezența unei anumite toleranțe și spirit care promovează deschidere înspre nou, înspre dinamic [35].

Drepturile garantate de articolele Convenției menționate *supra* nu sunt *a priori* absolute, astfel încât nu orice ingerință a statului în exercițiul acestor drepturi constituie o încălcare, dar doar acelea care nu respectă, cumulativ, condițiile necesare stipulate în textul § 2. Analiza articolelor pertinente permite elucidarea condițiilor care justifică compatibilitatea ingerinței autorităților etatice spiritului Convenției, precum: ingerința să fie prevăzută de lege, să urmărească un scop legitim și să fie necesară într-o societate democratică. La acestea se mai adaugă și cerința constată jurisprudențial de proporționalitate între ingerință și scopul urmărit.

Restricțiile autorizate sunt prevăzute în cuprinsul clauzelor convenționale derogatorii, ingerința autorităților publice în exercițiul normal al drepturilor individuale consacrate fiind astfel legitimă. Or, ingerința autorităților publice este limitată de circumstanțe excepționale și/sau

stare de necesitate; fiind compatibilă sensului convențional doar în măsură în care este justificată de exigențele unei situații concrete. Lista motivelor care justifică măsurile derogatorii cuprinde mai multe cauze: securitatea națională, siguranța publică, prevenirea dezordinii sau a criminalității, protecția sănătății sau a moralei, protecția drepturilor și a libertăților altora, protecția reputației altor persoane, garantarea imparțialității puterii judecătorești, bunăstarea economică a țării, împiedicarea divulgării informațiilor confidențiale.

Restricțiile au caracter permanent, fiind aplicate de autoritățile publice naționale în împrejurări diverse, prezentând măsuri necesare într-o societate democratică. Astfel, Curtea de la Strasbourg în jurisprudența sa a subliniat diferite scopuri din cele consacrate expres de Convenție: protecția moralei publice în speța de referință *Handyside c. Regatului Unit* [157], securitatea națională în speța *Klass și alții c. Germaniei* [164], protecția drepturilor altora în speța *Lingens c. Austriei* [175], bunăstarea economică a țării în speța *Abdulaziz, Cabales și Balkandali c. Regatului Unit* [119], protecția autorității și imparțialității puterii judecătorești în speța *Amihalachioaie c. Moldovei* [50], securitatea națională și integritatea teritorială în speța *Kommersant Moldovi c. Moldovei* [70], protecția reputației altor persoane în speța recentă *Lewandowska-Malec c. Poloniei* [173] etc.

Categoriei generice de restricții i se adaugă formalitățile, condițiile și sancțiunile, care fiind necesare într-o societate democratică, pot fi aplicate drepturilor și libertăților condiționate garantate de Convenție. Astfel, dreptul la respectarea vieții private și familiale, libertatea de gândire, de conștiință și de religie, libertatea de exprimare, libertatea de întrunire și de asociere, libertatea de circulație, presupun trei exigențe de bază care urmează a fi întrunite pentru ca exercițiul neîngrădit al acestor drepturi și libertăți să fie supus unei restricționări: ingerința să fie prevăzută de lege, să urmărească un scop legitim și să fie necesară într-o societate democratică.

Subliniem că cea din urmă condiție nu a fost analizată pe larg de către Curtea Europeană decât spre mijlocul anilor 70 ai secolului trecut, pentru a deveni ulterior centrul de intervenție a demersurilor proporționalității.

Jurisprudența incipientă a fostei Comisii privitoare la alineatele secunde ale articolelor 8–11 se dovedește a fi mai mult formală [224], neridicând chestiuni distincte privind controlul necesității într-o societate democratică.

Dacă ne punem scopul să definim o prezentare evolutivă a raționamentelor Curții Europene pe marginea analizei ingerințelor în exercițiul normal al drepturilor condiționate consacrate, atunci în prim plan evidențiem raportul fostei Comisii europene a drepturilor omului în speța *De Becker c. Belgiei* [114], de unde pornește conceptul de control exigent al condiției

necesității într-o societate democratică, apoi urmează speța *Handyside c. Regatului Unit* [157], speța *Dudgeon c. Regatului Unit* [142], speța *Barfod c. Danemarcei* [125] etc.

Precizăm că au fost multiple hotărâri și decizii ale Comisiei și Curții, care au neglijat de fapt formula canonică a celor trei exigențe sau condiții statuate, în raport cu hotărârile și deciziile care au preluat această formulă integral [220]. Chiar mai mult, spețele în care cele trei condiții au fost reunite, nu au beneficiat decât excepțional de o apreciere sistematică și distinctă în cadrul motivării concrete a deciziei sau hotărârii.

În fapt, prezentarea raționamentului propriu cu privire la preținsele încălcări ale drepturilor și libertăților menționate, Curtea în mod imperativ supune ingerința statului în exercitarea acestor drepturi unui test compus din trei etape: (1) prevederea de lege (consacrarea legală), (2) urmărirea unui scop legitim, (3) necesitatea într-o societate democratică.

Oferirea de răspunsuri în cadrul fiecărei etape constituie pași concreți în definitivarea soluției legitime și corecte cu referire la speța analizată. Astfel, anume datorită parcurgerii faptice a triplului test al ingerinței, se face posibilă adoptarea de soluție finală.

Triplul test al ingerinței prezintă caractere obligatoriu și succesiv. Aceasta presupune că Curtea verifică în conformitate cu testul nominalizat fiecare speță referitoare la articolele 8, 9, 10, 11, art. 1 Protocol 1 și art. 2 Protocol IV; testul presupune oferire de răspunsuri în ordine strictă, etapele nefiind susceptibile replasării sau modificării ordinare; stabilirea unui răspuns negativ la o etapă de regulă semnifică constatarea încălcării și exclude necesitatea analizei ulterioare a cauzei conform altor etape.

Remarcăm că anterior testării ingerinței, Înalta Curte estimează dacă a existat în fapt amestec în exercitarea dreptului la libertatea de exprimare a reclamantului.

De cele mai dese ori existența ingerinței este stabilită, de o manieră unică și extraordinară se poate constata lipsa ingerinței în sensul protecției garantate.

Astfel, în speța *Leander c. Suediei* [171], unde reclamantul a pretins încălcarea dreptului său la libertatea de exprimare prin refuzul oferirii accesului la informație confidențială dint-un registru special în vederea angajării la un obiect de securitate al statului, Curtea de o manieră expresă a decis că nu a existat ingerință nici în dreptul reclamantului de a exprima opinii, nici în cel de a fi informat în sensul art. 10, procedura de control a personalului neconstituind ingerință sub formă de „formalitate, condiție, restrângere sau sancțiune” în sens recunoscut de Convenție.

Deci, deși în dependență de situația factologică unică se poate stabili lipsa sau inexistența ingerinței în drepturile și libertățile unui individ, asemenea cazuri sunt de o raritate evidentă pentru jurisprudența Curții.

Cu referire la prima condiție, **ingerința să fie prevăzută de lege**, ea semnifică existența unei baze legale, unui fundament juridic al ei. Chiar dacă Convenția prevede expres că ingerința trebuie să fie prevăzută de lege, noțiunea legii nu este clarificată în textul convențional, avînd în conformitate cu jurisprudența degajată un sens autonom.

Unii autori susțin că în sensul contenciosului european noțiunea de lege implică o dublă abordare: formală și materială [10]. Alți doctrinari subliniază că fiind exprimată în norme care dispun de forță juridică legală, legea este înțeleasă în sensul său material, și nu cel formal [224].

Specificăm că din punct de vedere formal, legea include nu doar accepțiunea clasică a termenului, dar și oricare act juridic care dă naștere de drepturi și obligațiuni subiecților – noțiunea de legalitate se aplică astfel tuturor domeniilor dreptului pozitiv – administrativ, constituțional, scris sau nescris, codificat sau necodificat etc.

Din punct de vedere material, este necesar ca dispoziția normativă să fie cunoscută, în condiții rezonabile, subiectului căruia i se aplică, astfel se consideră lege doar reglementarea accesibilă tuturor (există un minim de publicitate în privința ei) și care este previzibilă (enunțată în termeni suficient de clari pentru ca oricine să îi poată anticipa consecințele juridice inevitabile). Îndeplinirea acestor două condiții, a previzibilității și a accesibilității, se apreciază prin raportare la momentul producerii ingerinței incriminate, fiind irelevantă îndeplinirea ulterioară a condițiilor [3].

În speța *Lindon, Otchakovsky-Laurens și July c. Franței* [174], Marea Cameră a Curții a precizat că o normă nu poate fi privită ca „lege” în sensul Convenției cu excepția cazului când este formulată cu precizie suficientă să permită cetățenilor să-și regleze conduita. Cetățenii urmează să poată prevedea consecințele pe care o sau altă acțiune a lor le implică într-o măsură rezonabilă. Consecințele în cauză nu trebuie prevăzute cu certitudine absolută. Deși certitudinea este deziderabilă, ea poate presupune o rigiditate excesivă, legea urmînd a ține pasul cu circumstanțele fluctuante. Prin urmare, multe legi sunt inevitabil formulate în termeni relativ vagi și a căror interpretare și aplicare sunt chestiuni de practică. În plus, domeniul de aplicare al noțiunii de previzibilitate depinde de conținutul textului în discuție. O lege poate satisface cerința de previzibilitate, chiar dacă sunt necesare consultanțe juridice corespunzătoare pentru a evalua consecințele pe care o anumită acțiune a individului le poate avea (paragraf 41 din hotărâre).

În speța *Malone c. Regatului Unit* [176], Curtea a subliniat că legea ar fi împotriva supremației dreptului dacă puterea de apreciere acordată executivului nu ar cunoaște limite, astfel încât ea trebuie să definească întinderea și modalitățile de excludere ale unei asemenea puteri cu suficientă claritate, pentru a oferi individului o protecție adecvată contra arbitrariului.

Anumite domenii juridice acordă în mod inevitabil o competență discreționară mult mai înaltă autorităților publice și Curtea se pronunță dacă măsurile legislative luate sunt în conformitate cu articolele pertinente ale Convenției [223].

Remarcăm că Curtea statuează asupra legii *in lato sensu*, având în vedere oricare act normativ – juridic de reglementare a conduitei subiectului (general/special) indiferent de gradul forței juridice a acestuia (lege, act normativ subordonat legii) și instituția emitentă a actului.

De asemenea, conceptul legii în sens larg include nu doar actele normative, dar și cele jurisdicționale emane de la instanțele de judecată. Deci, legea în sens convențional presupune cadrul legislativ și practica judiciară existente în statul – parte. Spre exemplu, în speța recentă *RTBF c. Belgiei* [226], Curtea a considerat că cadrul legal legislativ combinat cu cel jurisprudențial existent în Belgia, în modul aplicat reclamantului, nu a răspuns condiției de previzibilitate cerute de Convenție și nu a permis reclamantului să se bucure de un grad suficient de protecție necesar preeminenței dreptului într-o societate democratică, constatând încălcarea art. 10 (paragraf 116 din hotărâre).

Sarcina determinării existenței unei baze legale le revine autorităților naționale, Curtea neavând sarcina exprimării unei opinii în acest sens, contrare sau conforme cu cea a autorităților publice, deoarece aceasta nu este abilitată cu judecarea constituționalității legii formale pe care se fondează ingerința [167]. Cu referire la condiția secundă, **scopul legitim**, fiecare al doilea alineat al articolelor 8, 9, 10, 11, art. 1 Protocol 1 și art. 2 Protocol IV enumeră scopurile legitime pe care trebuie să le urmărească o ingerință în sensul Convenției. Enumerarea respectivă variază de la un articol la altul, unele scopuri trimit la interesele statelor: securitatea națională, integritatea teritorială, siguranța sau securitatea publică, apărarea sau protecția ordinii, autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești; altele exprimă interesele corpului social: bunăstarea economică a țării, prevenirea faptelor ilegale sau a criminalității, prevenirea divulgării informațiilor confidențiale, protecția sănătății sau a moralei publice. Interesele private sunt în special protejate, asemenea drepturilor și libertăților altora.

Scopurile menționate se pot clasifica în două mari categorii: cele vizând interesul public, interesul general al statului și al societății, și cele privind interesul privat, de care beneficiază grupurile sociale și indivizii particulari. Ingerința din partea statului poate viza un scop unic, dar și un ansamblu de scopuri, precum protecția securității naționale, siguranței publice și prevenirea infracțiunilor (în spețe privind discursuri de amenințare a securității); sau protecția reputației și garantarea autorității și imparțialității puterii judecătorești (în spețe vizând defăimarea magistraților în exercițiul înaltelor sale atribuții) etc. Curtea de regulă nu dezvoltă amănunțit aspectul urmăririi unui scop legitim al ingerinței, estimând corectitudinea reală a scopului

formulat de guvern. Or, reclamantul și guvernul pot cădea de comun acord asupra scopului ingerinței, sau reclamantul poate trece cu tăcerea aspectul enunțat.

Deși etapa analitică a constatării urmăririi unui scop legitim din partea statului în exercitarea ingerinței se prezintă ca una potențial egală cu celelalte două etape, în mod evident fiind imperativă, ea nu trezește setul complex de controverse și nu este, de regulă, decisivă în fundamentarea raționamentului decizional. Hotărârea Curții de cele mai dese ori fiind bazată pe analiza multiaspectuală a fazei terțe, și anume a necesității ingerinței într-un stat democratic.

Accentuăm că scopul legitim al ingerinței presupune încadrare în limite clare ale Convenției și nu se referă la cadrul legal național. În sens că prevederile naționale care statuează asupra legalității scopului imixtiunilor instituțiilor naționale, sunt subsidiare prevederilor convenționale; ele nefiind estimate în cadrul analizei unei spețe din partea Înaltei Curți. Pe de altă parte, consacrarea legală a ingerinței în mod normal implică și legalitatea scopului ei prevăzut la nivel național.

Referindu-ne la scopuri legitime rareori examinate de Curte, nominalizăm bunăstarea economică a țării (ca scop al ingerinței în viața privată și de familie conform art. 8 al. 2) subliniat de Curte în speța *Cremieux contra Franței* [136]; protecția moralei, invocată în spețele pe marginea ingerințelor aduse libertății de exprimare a sexualității în publicații și opere de artă, precum în speța relativ recentă *Akdaş contra Turciei* [122].

Scopurile apărării ordinii și prevenirii infracțiunilor au fost analizate de multiple ori ca și scopuri legitime ale unor ingerințe a autorităților statale în exercițiul drepturilor condiționate, garantate de sistemul Convenției. Însă, Curtea europeană, nu a cercetat sistematic și integru spețele în care aceste scopuri au fost invocate, necăutând să le definească caracteristicile generale, dar s-a limitat la o examinare a circumstanțelor și condițiilor particulare, definitivând concluzii precum ingerința contestată era, sau mai rar, nu era justificată, prin prisma cercetării scopului respectiv.

Apărarea autorității și imparțialității puterii judecătorești este susceptibilă doar pentru justificarea ingerințelor aduse libertății de exprimare. Acest scop a figurat în spețele privind jurnaliștii și reprezentanții mass-mediei, supuși unor constrângeri sau sancționări din cauza pretinselor defăimări ale magistraților în baza anumitor publicații jurnalistice [201].

Cât despre cea de-a treia condiție, **necesară într-o societate democratică**, subliniem că magistrații europeni nu au dezvoltat un careva concept al societății respective, fiind totuși evocate toleranța și spiritul de echitate indubitabil proprii societății democratice [142].

În ceea ce privește semnificația noțiunii de necesară, subliniem că ea implică o ingerință fondată pe o nevoie socială imperioasă, proporțională scopului legitim urmărit,

nefiind admisă în jurisprudența Curții o interpretare excesiv de îngustă sau de largă a conceptului necesității. În fapt, analiza anume a aspectului al treilea în cadrul triplului test al ingerinței este una hotărâtoare pentru speța cu care Curtea este sesizată. De regulă, anume la această etapă se determină raționamentul final al instanței privind pretinsa încălcare a drepturilor și libertăților garantate.

În stabilirea necesității ingerinței, Înalta Curte decide asupra proporționalității acesteia cu privire la situația reală, adică decide dacă a existat o nevoie presantă de a restricționa drepturile sau libertățile inerente reclamantului în modul efectuat de autoritățile statale, pentru a satisface scopurile elucidate într-o societate democratică. Statul pârât urmează să prezinte argumente relevante și suficiente pentru a justifica ingerința constatată în dreptul garantat pretins încălcat.

În speța *Karman c. Rusiei* [163], a fost specificat că testul necesității ingerinței într-o societate democratică cere determinarea din partea Curții dacă ingerința a corespuns unei nevoi sociale imperioase, a fost proporțională scopului legitim urmărit și dacă argumentele prezentate de autoritățile naționale în justificarea ei au fost relevante și suficiente. Curtea urmează să se asigure că instanțele naționale au aplicat standarde conforme cu principiile incorporate în Convenție și, în plus, că și-au întemeiat deciziile pe o evaluare acceptabilă a faptelor relevante (paragraf 32 din hotărâre). Curtea este în situația să decidă dacă atingerea scopului legitim urmărit ar fi posibilă prin aplicarea unei măsuri mai puțin stricte decât este aplicată reclamantului într-o sau altă speță. Astfel, în cazul când necesitatea socială imperioasă ar putea fi satisfăcută de o măsură de o severitate redusă, în comparație cu restricția aplicată de statul pârât, ingerința nu va fi considerată în sensul Convenției, Curtea efectuând o supraveghere europeană a practicilor aplicate de autoritățile naționale. Regula generală spune că cu cât este ingerința mai mare în dreptul sau libertatea recunoscută individului, cu atât justificarea ei urmează a fi mai convingătoare. Or, în ce termeni nu s-ar efectua controlul efectuat de Curtea de la Strasbourg a necesității ingerinței într-o societate democratică, în fiecare speță vom fi în prezența unui arbitraj între interesele aflate în conflict concurente, situație caracteristică principiului proporționalității.

Evaluând corespunderea ingerinței standardelor unei societăți democratice, Curtea subliniază importanța dreptului și necesitatea de a se opune imixtiunilor arbitrare, acțiunea necesară într-o societate democratică fiind determinată în raport cu echilibrul atins între drepturile individului și interesul public conform regulii proporționalității. Aceasta presupune că exercitarea drepturilor individului trebuie întotdeauna să fie apreciată în raport cu interesul public mai larg, recurgându-se astfel, la verificarea echilibrului atins între drepturile individuale pretinse încălcate și interesele proprii societății statului pârât.

În genere, principiul proporționalității recunoaște că drepturile recunoscute ființei umane nu sunt absolute, și că exercitarea acestora trebuie întotdeauna să fie apreciată în raport cu interesul public mai larg. În special, Curtea a evidențiat în repetate rânduri, precum în speța *Soering c. Regatului Unit* [196], că preocuparea de a asigura un just echilibru între exigențele interesului general al comunității și imperativele protecției drepturilor fundamentale ale individului, este inerentă ansamblului Convenției (paragraf 89 din hotărâre).

Determinarea caracterului proporțional sau disproporțional al unei ingerințe a autorităților publice a statului pârât, în raport, pe de-o parte, cu scopul urmărit al cărei legitimitate ar fi, prin ipoteză, stabilit, și pe de altă parte, cu necesitatea sa într-o societate democratică, nu a fost niciodată clar definită de către organele de control de la Strasbourg. Analizând conținutul dreptului protejat, magistrații europeni au constatat că scopurile autorizate de Convenție în vederea restricționării unor drepturi și libertăți pot fi pertinente în măsura în care criteriile de aplicabilitate diferă de cel practicat, deoarece se impune verificarea echilibrului just între un drept deja stabilit, și interesele concurente pe care statele au intenționat să le protejeze.

La nivel practic, interesele comunității în ansamblu, prezintă o contravaloare mai consistentă decât interesele individuale, reclamantul fiind ținut să probeze că interesele sale personale trebuie considerate proeminente. Or, Curtea a subliniat în speța *Young, James și Webster c. Regatului Unit* [210] că deși trebuie uneori de subordonat interesele indivizilor celor ale unui grup, democrația nu conduce la supremația constantă a opiniei unei majorități, ea comandă echilibrul care asigură minorităților un tratament just, care ar evita orice abuz de poziție dominantă. În fapt, principiul proporționalității contrabalansează punerea în aplicare a doctrinei marjei de apreciere naționale, recunoscute fiecărui stat în virtutea jurisprudenței degajatei, proporționalitatea totuși nefiind expres consacrată în cuprinsul Convenției. Principiul proporționalității a fost reiterat de Curtea de la Strasbourg în numeroase hotărâri, fiind apreciat ca o bază de securitate a marjei de apreciere conferită autorităților naționale [227].

Jurisprudența Curții de la Strasbourg presupune standarde înalte specifice privind protecția drepturilor și libertăților condiționate, care urmează a fi valorificate și respectate în oricare stat – membru al Consiliului Europei de o manieră egală. Înaltele standarde respective sunt orientate spre supremația legii și respectarea faptică a drepturilor și libertăților fundamentale consacrate de Convenție. Anume din motivul enunțat necesitatea restricționării drepturilor și libertăților ocrotite într-un stat democratic constituie chintesența nemijlocită a raționamentului instanței jurisdicționale de la Strasbourg. Deoarece standardele europene, așa cum este jurisprudența Curții, conferă libertăților o protecție mai mare decât legislația și jurisprudența națională, toți judecătorii de bună-credință trebuie în mod obligatoriu să aplice standardele relevante europene [33].

2.4. Concluzii la capitolul 2

În urma analizei multilaterale a fundamentelor teoretico-juridice ale principiului proporționalității în sistemul Convenției europene, am degajat un șir de concluzii particulare:

1) În pofida lipsei unei referiri exprese la principiul proporționalității în textul Convenției europene a drepturilor omului, el poate fi definit ca o normă obligatorie aplicabilă de către Curtea Europeană pentru a găsi un echilibru just și rezonabil între factori diferiți de cele mai dese ori concurenți, care interacționează ca părți componente ale unui sistem întreg și complex, atunci când este limitată exercitarea unor drepturi și libertăți. În acest caz, principiul proporționalității implică evaluarea unei măsuri sau decizii aplicate de către organul abilitat competent, cu satisfacerea a trei criterii relevante: dacă această măsură sau decizie constituie o metodă eficientă pentru a realiza scopurile sau obiectivele scontate (criteriul eficacității și adecvării); dacă ea este necesară pentru a atinge scopurile sau obiectivele de bază, astfel încât să nu existe alternative mai favorabile, mai benefice sau mai puțin costisitoare (criteriul necesității și subsidiarității); dacă ea răspunde unui just echilibru între scopurile propuse și interesele concurente implicate (criteriul echilibrului rezonabil).

2) De cele mai dese ori principiul proporționalității este determinat de sfera aplicabilității marjei națională de apreciere recunoscută statelor-părți la Convenție. Marja de apreciere recunoscută autoritățile naționale ale statelor justițiabile este variabilă în funcțiune de circumstanțele concrete ale speței cu soluționarea căreia Curtea este sesizată, de domeniile vizate de aceasta și de contextul general și particular în care speța își găsește expresie. Dat fiind specificul fiecărei speței, precum și natura drepturilor protejate convențional pretinse încălcate, Curtea poate acorda o vastă putere discreționară statului pârât, precum și o putere de decizie limitată în dependență de obiectul aprecierii.

3) Principiul proporționalității este operabil în sfera așa-numitelor drepturi și libertăți *calificate* sau *condiționate*, care beneficiază de o protecție *relativă* ca limite, fiind susceptibile unei restricționări legitime, spre deosebire de drepturile absolute, care nu tolerează nici un fel de restricții sau limitări. Restricțiile aplicabile sunt prevăzute în cuprinsul clauzelor derogatorii ale articolelor convenționale, conferind astfel un caracter legal imixtiunilor autorităților publice în exercitarea drepturilor individuale. Reglementarea restricțiilor legitime impuse drepturilor și libertăților respective nu vizează superioritatea statului în raport cu subiectul din jurisdicția acestuia. Ea presupune stabilirea unor îngrădiri juste, orientate spre protecția intereselor generale proprii tuturor indivizilor, inclusiv celor

care nu-și vor putea exercita drepturile fundamentale decât într-un mod restrâns. Restricțiile posedă un caracter permanent, fiind aplicate de autoritățile publice naționale în împrejurări diverse, prezentând măsuri necesare într-o societate democratică. Lista motivelor care justifică măsurile derogatorii cuprinde mai multe cauze: securitatea națională, siguranța publică, prevenirea dezordinii sau a criminalității, protecția sănătății sau a moralei, protecția drepturilor și a libertăților altora, protecția reputației altor persoane, garantarea imparțialității puterii judecătorești, bunăstarea economică a țării, împiedicarea divulgării informațiilor confidențiale.

4) Testul proporționalității unei ingerințe în exercitarea unui drept sau a unei libertăți recunoscute de convenție este determinat de triplul test al ingerinței, care presupune 3 condiții asumate corelativ de autoritatea națională pentru a justifica, argumenta o restricție sau o limitare adusă. Prin urmare, analiza alegațiilor privind preținsele încălcări ale drepturilor și libertăților garantate convențional presupune determinarea dacă ingerința autorităților naționale: a fost prevăzută de lege, a urmărit un scop legitim și a fost necesară într-o societate democratică. Condiția necesității determină întinderea proporționalității între ingerință aplicată și scopul urmărit spre realizare. Etapele testului constituie de fapt pași concreți în definitivarea soluției legitime și corecte cu referire la speța analizată, astfel fiind posibilă adoptarea de soluție finală echitabilă racordată spiritului de libertate și standardelor înalte promovate de Convenția europeană.

3. APLICAREA PRINCIPIULUI PROPORȚIONALITĂȚII PENTRU JUSTIFICAREA INGERINȚELOR DREPTURILOR CALIFICATE

3.1. Principiul proporționalității și dreptul la respectarea vieții private și de familie (art. 8 al Convenției EDO)

Art. 8 al Convenției europene reprezintă primul dintr-o serie de patru texte care protejează drepturi ce semnifică respectul social datorat individului [4]. Textele enunțate posedă o expresie specifică după o formulă identică, astfel încât paragraful întâi al articolului consacră nemijlocit elementele protecției garantate în diversitatea acestora, iar paragraful al doilea stabilește restricțiile expres autorizate ale drepturilor și libertăților recunoscute, fapt care generează o protecție relativă a drepturilor respective pe terenul Convenției, statele-părți beneficiind de o certă marjă de apreciere în stabilirea limitelor protecției garantate pentru fiecare caz concret, precum am arătat în capitolul precedent.

Anume structura specifică în baza formulei clauzei elementelor protecției garantate și a clauzei derogatorii posterioare care autorizează legitimitatea imixtiunilor în drepturile și libertățile prestabilite, condiționează afirmarea drepturilor inserate în textele art. art. 8, 9, 10 și 11 ca fiind **calificate**, adică recunoscute, garantate și susceptibile limitării convențional autorizate în funcțiune de anumiți factori enumerați expres care deviază în dependență de specificul dreptului sau al libertății consacrate.

Textul art. 8 din Convenția EDO prevede: „1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale. 2. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acesta este prevăzut de lege și constituie, într-o societate democratică, o măsură necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protecția sănătății, a moralei, a drepturilor și a libertăților altora.”

Analizând prevederile normei internaționale, conchidem că art. 8 include următoarele elemente generice ale protecției garantate: viața privată, viața de familie, domiciliul, corespondența. Studiul jurisprudenței pertinente permite să definim că elementele generice respective se referă la o gamă largă de situații juridice care constituie valori protejate în virtutea art. 8, precum integritatea fizică și psihică a individului, dreptul la nume și/sau la identitate, dreptul la reputație, dreptul la un mediu ambiant sănătos, drepturile persoanelor expulzate, problematica avortului, adopția, drepturile homosexualilor și transsexualilor, drepturile deținuților, drepturile persoanelor bolnave sau și/sau handicapate, protecția datelor cu caracter personal. În esență, art. 8 este cel mai cuprinzător și unul din cele mai evazive dintre drepturile

garantate de Convenție, punctul de plecare fiind principiul conform căruia o persoană are dreptul de a trăi liberă de restricțiile impuse din partea autorităților statale, astfel încât viața sa privată este superioară celei publice [11]. Astfel, art. 8 garantează anume expresia spiritului libertin al individului prin protecția domeniului vieții cel mai aproape de afirmarea personalității în raport cu sine în primul rând și apoi cu alții în societate.

Conceptual, primul element generic protejat în virtutea art. 8 – viața privată, care constituie o noțiune convențională autonomă, include atât viața intimă (personală) și viața sexuală a individului, cât și viața socială și coabitarea într-un mediu ambiant sănătos. Elementul al doilea salvagardat de primul paragraf al art. 8 – viața de familie – de asemenea reprezintă o noțiune autonomă în sens convențional și se referă la raporturile între părinți și copii, adopția, relațiile între alți membri de familie (bunici – nepoți, frați – surori etc.). Date fiind elementele generice și speciale ale protecției garantate pe terenul art.8, în continuare vom purcede la analiza ipostazelor principiului proporționalității în spețele care țin de unele din elementele respective menționate.

În speța recentă *Avilkina și alții c. Rusiei* [123], CEDO a evaluat proporționalitatea ingerinței autorităților naționale în dreptul reclamantelor – membre ale unei organizații religioase – la **viața privată în materia protecției datelor cu caracter personal** prin obligarea de către oficiul procurorului a corpului medical să divulge informația conținută în dosarele medicale ale pacienților în absența acordului expres al dânselor în acest sens și în afara unei urmăriri penale în cadrul căreia o asemenea divulgare ar fi autorizată. Curtea a conchis că colectarea informației medicale confidențiale nu a fost însoțită de garanții suficiente pentru a proteja dreptul subiecților la viața privată, autoritățile interne neîntreprinzând nici un efort pentru a găsi un echilibru just între interesele implicate ale reclamantelor la respectarea vieții sale private și cele ale procurorului orientate spre salvagardarea sănătății publice și a drepturilor altora. În pofida unei certe marje de apreciere recunoscute statelor în spețele privind protecția datelor personale, autoritățile naționale urmează să țină cont natura și importanța intereselor implicate, precum și de gravitatea ingerinței la caz. În mod special, CEDO a subliniat că eșecul autorităților naționale în satisfacerea exigenței de proporționalitate se referă la utilizarea unor mecanisme prea severe de obținere a datelor personale, când oficiul procurorului a dispus de alte oportunități precum audierea reclamantelor sau obținerea acordului lor cu privire la divulgarea informației incluse în dosarele medicale. În final, fiind constatată încălcarea art. 8 din Convenția europeană.

În speța de referință pe marginea **protecției dreptului la nume** – *Ünal Tekeli c. Turciei* [203], Curtea a stabilit că interdicția generală aplicată femeilor de a-și păstra numele după oficializarea căsătoriei constituie o ingerință disproporționată în dreptul protejat de art.

8 în coroborare cu art. 14 al Convenției EDO (interzicerea discriminării). Curtea a notat că tranziția în societatea turcească de la sistemul tradițional al numelui de familie preluat de la soț la alte sisteme care să permită soților să-și păstreze numele de familie posedat înaintea căsătoriei sau să aleagă de liber acord un nume comun compus din familiile ambilor, va avea impact asupra înregistrării nașterilor, căsătoriilor și deceselor, însă o atare incomoditate urmează a fi tolerată de către societate pentru a permite cetățenilor să trăiască cu demnitate având numele de familie pe care și l-au ales.

În speța *Von Hannover c. Germaniei* (no. 2) [205] CEDO s-a referit la proporționalitatea ingerinței în **dreptul** reclamanților – Prințesei Carolina și a prințului Ernst August **la propria imagine**. Spre deosebire de raționamentele sale pe marginea cauzei premergătoare intentate la plângerea prințesei Carolina [206], în speța prezentă Curtea a conchis asupra neîncălării art. 8 prin publicarea imaginilor prințesei și a soțului său în diverse ziare și reviste germane, fiind respectat de către instanțele naționale un echilibru just de proporționalitate între interesele concurente implicate, și anume dreptul la viață privată a membrilor familiei regale Monaco, dreptul la libertatea de exprimare a jurnaliștilor, dezbaterile chestiunilor de interes public, statutul de persoană din arena publică a reclamanților, forma și conținutul publicațiilor în care au fost conținute pozele și circumstanțele în care pozele respective au fost făcute. Cu titlu de principiu general aplicabil în cadrul evaluării proporționalității ingerinței autorităților în dreptul individului la imaginea proprie, Curtea a reiterat că conceptul vieții private se răsfrânge asupra aspectelor aferente identității personale, precum nume, imagine, integritate fizică și morală, garanțiile în virtutea art. 8 în prim plan referindu-se la asigurarea dezvoltării personalității fiecărui individ în raporturile cu semenii săi în afară de amestecuri nejustificate din exterior. Cu privire la imagini și poze, CEDO a subliniat că imaginea persoanei constituie una din attributele fundamentale ale personalității care scoate în evidență caracterele unice ale individului concret.

În speța recentă *Godelli c. Italiei* [153], CEDO s-a pronunțat asupra **dreptului individului la identitatea etnică**. Astfel, reclamanta s-a plâns de refuzul autorităților naționale de a-i dezvălui informația cu privire la mama sa biologică, care a abandonat-o în ziua nașterii la 28 martie 1943, în certificatul de naștere fiind înscris că părintele copilului nu a dorit să comunice identitatea sa. Autoritățile naționale au refuzat reclamantei în acces la informația cu privire la originile sale etnice, invocând dreptul mamei biologice la respectarea dorințelor de a-și păstra anonimatul. Curtea în analiza intereselor concurente ale reclamantei de a-și cunoaște originile proprii și ale mamei sale de a-și menține identitatea nedevăluită, a decis că în pofida posibilității reclamantei de a-și dezvolta personalitatea chiar și în absența datelor identității sale etnice, ea beneficiază continuu de dreptul de a-și cunoaște identitatea, interesul respectiv nefiind

dispărut cu trecerea timpului, ba din contra, acutizat. Mai mult decât atât, Curtea a subliniat dorința profundă a reclamantei de a-și cunoaște identitatea etnică, multiplele adresări la instanțele competente probând acest fapt, conduita respectivă implicând un grad cert de suferință mentală și psihologică chiar și dacă aceasta nu a fost atestată medical. Într-un final, Curtea a stabilit disproporționalitatea ingerinței autorităților naționale în dreptul reclamantei la identitatea etnică, instituirea unei interdicții de blanchetă de acces la informația privind identitatea părintelui biologic care și-a abandonat copilul în afara oricăror garanții de salvagardare a drepturilor copiilor abandonați fiind contrară standardelor recunoscute pe terenul art. 8 al Convenției.

Într-o altă speță recentă *Ageyevy c. Rusiei* [121], Curtea de la Strasbourg s-a pronunțat asupra **dreptului** cuplului reclamant **la viața de familie în materia adopției**, evaluând proporționalitatea ingerinței autorităților naționale prin separarea copiilor adoptați de la părinții adoptivi în urma unui accident prin care feciorul în vârstă de 4 ani prin răsturnarea asupra sa a apei clocotinde a suferit arsuri. În fapt, CEDO în mod separat a analizat mai multe ingerințe ale autorităților statale în viața familială a reclamanților, și anume de separare a copiilor imediat după producerea incidentului, anularea adopției asupra copiilor, îngădirea accesului părinților de a vizita copii plasați în custodie temporară, precum și a evaluat prin prisma standardelor recunoscute în virtutea art. 8 din Convenție conduita corpului medical din spitalul în care a fost plasat feciorul în urma incidentului, medicii autorizând contactul copilului cu jurnaliștii și funcționarii de stat, cazul fiind pe larg mediatizat și iscând discuții controversate în societatea rusă. CEDO a constatat lipsa încălcării doar cu privire la ingerința de separare a copiilor de părinții adoptivi imediat după producerea accidentului, considerând că o asemenea conduită din partea autorităților a fost necesară la caz și a satisfăcut exigența de proporționalitate între scopul urmărit de protecție a drepturilor și intereselor copiilor de vârstă fragedă (3 și 4 ani) și mijloacele antrenate în acest scop.

Cu privire la alte trei ingerințe în drepturile reclamanților, Curtea a constatat încălcarea art. 8 din Convenție, chintesența raționamentului magistraților referindu-se la problematica anulării adopției copiilor. Astfel, CEDO a analizat dacă motivele anulării adopției invocate de către autoritățile naționale au fost relevante și suficiente pentru a justifica o măsură atât de serioasă precum separarea totală a copiilor adoptați de părinții adoptivi. Curtea s-a referit la cele două categorii principale de motive indicate de către instanțele judecătorești naționale, și anume faptul că copii în urma separării au fost diagnosticați cu mai multe maladii netratate și prezența arsurilor pe corpul feciorului în situația când împotriva părinților adoptivi a fost pornită urmărirea penală pe motiv de neglijență. Privitor la starea sănătății copiilor, CEDO a notat că instanțele naționale au recurs doar la enumerarea maladiilor constatate în baza unui raport

medical în urma separării, fără a prezenta o careva legătură de cauzalitate între presupusul comportament dolosiv al părinților și maladiile copiilor. De asemenea, instanțele au examinat superficial natura maladiilor diagnosticate, nereferindu-se în nici un mod la gravitatea acestora. Curtea a subliniat că în toate rapoartele post adoptive, condițiile de trai ale copiilor au fost calificate ca fiind foarte bune, starea materială a familiei fiind una favorabilă și nefiind menționate careva chestiuni privind sănătatea copiilor sau probleme medicale.

Cu privire la consecințele incidentului prin care feciorul a suferit arsuri și desfășurarea urmării penale împotriva părinților în această privință, CEDO a considerat că autoritățile naționale au apreciat un suport probatoriu prea general, descriind doar caracterul vătămărilor băiatului și menționând despre faptul pornirii urmării penale, fără a examina careva probe care să demonstreze legătura de cauzalitate între cauzarea arsurilor și conduita părinților adoptivi. În final, Curtea a determinat că suspiciunea de abuz al părinților împotriva copiilor poate justifica o separare temporară și o restricționare a întrevederilor între ei până la clarificarea situației iscate, însă o simplă suspiciune în lipsă de alte rațiuni suplimentare nu poate constitui un temei acceptabil și justificativ al anulării adopției, autoritățile naționale neacordând nici o apreciere legăturilor de familie stabilite între părinți și copii, precum și desconsiderând vădit prejudicierea securității emoționale și stării psihologice a copiilor dată fiind vârsta lor fragedă prin ruperea instantanee și definitivă a raporturilor de familie. În lumina celor relevate, CEDO a ajuns la concluzia că anularea adopției a fost disproporțională la cazul speței, neexistând un echilibru just între interesele părinților și copiilor de a-și păstra legăturile de familie și cele ale statului de a proteja copiii de abuzurile abstracte.

În acest context merită să evidențiem că deși luarea măsurii plasamentului reprezintă, fără îndoială, o ingerință activă a statului în viața de familie, este posibil ca procesul implementării acestei măsuri să includă unele obligații pozitive, a căror neîndeplinire este analizată uneori ca o ingerință pasivă în viața de familie garantată de art. 8 al Convenției EDO [5].

În speța *Y.C. c. Regatului Unit* [209], CEDO s-a referit la problematica sensibilă a **plasării copilului în familia adoptivă prin separarea de la părinții naturali** vinovați de abuz, în mod special subliniind condițiile care urmează a fi evaluate în analiza proporționalității ingerinței în dreptul garantat pe terenul art. 8, și anume: superioritatea intereselor copilului, trănicia legăturilor familiale cu părinții biologici, asigurarea dezvoltării personalității copilului într-un mediu sigur și sănătos, vârsta și maturitatea copilului, doleanțele acestuia la caz, implicarea părinților naturali și adoptatori în procesul decizional cu privire la stabilirea custodiei copilului.

În general, pe terenul art. 8 în materia adopției s-a afirmat principiul general conform căruia relația stabilită pe temeiul unei adopții reale, nu fictive, între adoptatori și copilul adoptat intră sub protecția vieții de familie, bucurându-se de garanțiile convenționale recunoscute în această privință [3].

Cu privire la *protecția drepturilor copilului la integritatea fizică, morală și sexuală*, Curtea a analizat în speța *K.U. c. Finlandei* [162] refuzul autorităților naționale din motivul cadrului legal existent de a divulga datele personale cu privire la identitatea persoanei care a plasat pe Internet un anunț publicitar cu caracter sexual din numele minorului de 12 ani fără cunoștința acestuia. În analiza proporționalității ingerinței în dreptul reclamantului garantat de art. 8 din Convenția EDO, magistrații europeni au subliniat imperfecțiunea cadrului legal finlandez conform căruia operatorul serviciilor Internet era în drept să refuze denunțarea identității autorului anunțului publicitar plasat în rețea, în consecință reclamantul-minor devenind țintă a atacurilor pedofile din partea terților. Curtea a conchis că guvernul respondent a omis să instituie un mecanism eficient să protejeze minorii de abuzuri sexuale din partea adulților, deși utilizatorii serviciilor Internet beneficiază de dreptul la libertatea de exprimare și confidențialitatea comunicărilor, acesta nu trebuie privit absolut, fiind susceptibil îngrădirii legitime. În final CEDO a decis că ingerința în dreptul reclamantului la integritatea fizică și morală a fost vădit disproporțională date fiind interesele implicate, autoritățile naționale negăsind un echilibru just și condiționând încălcarea standardelor în materie relevante.

În speța *X. c. Austriei* [208], Marea Cameră a Curții s-a referit la *viața de familie a cuplurilor de același sex*, reiterând cu titlu de principiu general că raporturile de coabitare a unui cuplu homosexual care locuiește într-o relație *de facto* stabilă se încadrează în noțiunea vieții de familie în măsura similară cu raporturile unui cuplu heterosexual plasat în situația identică. De asemenea, Curtea a notat că relația de parteneriat civil între două femei și copilul născut de una din ele prin intermediul înșămânțării artificiale și crescut de ambele, constituie viață de familie în sensul art. 8 din Convenția EDO, astfel proporționalitatea ingerințelor în drepturile familiale ale persoanelor de același sex și copiilor acestora urmează a fi analizată atent în dependență de circumstanțele faptice ale fiecărei spețe.

Cu privire la *protecția domiciliului*, reiterăm că acesta de asemenea reprezintă o noțiune autonomă în sensul Convenției EDO care include nemijlocit spațiul locativ în care persoana locuiește permanent, cât și localul profesional al individului (spre exemplu biroul avocatului sau notarului), sediul persoanei juridice, regula proporționalității în analiza ingerinței în dreptul la domiciliu fiind întotdeauna susceptibilă unei analize atente din partea forului contenciosului european. Astfel, în speța recentă *Brežec c. Croației* [131], Curtea a evaluat proporționalitatea

ingerinței în dreptul reclamantei la respectarea domiciliului său, în baza hotărârii judecătorești fiind dispusă evacuarea dânzei din apartamentul proprietate-municipală în care a domiciliat peste 35 de ani din motivul înstrăinării întregului bloc locativ în care era amplasat apartamentul fără a-i fi acordat alt spațiu locativ cu drept de folosință.

În estimarea proporționalității imixtiunii în dreptul reclamantei la domiciliu, CEDO a reiterat că oricare persoană care a suferit de pe urma ingerinței în dreptul său la domiciliu, indiferent de faptul dacă beneficiază efectiv de dreptul de a ocupa spațiul locativ litigant, de principiu trebuie să dispună de evaluarea rezonabilității și necesității operării unei asemenea măsuri de către un tribunal independent în lumina standardelor relevante pe terenul art. 8, ceea ce poate fi făcut atât în baza unei proceduri judiciare privind evacuarea, cât și privind prevenirea acesteia. Cu referire la circumstanțele specifice ale cauzei, Curtea a notat că reclamanta și-a îndeplinit obligațiunile unui bun locatar, achitând arenda imobilului, precum și a specificat faptul că procedurile judiciare de evacuare au fost inițiate peste opt ani de la achiziționarea blocului locativ de către persoana juridică de drept privat, inițial noul proprietar neînaintând careva pretenții față de reclamantă privind continua locațiune a acesteia, acceptând-o tacit. Deși statul se bucură de o anumită marjă de discreție în stabilirea politicilor sale sociale și locative, la cazul speței autoritățile naționale au omis să se expună asupra necesității și proporționalității măsurii de evacuare a reclamantei, astfel privând-o de garanții procedurale suficiente în virtutea art. 8, fapt care condiționează stabilirea ingerinței ca fiind disproporțională scopului urmărit de protecție a drepturilor proprietarului imobilului și mijloacelor speciale utilizate de autorități în acest sens.

Într-o altă speță recentă *Vasylchuk c. Ucrainei* [204], Curtea a evaluat proporționalitatea ingerinței în dreptul reclamantei la domiciliu, ea pretinzând încălcarea art. 8 pe motiv că percheziția efectuată în casa ei a fost una ilegală și lipsită de necesitate. CEDO în stabilirea soluției a subliniat faptul legalității ingerinței autorităților în dreptul reclamantei la domiciliu, în cadrul urmăririi penale pe o cauză fiind dispusă căutarea obiectelor sustrase ulterior stabilite a fi vândute reclamantei, însă a notat că modalitatea în care percheziția a fost efectuată în practic, fiind prezentat un suport probatoriu compus din poze și mărturii care certifică faptul că de pe urma plecării ofițerilor de urmărire penală imobilul a fost devastat și multiple elemente de mobilier au fost deteriorate, nu satisface exigența proporționalității pe terenul Convenției. În mod particular CEDO a ținut cont de faptul că mijloacele antrenate de autorități în atingerea scopului descoperirii infracțiunii au fost excesive la cazul din speță, condiționând consecințe incompatibile cu standardele recunoscute în virtutea art. 8.

În materia **protecției corespondenței și interceptării convorbirilor**, CEDO de multiple ori a subliniat că interceptarea convorbirilor unei persoane (inclusiv telefonice) se bucură de protecție pe terenul art. 8 din Convenția europeană, fiind inclusă în sfera noțiunilor autonome de viață privată, pentru analiza proporționalității ingerinței autorităților naționale în asemenea cazuri urmând a fi evaluați mai mulți factori specifici. În speța recentă *Bălteanu c. României* [127] Curtea s-a referit la proporționalitatea ingerinței autorităților naționale prin interceptarea convorbirilor reclamantului – ofițerului de poliție de profesie – în investigarea unei presupuse infracțiuni de corupere pasivă. Magistrații internaționali au reiterat condițiile susceptibile analizei pentru a determina necesitatea și proporționalitatea ingerinței de interceptare în raport cu garanțiile convențional prestabilite, și anume: independența procurorului care autorizarea supravegherea și interceptarea față de oficialii puterii executive, aprobarea deciziei procurorului de interceptare printr-un mandat al judecătorului de instrucție, posibilitatea persoanei supravegheate de a contesta în fața unui tribunal fondul interceptărilor, consacrarea legală a condițiilor de distrugere a convorbirilor interceptate. Racordând condițiile enunțate în lumina circumstanțelor de fapt ale cauzei, Curtea a conchis încălcarea art. 8 din Convenția EDO, autoritățile naționale relevante neoferind reclamantului garanții suficiente pentru protecția corespondenței sale.

Spre comparație, într-o altă speță recentă *Michaud c. Franței* [179], CEDO a analizat ingerința autorităților naționale în **dreptul** reclamantului – **avocatului** de profesie și membru al Baroului – **la protecția secretului profesional** prin transpunerea în cadrul legal național a directivelor Uniunii Europene privind prevenirea spălării banilor, astfel încât conform regulamentelor interne ale activității desfășurate de avocați dâșii au fost obligați să raporteze informațiile obținute în cadrul activității profesionale în cazul suspiciunii spălării banilor sub sancțiunea atragerii la răspunderea disciplinară. Cu titlu de principiu general aplicabil analizei necesității și proporționalității ingerințelor în dreptul avocaților la protecția secretului profesional, CEDO a reiterat că corespondența între avocat și client se bucură de privilegiul statutului confidențial, în joc fiind buna administrare a justiției într-o societate democratică, secretul profesional fiind protejat în mod pregnant pe terenul Convenției EDO. În analiza aspectului proporționalității ingerinței, Curtea a menționat doi factori esențiali și decisivi: raportarea doar în situațiile în care avocații asistă la perfectarea tranzacțiilor comerciale suspicioase sau din numele clienților participă la tranzacțiile respective, și neatingerea însăși esenței a rolului avocatului de apărător al clientului prin operarea unui sistem specific de raportate exclusiv către funcționarii superiori ai Baroului și nu direct autorităților naționale competente cu investigarea cazurilor de spălare a banilor, președintele

Baroului având un rol de garant în protecția secretului profesional. Date fiind circumstanțele faptice ale speței, practicile interne franceze de domeniu, legitimitatea scopului urmărit și importanța acestuia într-o societate democratică, ingerința autorităților în dreptul reclamantului la protecția secretului profesional nu a fost disproporțională.

De asemenea, în sfera protecției garantate de art. 8, precum am menționat de la începutul paragrafului, intră și *dreptul persoanei la un mediu ambiant sănătos*, care se referă la mediul înconjurător liber de poluarea cu gaze și substanțe chimice, precum și poluarea sonoră/acustică.

Astfel, în speța *Moreno Gomez c. Spaniei* [180], reclamanta s-a plâns de încălcarea dreptului garantat de art. 8 prin refuzul autorităților naționale de a-i compensa prejudiciul material și moral cauzat în urma vieții de mai mulți ani într-un cartier rezidențial al Valenciei considerat „zonă acustic saturată” unde sunt localizate multiple cluburi de noapte și discotecii, cercetările pe marginea poluării sonore demonstrând că nivelul zgomotului produse este deosebit de ridicat contrar nivelurilor maxime permise conform legii. Curtea în stabilirea raționamentului său a reiterat un șir de principii generale, precum: protecția garantată de art. 8 domiciliului persoanelor, acesta fiind o arie fizic definită unde se desfășoară viața privată și de familie, încălcarea dreptului la respectarea domiciliului presupunând nu doar amestec de natură fizică concretă (precum intrarea neautorizată), dar și cel de altă natură, precum zgomotul, emisiile, mirosurile etc., necesitatea adoptării din partea autorităților statale competente de măsuri în vederea salvagădării dreptului la respectarea vieții private inclusiv și în sfera distinctă a relațiilor dintre indivizi.

Curtea a subliniat că speța vizează eșecul autorităților naționale de a adopta măsuri adecvate în vederea punerii capăt încălcărilor din partea terțelor persoane privind dreptul reclamantei consacrat convențional. Curtea a stabilit că sarcina ei este de a determina dacă inconveniențele și deranjul cauzate reclamantei de zgomotul din cartier atinge minimul necesar al gradului de rigoare în vederea constatării unei încălcări a art. 8, subliniind că nivelul exagerat de zgomot existent în cartier a fost de multiple ori amintit atât în diverse rapoarte de expertiză interne, cât și consacrat legal, cartierul fiind declarat „zonă acustic saturată”. În plus instanța europeană a notat caracterul de durată al expunerii reclamantei la zgomot. În concluzie, Curtea a decis că autoritățile naționale nu și-au îndeplinit obligația pozitivă pe terenul Convenției EDO, nesatisfăcând la caz exigența de proporționalitate prin găsirea unui just echilibru între interesele general al societății de a avea organizate localuri de agrement și distracție și individual al reclamantei la respectarea domiciliului său și a dreptului la un mediu ambiant sănătos.

În lumina celor relevate pe marginea aplicării principiului proporționalității în cauzele privind dreptul la respectarea vieții private și de familie, urmează să conchidem că sfera

protecției garantate pe terenul art. 8 este deosebit de complexă date fiind interesele implicate în conflict și multitudinea drepturilor speciale ocrotite, magistrații europeni întotdeauna fiind pe poziții să evalueze circumstanțele de fapt ale speței în cele mai minuțioase detalii, să plaseze protagoniștii cauzei într-un context larg și să verifice dacă preținsele încălcări nu aduc atingere a însăși substanței dreptului protejat de Convenția EDO. Principiul proporționalității vine să asigure respectarea în fapt a drepturilor și libertăților convențional garantate, astfel încât nu doar să fie atins în mod cel mai rațional echilibrul între interesele concurente, dar și să fie realizat scopul protecției prin operarea clauzei derogatorii prevăzute de art. 8 § 2.

3.2. Aplicarea principiului proporționalității în vederea protecției dreptului la libertatea de exprimare (art. 10 al Convenției EDO)

Libertatea de exprimare reprezintă una din libertățile fundamentale ale ființei umane, inalienabilă acesteia într-o societate democratică. Tratarea contemporană a conceptului libertății de exprimare, ca unul din fundamentele de esențialitate pentru domeniul dreptului internațional al drepturilor omului, precum și domeniul dreptului internațional în ansamblu, implică constatarea unei legături de proporționalitate între limitele recunoscute și cele *de facto* existente ale libertății de exprimare într-un stat și gradul de deschidere și democratizare al societății entității statale respective. Limitele largi fiind de o manieră clasică considerate a fi proprii unei societăți de un nivel avansat de democratizare.

În fapt, libertatea de exprimare se deosebește de marea majoritate a altor drepturi prin aspectul său eminent social. Datorită acestui caracter specific, ea a avut parte de un tratament special: din partea doctrinei – atunci când Decanul Favoreau a calificat-o drept „superlibertate”, dar și din partea politicianilor – când revoluționarii francezi din 1789 au făcut din ea unul din drepturile cele mai de preț ale omului sau, mai recent, când țările occidentale au impus țărilor din Est introducerea ei în Actul final al Conferinței de la Helsinki [228].

Textul art. 10 din Convenția EDO stipulează: „1. *Orice persoană are dreptul la libertate de exprimare. Acest drept include libertatea de opinie și de a primi sau a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere. Prezentul articol nu împiedică Statele să impună societăților de radiodifuziune, cinematografie sau televiziune un regim de autorizare. 2. Exercitarea acestor libertăți ce comportă îndatoriri și responsabilități poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege care, într-o societate democratică, constituie măsuri necesare pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății, a moralei, a reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea*

informațiilor confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești.”

Din conținutul alineatului deducem următoarele patru aspecte expres consacrate convențional, și anume: libertatea de opinie, libertatea de a primi informații și idei, libertatea de a comunica informații și idei, regimul de autorizare al audiovizualului. Într-o accepție mai generală, elementele protejate de art. 10 al Convenției EDO sunt libertatea de opinie, libertatea de comunicare, libertatea de expresie și regimul special al audiovizualului sau licența de post.

Libertatea de opinie constituie o libertate personală inalienabilă ființei umane care presupune autonomie în definitivarea unui punct particular de vedere asupra unei multitudini arbitrare de fapte și idei. Libertatea de opinie posedă un caracter interior absolut, adică posibilitatea lăuntrică a individului de a formula propriile judecăți și concepții nu poate fi supusă oricărei îngrădiri, doar reflectarea exteriorizată a opiniei proprii este susceptibilă unei limitări corelative și restricționări legitime.

În speță *Sosinowska c. Poloniei* [197], Curtea a analizat proporționalitatea ingerinței în dreptul reclamantei **la libertatea de opinie**, ea fiind medic pulmonolog într-un spital, care a expus opinii critice competențele profesionale ale medicului-șef al secției unde reclamanta era angajată. CEDO a stabilit că reclamanta a fost penalizată esențialmente pentru faptul că a expus îngrijorări altor persoane (medici și persoane internate) cu privire la calitatea serviciilor medicale acordate pacienților în baza dispozițiilor superiorului ei. De asemenea, Curtea a determinat că o interpretare strictă a prevederilor legale naționale stabilind interzicerea oricărei exprimări de opinie critică privitor la profesia de medic, nu este în conformitate cu standardele prevăzute de art. 10.

Faptul pedepsirii exprimării de opinie a reclamantei, alături de alți factori relevanți precum dezbaterăa unei chestiuni de interes public, neestimarea de către instanțele judiciare naționale a veridicității informațiilor opinăte, discrepanțele semnificative în hotărârile instanțelor de jurisdicție naționale etc. au dus la constatarea disproporționalității ingerinței în dreptul reclamantei garantat în virtutea art. 10 din Convenția EDO.

În speță *Çamyar și Berktaş c. Turciei* [133], CEDO a analizat proporționalitatea ingerinței în dreptul la libertatea de exprimare a reclamantelor care au fost coautoare (și editoare) a unei cărți unde și-au expus opinii critice referitoare la sistemul penitenciar turcesc în expresii ascuțite, severe și alteori ostile contestate de guvernul respondent. Curtea a considerat că deși unele pasaje din carte ar fi formulate într-un ton ostil, ele constituie o expresie a disperării în fața unor evenimente tragice care au avut loc în închisori, mai degrabă decât un apel la violență. În plus, cartea scrisă de persoane private ar avea un cerc de cititori relativ restrâns în comparație cu

opiniile exprimate de persoane cunoscute pe larg în mass-medie, fapt ce limitează de o manieră substanțială potențialul impact negativ al cărții asupra ordinii publice. În final, Curtea a conchis că sancționarea reclamantelor pentru publicație a fost disproporțională scopului urmărit de menținere a ordinii publice și contrară standardelor înserate în textul art. 10.

Libertatea de comunicare reprezintă la rândul ei o libertate socială a individului, izvorâtă din calitatea sa de subiect al raporturilor din societate, și presupune autonomia în relatarea informației, precum și în recepționarea acesteia indiferent de formă. Libertatea de comunicare vizează dreptul de a transmite informația (dreptul de a informa), precum și dreptul de primi informația (dreptul de a fi informat).

În mod special, libertatea de comunicare vizează **libertatea jurnaliștilor de a comunica informații și idei** în afara amestecului arbitrar al autorităților și fără a ține seama de frontiere. În speța de referință pe marginea art. 10 din Convenția EDO *Observer și Guardian c. Regatului Unit* [183], în analiza proporționalității ingerinței autorităților naționale în dreptul la libertatea de exprimare a jurnalistului, CEDO a formulat criterii certe care urmează a fi apreciate pentru a determina gradul adecvat de protecție al difuzorului, și anume: semnificația specială a libertății de exprimare constituie într-o societate democratică; aplicabilitatea libertății de exprimare nu doar „informației” sau „ideilor” care sunt primite într-un mod favorabil sau privite ca inofensive, sau ca o chestiune de indiferență, dar și acelor care offensează, șochează sau deranjează; interpretarea în sens foarte îngust a restricțiilor aplicabile libertății presei, necesitatea dezbaterei libere și continue a chestiunilor de interes public într-o societate democratică; rolul vital al mass-mediei de „câine de pază public”, de datorie cărora este comunicarea celei mai diverse multitudini de idei și informații.

Suplimentar, CEDO a consacrat și **protecția surselor jurnalistice**, considerând că obligarea jurnalistului de a divulga sursele de recepționare a informației poate fi disproporțională în sensul art. 10. Astfel, în speța de referință *Goodwin c. Regatului Unit* [155], Curtea a formulat principiile protecției surselor jurnalistice, aceasta fiind una dintre condițiile de bază ale libertății presei, idee regăsită în legislație și coduri deontologice, adoptate de unele state contractante și afirmată în mai multe instrumente internaționale. În absența unei asemenea protecții, sursele se pot abține să asiste presa la informarea publicului privind chestiuni de interes general, ca rezultat rolul vital al presei de câine de pază public poate diminua și posibilitățile presei de a prezenta informații corecte și demne de încredere pot fi afectate în mod substanțial. În mod special CEDO a notat că ținând cont de importanța protecției surselor jurnalistice pentru libertatea presei într-o societate democratică și de potențialul efect negativ al unei prescripții de divulgare a sursei

asupra exercițiului acestei libertăți, măsura de obligare a divulgării surselor nu poate fi proporțională decât dacă ea este justificată de o cerință proeminentă a unui interes public.

În fapt, protejarea surselor confidențiale reprezintă un element important al poziției speciale oferite mass-mediei, CEDO recunoscând că există un puternic interes public în protecția fluxului liber de informații care parvine mass-mediei din surse confidențiale și care apoi este transmis de către mass-medie publicului [36].

Cu referire libertatea de comunicare în ambele ipostaze ale sale – **dreptul de a informa** și cel **de a fi informat**, Curtea a statuat în speța *Open Door și Dublin Well Woman c. Irlandei* [185] că instituirea unei limitări de a primi și de a împărtăși informații cu referire la serviciile considerate legitime în alte state-părți la Convenție și cruciale pentru sănătatea și bunăstarea unei femei, precum și restricționarea informației referitoare la activități care indiferent de implicațiile lor morale au fost și continuă a fi tolerate de autoritățile naționale, sunt chemate spre o analiză atentă de instituțiile Convenției pentru a demonstra conformitatea acestora cu principiile unei societăți democratice. În fapt, CEDO a analizat proporționalitatea ingerinței în dreptul societăților reclamante de a comunica informații femeilor interesate cu privire la posibilitățile efectuării avortului în Marea Britanie, întreruperea sarcinii la dorința pacientei în Irlanda fiind interzis. Curtea a conchis că ingerința a eșuat să satisfacă exigența de proporționalitate, în condițiile instituirii unei interdicții absolute de a împărtăși idei privind problematica sensibilă a avortului, lipsa unei legături de cauzalitate directe între informația răspândită și distrugerea unei vieți nenăscute, precum și existenței altor posibilități de a recepta informația aferentă avorturilor peste hotarele Marii Britanii. Suplimentar, Curtea a subliniat riscurile la care sunt expuse femeile prin instituirea interdicției de a răspândi de către societățile reclamante a informațiilor contestate, precum nașterea copiilor nedoriti susceptibili a fi refuzați de către părinți, apelarea femeilor interesate la avorturile ilegale și în nesiguranță, efectuarea avorturilor la fazele avansate ale sarcinii etc.

Astfel, în estimarea proporționalității ingerinței contestate, CEDO a analizat minuțios esența informației în litigiu, rezonanța informației, corelarea ei cu fundamentele unei societăți democratice, precum și importanța informației pentru publicul larg în ansamblu sau pentru unele categorii definite ale lui. Curtea a estimat specificul informației contestate cu referire la un subiect special precum sunt femeile însărcinate care doresc să fie informate despre posibilitatea întreruperii sarcinii în afara Irlandei, informația respectivă fiind semnificativă în dezbaterile chestiunilor de interes public.

Cu referire la ***dreptul de a primi informații***, Curtea a observat în speța de referință *Leander c. Suediei* [171], că dreptul la libertatea de a primi informații în mod fundamental interzice unui guvern să limiteze posibilitatea persoanei de a primi informații pe care alții doresc sau pot dori să i-o comunice. În fapt, Curtea a analizat proporționalitatea ingerinței în dreptul reclamantului garantat de art. 10 prin refuzul autorităților naționale de a-i comunica informații conținute în dosarul personal care au condiționat imposibilitatea angajării dânsului în serviciul public la un obiect de stat de tip închis. CEDO a statuat imposibilitatea interpretării textului art. 10 din Convenție astfel încât un guvern să fie obligat să asigure accesul individului la un registru de stat special în care se conțin informații privind angajații sectorului public sau să comunice informația respectivă solicitantului. În fine, Curtea a decis că statul respondent a satisfăcut la caz exigența proporționalității prin îngrădirea accesului reclamantului la informația solicitată. Astfel, solicitarea de comunicare a informațiilor secrete, informațiilor îngrădite spre aducerea la cunoștință a publicului larg, informațiilor confidentiale comerciale, precum și a celor cu caracter privat nu se încadrează în sfera protecției garantate pe terenul art. 10, ingerințele autorităților în drepturile solicitanților de a primi asemenea informații satisfăcând exigența convențional stabilită a proporționalității.

Libertatea de expresie constituie o libertate personală a individului care presupune posibilitatea de a exterioriza ideile și gândurile, precum și de a manifesta personalitatea într-un mod sau altul. Ea include două aspecte – libertatea de a expune verbal și libertatea de a prezenta în scris concepțiile și considerentele proprii. Libertatea de expresie se referă la informație în mod general, indiferent dacă aceasta se rezumă la fapte sau la judecăți de valoare; adică presupune în mod egal expunerea obiectivă a unei situații factice și prezentarea unor concepții de subiectivism. Ea vizează o multitudine de tipuri, inclusiv exprimări comerciale și artistice. Pentru a determina proporționalitatea ingerințelor autorităților naționale a unui stat în ***dreptul la libertatea de expresie a individului***, unei analize separate îi sunt susceptibile conținutul ideilor, forma în care concepțiile își găsesc expresie, precum și stilul mesajului în ansamblu.

În speța relativ recentă *Uj c. Ungariei* [202], unde reclamantul – jurnalist al unui ziar național – a publicat un articol de critică a unui soi de vin cunoscut maghiar, utilizând expresii abuzive și a fost pedepsit pentru aceasta de instanțe naționale, CEDO a analizat ***limitele unei critici acceptabile din partea jurnalistului***, indicând că utilizarea unor fraze vulgare în esență nu este decisivă în evaluarea unei expresii ofensatoare dacă servește în scopuri stilistice. În fapt, stilul constituie o parte integrantă a comunicării precum forma expresiei și este protejat similar acesteia alături de conținut. În analiza proporționalității ingerinței, Curtea a invocat mai mulți factori, precum aplicarea jurnalistului unei sancțiuni penale pentru publicație, rolul proeminent al presei într-o societate democratică de a împărți idei nu doar primite favorabil sau indiferent de

către public, dar și a celor care șochează, ofensează și deranjează opinia publică, difuzarea în publicația contestată a judecăților de valoare ale reclamantului, dezbaterea unor considerente de interes public deosebit. În fine, CEDO a conchis că autoritățile naționale au eșuat să asigure un echilibru just între interesele implicate, operând o ingerință disproporțională în dreptul reclamantului-jurnalist la libertatea de exprimare prin folosirea unui limbaj de critică acceptabilă.

Pe de altă parte, Curtea este pe poziții ferme că critica și natura unei critici acceptabile unui subiect general (oricare individ) sau special (spre exemplu jurnalist) nu trebuie confundată și/sau identificată cu insultarea. Respectiv, dacă motivul sau scopul principal al subiectului este intenția de a insulta, ingerința în dreptul său la libertatea de exprimare ar satisface exigența proporționalității în sensul art. 10. Astfel, în speța *Skalka c. Poloniei* [195] reclamantul s-a plâns de încălcarea dreptului său garantat de art. 10 § 1 al Convenției pentru perfectarea unor scrisori degradante în adresa instanței jurisdicționale cu utilizarea unui limbaj ofensator sever. CEDO deși a stabilit cu unanimitate de voturi încălcarea art. 10, ingerința autorităților naționale în dreptul individului la libertatea de expresie nesatisfăcând criteriul proporționalității prin aplicarea dânsului a unei pedepse privative de libertate, a subliniat diferențierea dintre critică și ofensă, stipulând că trebuie făcută o distincție de claritate între critică și insultă, dacă intenție a oricărei forme de expresie este de a insulta o instanță de judecată sau magistrații, pedeapsa corespunzătoare pentru aceasta nu ar constitui în principiu o încălcare a Convenției, fiind proporțională scopului urmărit de garantarea autorității și imparțialității puterii judecătorești.

De o manieră de specialitate libertatea de expresie poate viza ***dreptul individului de a se îmbrăca într-un mod specific în sensul exteriorizării unor idei personale***. Fosta Comisie EDO în speța *Stevens c. Regatului Unit* [199] a evaluat proporționalitatea ingerinței autorităților naționale prin obligarea copiilor minori ai reclamantei de a purta uniforma școlară, ultimii refuzând aceasta expres. Comisia a specificat că deși libertatea de exprimare poate să includă dreptul unei persoane să-și exprime ideile proprii prin modalitatea de a purta vestimentație, obligarea elevilor de a purta uniforma școlară în instituțiile de învățământ public nu poate fi privită ca fiind o ingerință disproporțională în drepturile acestora garantate pe terenul Convenției EDO, pretențiile reclamantei fiind abuzive.

Regimul special al audiovizualului sau licența de post presupune posibilitatea statului de a institui un regim distinct care să includă proceduri speciale în scopul reglementării instituționale cu referire la înființarea, activitatea și încetarea activității a societăților de radiodifuziune, cinematografie și televiziune. Scopul general al autorizării audiovizualului rezidă în importanța acestuia privitor la difuzarea informației ca volum și calitate; fiind direcționat spre punerea la dispoziția populației a informației veridice și corecte, încadrate în limitele legii și ale

moralei publice într-o societate democratică. Deși Convenția EDO nu impune statelor obligația de instituire a unui regim special al audiovizualului, ea face referință la dreptul statelor – părți de a institui un asemenea regim. Astfel, statele membre beneficiază de marja de apreciere în legătură cu recurgerea sau nu la impunerea unui regim de autorizare pentru sectorul de radiodifuziune.

Regimul special al audiovizualului presupune instituirea unor îngrădiri privind obținerea licențelor de autorizare și exercitarea nemijlocită a activității de radiodifuziune. Îngrădirile și limitările respective vizează diverse domenii și aspecte care necesită tratament particular din partea statului și a comunității internaționale pe terenul unor fundamente referitoare la protecția drepturilor altora (spre exemplu ale copiilor), ocrotirea ordinii și moralei publice, CEDO analizând foarte minuțios proporționalitatea ingerințelor autorităților naționale în drepturile societăților de radiodifuziune și cinematografie de a împărtși informațiile și ideile. Astfel, în speța relativ recentă *Sigma Radio Television SRL. c. Ciprului* [194] Curtea a evaluat ***dreptul societății radiodifuzare la libertatea de exprimare***, subliniind că reclamantul, o companie privată de radiodifuziune, a încălcat prevederile reguletoare ale audiovizualului cu privire la protecția consumatorilor și copiilor de practici publicitare non-etice, precum publicitatea clandestină, protecția copiilor împotriva publicității cu elemente de violență sau altele care pot afecta dezvoltarea fizică, mentală sau morală a acestora. Cu privire la factorii care au condus la constatarea proporționalității măsurii de sancționare a companiei difuzoare, CEDO a subliniat necesitatea familiarizării spectatorilor cu conținutul real al emisiunilor prin utilizarea unor atenționări potrivite acustice și vizuale, protecția pluralismului informațional, importanța prezentării corecte a suportului factologic de către difuzor, societatea reclamanta în desfășurarea activității sale săvârșind mai multe încălcări susceptibile să compromită difuzarea de informații și idei într-o societate democratică.

În general, pe terenul art. 10 din Convenție, CEDO a degajat un set de principii aplicabile analizei proporționalității ingerinței autorităților în dreptul garantat al reclamantului, și anume: rolul proeminent al presei într-o societate democratică, protecția surselor jurnalistice, dezbaterea deschisă a considerentelor de interes public, necesitatea diferențierii faptelor de judecățile de valoare, limitele largi ale criticii acceptabile persoanelor din arena politică și publică, protecția informațiilor neofensive și celor care șochează și deranjează opinia publică [40].

În concluzie urmează să reiterăm că în condițiile în care standardele europene, așa cum este jurisprudența Curții, conferă libertății de exprimare o protecție mai largă decât legislația și jurisprudența națională, toți judecătorii de bună-credință trebuie în mod obligatoriu să aplice standardele relevante europene [33] în găsirea unui just echilibru între mijloacele implicate în realizare și scopul respectiv urmărit, cu satisfacerea intereselor concurente la cazul fiecărei spețe.

3.3. Proportionalitatea în lumina protecției dreptului la asociere și întruniri pașnice (art. 11 al Convenției EDO)

Art. 11 al Convenției europene consfințește drepturile persoanelor de a se întruni și de a se bucura de roadele activității și interacțiunii lor colective. Este un articol cu caracter stimulator, racordând două drepturi aparent simple și similare și ajungând, prin intermediul unei singure propoziții, la chestiunea controversată a sindicatelor [11]. Este marcant faptul că textul art. 11 nu vizează expres decât două libertăți – de întrunire și cea de asociere, libertatea sindicală în sistemul Convenției EDO nu este decât unul din elementele libertății de asociere, aceasta fiind o trăsătură originală, căci majoritatea instrumentelor internaționale edifică libertatea sindicală într-un drept autonom [9].

Textul art. 11 din Convenție stabilește: „1. Orice persoană are dreptul la libertate de întrunire pașnică și de asociere, inclusiv a constitui cu alții sindicate și de a se afilia la sindicate pentru apărarea intereselor sale. 2. Exercițarea acestor drepturi nu poate face obiectul altor restrângeri decât cele prevăzute de lege care, într-o societate democratică, constituie măsuri necesare pentru securitatea națională, siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății, a moralei ori a drepturilor și a libertăților altora. Prezentul articol nu interzice ca restrângeri legale să fie impuse exercitării acestor drepturi de către membrii forțelor armate, ai poliției sau ai administrației de Stat.”

Libertatea de întrunire în lumina Convenției vizează doar întrunirile pașnice, fiind considerată proporțională pe terenul art. 11 supunerea întrunirilor respective obținerii de autorizații din partea autorităților publice, atunci când acestea iau forma manifestațiilor sau defilărilor. În plus, statele au obligația pozitivă de a-i proteja pe cei ce-și exercită această libertate împotriva violențelor unor contrademonstrații sau contramanifestații. Libertatea de asociere la rândul său presupune dreptul indivizilor de a se asocia în scopul protecției unor interese comune, prin formare unor entități colective [45]. În acest context, Curtea a apreciat că obligația de a se afilia la o asociație profesională nu este o transgresare a art. 11 deoarece aceasta nu se include în sensul noțiunii convenționale autonome având drept scop asigurarea unui control public asupra exercitării unei profesii liberale [170]. De asemenea, libertatea de asociere nu presupune dreptul individului de a deveni membru a unei anumite asociații, și nici obligația unei asociații de a admite membri sau de a menține statutul de membru al unei persoane.

În sensul protecției garantate de Convenția europeană, crucial este elementul de caracter pașnic al întrunirii, care urmează a fi înțeles atât de o manieră pozitivă, cât și negativă, ceea ce presupune că întrunirea nu trebuie să urmărească un scop neconform de tulburare a ordinii publice pe de o parte, și pe de altă parte desfășurarea întrunirii nu trebuie

să provoace reacții violente ale terților. Art. 11 în aspectul libertății de întrunire garantează protecția tuturor categoriilor de întruniri, inclusiv acelor care șochează, deranjează și chiar duc la reacții severe ale oponentilor ideici, precum și de protecție a contrademonstrațiilor la o manifestație organizată. Chintesența protecției acordate este anume elementul pașnic al întrunirilor, precum și cel democrat, care nerealizate autorizează exercitarea de ingerințe legitime și necesare într-o societate democratică din partea autorităților publice cu aplicarea de măsuri proporționale chiar și celor mai severe [40].

În speța recentă *Disk și Kesk c. Turciei* [141], CEDO a evaluat proporționalitatea ingerinței în **dreptul** societăților reclamante la **libertatea de întrunire pașnică** prin refuzul autorizării petrecerii unei demonstrații în Ziua de 1 Mai în scuarul Taksim din Istanbul, precum și prin dispersarea cu violențe de către forțele de ordine a membrilor asociațiilor respective adunați la locul întrunirii. Curtea a reiterat mai mulți factori care urmează a fi luați în considerațiune la determinarea proporționalității ingerinței pe terenul libertății de întrunire, și anume: asigurarea de către autoritățile relevante a condițiilor suficiente pentru realizarea dreptului garantat de art. 11, abținerea autorităților de la restricționarea nerezonabilă a exercițiului acestui drept, manifestarea de către autorități a unui grad cert de toleranță în restricționarea întrunirilor astfel încât dreptul protejat să nu fie privat de însăși substanța sa. Cu referire la circumstanțele de fapt ale cauzei, CEDO a subliniat lipsa probelor care să certifice faptul rezistenței fizice sau a violențelor față de colaboratorii forțelor de ordine din partea manifestanților și utilizarea de către poliție a unor metode severe de dispersare a reuniunii precum utilizarea gazelor împotriva manifestanților adăpostiți în clădirea unui spital, elementele respective conducând forul spre constatarea disproporționalității ingerinței autorităților publice în dreptul garantat de art. 11, intervenția forțelor polițienești nefiind necesară la caz pentru realizarea scopului invocat de apărare a ordinii.

Într-o altă speță recentă *Sáska c. Ungariei* [192], în care reclamantul s-a plâns de încălcarea dreptului său la libertatea de reuniune pașnică prin îngrădirea fizică de către autoritățile naționale a spațiului din scuarul în fața Parlamentului unde dânsul intenționa să organizeze o manifestație, oferind porțiunea de teren contrar doleanțelor solicitantului, CEDO a identificat condițiile speciale care conturează conținutul libertății și urmează a fi analizate în cazul ingerințelor de acest gen. Astfel, Curtea a notat că libertatea de întrunire include dreptul manifestantului de a selecta timpul, locul și modalitățile de desfășurare a reuniunii. Atât timp cât limitările impuse de autorități aduc atingere însăși esenței dreptului protejat în virtutea Convenției, fără a fi invocate careva motive relevante și suficiente în justificarea limitărilor

respective, ingerința nu poate fi privită ca una necesară și proporțională scopului de asigurare a siguranței publice urmărit într-o societate democratică.

Art. 11 al Convenției EDO garantează nu doar **dreptul** manifestațiilor, dar și cel al **contramanifestațiilor la libertatea de întrunire pașnică**, care protestează împotriva unei reuniuni organizate de structurile în opoziție de idei. Astfel, în speța recentă *Faber contra Ungariei* [146], reclamantul s-a plâns de încălcarea dreptului la libertatea de exprimare și de întrunire prin sancționarea sa de către autoritățile maghiare pentru înălțarea unui steag emblematic al organizației maghiare de dreapta *Jobbik*, dânsul participând la o contramanifestație a întrunirii organizate de Partidul Socialist maghiar. CEDO a considerat că ingerința în dreptul reclamantului garantat de art. 10 citit în lumina art. 11 a fost disproporțională, pe terenul Convenției europene fiind protejat ansamblul tuturor reuniunilor cu excepția celor violente, autoritățile maghiare la caz omițând să asigure un just echilibru între interesele grupărilor manifestante implicate. Totuși, în pofida faptului că Convenția europeană garantează și dreptul la contramanifestație, CEDO de multiple ori, inclusiv și în speța de referință *Ouranio Toxo și alții c. Greciei* [187], a subliniat faptul că ține de competența autorităților naționale să asigure condiții adecvate de desfășurare a întrunirilor astfel încât participanții să nu fie supuși amenințării sau violenței fizice din partea oponentilor de idei, într-o societate democratică dreptul la contramanifestație nu poate să se extindă astfel încât să împiedice exercițiul neîngrădit al dreptului principal la reuniune, autoritățile statului urmând să echilibreze în mod corect și just interesele concurente.

Cu privire la libertatea de asociere, aceasta constă în dreptul de care dispune fiecare individ de a crea cu una sau mai multe persoane o grupare, în general, dotată cu personalitate juridică, în vederea atingerii unui scop legitim într-o perioadă variabilă de timp, fără ca statul sau organele acestuia să-i poată pune obstacole [9].

În speța recentă *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası c. Turciei* [143], CEDO a analizat proporționalitatea ingerinței autorităților naționale în **dreptul la libertatea de asociere** a uniunii reclamante specializate în protecția dreptului la educație în limba maternă prin obligarea de a-și amenda statutul de constituire cu excluderea sintagmei „obținerea instruirii în limba maternă” sub sancțiunea dizolvării, reiterând o serie de principii fundamentale care urmează a fi luate în vedere în spețe de acest gen. În mod special, Curtea s-a referit la garantarea abilității indivizilor de a institui o asociație în vederea acționării în comun spre realizarea a careva scopuri, demonstrarea nivelului efectiv de democratizare al societății unui stat prin modalitatea în care libertatea de asociere este reglementată de cadrul legal intern și transpusă în practică, necesitatea relevării unor temeuri convingătoare și pertinente în restricționarea libertății de asociere,

existența unei legături directe între democrație, pluralism și libertatea respectivă, prezentarea unor argumente relevante și suficiente în justificarea ingerinței autorităților publice în dreptul colectiv consacrat. Cu referire la circumstanțele de fapt ale cauzei, Curtea a notat că obligarea asociației reclamante să-și amendeze statutul de constituire prin excluderea unei activități fundamentale de promovare a educației în limba maternă a discipolului nu satisface exigența de proporționalitate, fiind abuzivă și contrară standardelor recunoscute pe terenul Convenției EDO, direcționată spre îngrădirea drepturilor minorităților etnice și lingvistice și spre intoleranța socială. În fine, Curtea a conchis că autoritățile turcești au omis să prezinte argumente relevante și suficiente în justificarea ingerinței, mijloacele utilizate fiind vădit disproporționale scopului urmărit de protecție a securității naționale și integrității teritoriale, excluderea sintagmei „obținerea instruirii în limba maternă” necorespunzând unei careva nevoi sociale imperioase.

În speța de referință pe marginea *libertății de asociere a partidelor politice* – *Partidul Comuniștilor Unit al Turciei și alții c. Turciei* [188], CEDO a formulat un șir de principii cu caracter general care urmează a fi luate în considerațiune la evaluarea proporționalității ingerinței autorităților în dreptul garantat al partidelor. În fapt, Curtea a analizat dacă aplicarea măsurii severe de dizolvare a partidului în ajunul alegerilor parlamentare în scopul protecției securității naționale, a fost conformă standardelor înscrise pe terenul art. 11 din Convenție. În definitivarea raționamentului final, CEDO a menționat rolul esențial al partidelor politice în asigurarea pluralismului de idei și funcționarea corespunzătoare a democrației, asigurarea unui cadru suficient pentru dezbateri publice din partea reprezentanților diverselor grupări politice, obligația statelor de a menține și promova idealurile și valorile unei societăți democratice, necesitatea prezentării unor motive convingătoare și fiabile pentru a restricționa libertatea partidelor politice. Racordând principiile enunțate circumstanțelor factice ale cauzei, CEDO a decis că aplicarea unei măsuri atât de severe precum dizolvarea imediată și permanentă a activității politice de partid, cu instituirea interdicției liderilor de partid de a avea funcții de răspundere similare în alte grupări social-politice din țară, nu corespunde standardelor liberalismului și pluralismului garantate de Convenția EDO, fiind disproporțională scopului urmărit de protecție a securității naționale și excesivă într-o societate democratică.

Cu privire la *libertatea sindicală*, în speța de referință *Wilson, Uniunea națională a Jurnaliștilor și alții c. Regatului Unit* [207], CEDO a formulat unele principii generale privind dreptul de a se afilia la syndicate protejat pe terenul Convenției europene. Astfel, a fost subliniat că în sensul art. 11 libertatea sindicală constituie unul din elementele protejate de libertatea de asociere, statele-părți urmând să creeze un cadru legal eficient care să permită instituirea și desfășurarea activității uniunilor sindicale, syndicatele beneficiind de

dreptul de a apăra interesele membrilor săi și de a fi auzite de autorități și terți pentru a transpune în practică sarcinile sale. Analizând circumstanțele de fapt ale speței și evaluând pretinsa încălcare a art. 11 prin existența unui cadru legal național conform căruia reclamanții urmau să-și continue munca doar prin semnarea contractelor personale și nu prin prelungirea celor colective, cu limitarea dreptului de a participa la viața sindicală, Curtea a conchis că legile interne existente în perioada respectivă în Regatul Unit au permis oricărui angajator să diminueze rolul sindicatelor profesionale prin împiedicarea acestora de a-și realiza sarcinile de protecție a drepturilor membrilor săi, statul respondent încălcând obligațiunile sale pozitive de a asigura exercițiul neîngrădit al dreptului individului la libertatea sindicală, ingerința în drepturile reclamanților fiind contrară standardelor unei societăți democratice și disproporțională scopului urmărit, ridicându-se la o încălcare a art. 11 din Convenția EDO.

Pe marginea **dreptului la grevă**, CEDO de multiple ori, inclusiv și în speța *Federația sindicatelor de muncitori din Marea liberă c. Norvegiei* [148] a reiterat că deși acesta reprezintă unul din modalitățile importante prin care sindicatul își exercită sarcinile și funcțiile, sunt și alte modalități efective la discreția acestuia, statele-părți fiind libere în selectarea mecanismelor prin care drepturile sindicatelor vor fi salvardate, o restricționare a dreptului la grevă *per se* neconstituind o încălcare a art. 11 din Convenția europeană. În cauza respectivă asociația reclamantă a pretins încălcarea dreptului la libertatea de asociere prin adoptarea unei dispoziții guvernamentale în cadrul unui conflict de muncă, conform căreia au fost interzise grevele și stoparea activității de producere și s-a impus soluționarea obligatorie a conflictului iscat în baza unui arbitraj între părțile implicate. În analiza proporționalității ingerinței respective operate prin emiterea dispoziției de guvern contestate, CEDO a analizat mulți factori relevanți, și anume: autorizarea prealabilă de către autorități de a desfășura o grevă timp de 36 de ore; domeniul specific al activității de producere afectat de greve – colectarea și transportarea gazelor naturale și petrolului; costul ridicat al pierderilor financiare cauzate prin continuarea grevei – 340 milioane Euro săptămânal; riscul sistării asigurării cu gaze și petrol a statelor europene beneficiare, Norvegia fiind țară exportatoare; eventualele repercusiuni negative asupra imaginii statului respondent pe arena internațională și neonorarea obligațiilor asumate de acesta în baza contractelor transfrontaliere; riscul de deteriorare a utilajelor și mecanismelor de colectare a gazelor și petrolului prin neutilizarea temporară. Evaluând criteriile enunțate, CEDO a concluzionat că statul pârât nu a depășit limitele marjei de apreciere recunoscute în virtutea Convenției, măsura incriminată întemeindu-se pe motive relevante și suficiente și existând un

raport rezonabil de proporționalitate între ingerința în exercițiul dreptului reclamanților garantat de art. 11 și scopul legitim urmărit de protecție a siguranței publice.

În concluzie subliniem că limitele protecției libertății de întrunire și de asociere garantate de art. 11 în sistemul Convenției europene sunt de natură particulară și de regulă sunt destul de largi, îndeosebi cu referire la partidele și alte organizații social-politice, restricționarea libertăților cărora necesită argumente serioase și fundamentate. Or, nivelul adecvat de protecție a urmează a fi stabilit de Înalțul for european în mod distinct, în dependență de fiecare speță faptică cu soluționarea căreia instanța contenciosului drepturilor omului este sesizată [40], ingerințele din partea autorităților naționale urmând a fi privite *inter alia* prin prisma proporționalității mijloacelor antrenate cu scopul legitim urmărit.

3.4. Principiul proporționalității prin prisma altor drepturi și libertăți garantate de Convenția EDO

Deși anume pe terenul art. art. 8, 10 și 11 din Convenția EDO principiul proporționalității cel mai bine se poziționează spre o analiză profundă și multilaterală, fiind condiționată determinarea caracterelor acestuia în raport cu circumstanțele de fapt și de drept ale fiecărei cauze în care se reclamă o încălcare a clauzelor convenționale, imixtiunile autorităților naționale operate în alte drepturi și libertăți garantate de asemenea sunt susceptibile a fi analizate prin prisma satisfacerii exigenței de proporționalitate. Organele de la Strasbourg în mod insistent au arătat de multiple ori că principiul proporționalității este inherent în evaluarea coraportului între dreptul individului și interesul general al societății, cu determinarea unui echilibru just între interesele respective concurente; dar și au interpretat în mod mai strict și specific accepțiunile proporționalității, stabilind necesitatea echilibrării mijloacelor antrenate și a scopului urmărit.

Astfel, diversele accepțiuni ale principiului proporționalității condiționează și aplicabilitatea acestuia la cazul celor mai diverse spețe, testul de proporționalitate fiind pe deplin încadrat în limitele strategiei interpretative generale ale CEDO, în mod special fiind semnificativ în contextul limitării și restricționării exercițiului gamei celei mai largi de drepturi și libertăți protejate [100].

În contextul celor expuse, subliniem că principiul enunțat își găsește de asemenea o aplicabilitate largă în spețele care reclamă încălcarea art. 6, art. 9, art. 1 Protocol 1 la Convenția EDO, de fiecare dată prezentându-se într-o ipostază diferită legată de natura problemelor juridice ridicate în fața magistraților internaționali.

Dreptul la un proces echitabil (art. 6 din Convenția EDO)

Dacă ne referim la art.6 § 1 din Convenția EDO, el prevede „Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa. Hotărârea trebuie să fie pronunțată în mod public, dar accesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia, în interesul moralității, al ordinii publice ori al securității naționale într-o societate democratică, atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției.”

CEDO de multiple ori a enunțat că dreptul garantat convențional la un proces echitabil nu este absolut, el poate fi legitim restricționat astfel încât să nu fie adusă atingere însăși substanței dreptului protejat, iar garanțiile instituite de art.6 nu se aplică în exclusivitate procedurii judiciare *stricto sensu*, ele se extind și asupra etapelor precedente și următoare, asigurând procedura în ansamblu [37]. În speța de referință pe terenul art. 6 – *Golder c. Regatului Unit* [154], Curtea a apreciat că dreptul de acces la un tribunal nu este absolut, deși Convenția l-a recunoscut fără al defini în sensul restrâns, există posibilitatea limitărilor implicite admise chiar în afara celor care circumscriu conținutul oricărui drept. Astfel, exercițiul dreptului la un proces efectiv poate fi supus restricționării în dependență de existența unor motive relevante și suficiente care ar justifica acest fapt.

În speța recentă *Eșim c. Turciei* [144], CEDO a reiterat cu titlu de principii generale că art. 6 din Convenție trebuie privit prin prisma supremației dreptului, astfel încât oricare individ să beneficieze de opțiunea reală de a prezenta în fața unui tribunal competent alegațiile sale; însă acest drept nu este unul absolut, el poate fi suspus limitărilor, statele beneficiind de o anumită marjă de apreciere în acest sens. Limitările respective, care să nu atingă însăși esența dreptului la un tribunal, urmează să urmărească un scop legitim și să satisfacă exigența de proporționalitate între scopul urmărit spre realizare și mijloacele antrenate în acest sens.

Într-o altă speță recentă – *Klauz c. Croației* [165], CEDO a analizat dacă obligarea reclamantului de către instanțele naționale de judecată de a compensa statului cheltuielile de asistență juridică pentru reprezentarea în procedurile interne de repararea a prejudiciului moral cauzat în urma aplicării tratamentului inuman și degradant de către forțele de ordine, constituie o încălcare a ***dreptului reclamantului la un proces echitabil***. Curtea a notat că chestiunea esențială ridicată se referă la faptul existenței unei diferențe semnificative între suma pretinsă de

reclamant cu titlu de prejudiciu moral și cea acordată lui în fapt de autoritățile naționale, ultimele pretinzând că alegațiile excesive ale reclamantului condiționează plata din beneficiului său a cheltuielilor de asistență suportate de către partea adversă, conform legislației naționale cheltuielile de asistență juridică punându-se proporțional pe seama ambelor părți în dependență de cuantumul pretențiilor admise și respinse. CEDO a stabilit că obligarea reclamantului de a suporta cheltuielile de asistență juridică din sumele adjuocate ca și victimei tratamentului inuman dat fiind faptul admiterii parțiale și nu integrale a cerințelor sale, este paradoxală în condițiile în care statul respondent pe de o parte acordă despăgubiri, pe de altă parte din despăgubirile respective obligă persoana prejudiciată să achite costul serviciilor de reprezentare. Chiar dacă reclamantul a formulat cerințe excesive privind plata despăgubirilor financiare, această conduită în nici un mod nu poate fi comparată cu acțiunile ilicite ale agenților statului interzise de prevederile art. 3 care constituie una din cele mai grave încălcări ale drepturilor omului. Într-un final, Curtea a conchis că deciziile instanțelor judecătorești naționale de obligare a reclamantului să compenseze în beneficiul statului cheltuielile de reprezentare din motivul înaintării unor pretenții excesive sunt vădit disproportionale scopului urmărit de compensare a cheltuielilor de asistență juridică în litigiile civile și aduc atingere însăși esenței dreptului garantat la un proces echitabil.

În speța *Natalia Mikhaylenko c. Ucrainei* [182], CEDO s-a pronunțat asupra **dreptului** reclamantei diagnosticate cu schizofrenie și limitată în capacitatea de exercițiu **de a-și recăpăta capacitatea deplină** după urmarea unui tratament medical. Astfel, reclamanta, diagnosticată de la naștere cu o malformație craniană care i-a cauzat progresarea schizofreniei paranoide, fiind limitată în capacitatea de exercițiu deplină, în urma intervențiilor chirurgicale și tratamentului periodic în spitalul american și-a ameliorat considerabil starea sănătății, astfel încât a intenționat să-și recapete și capacitatea de exercițiu deplină. După ce solicitarea curatorului său în acest sens a fost respinsă din motive procedurale, și anume deoarece acesta a eșuat să se prezinte vreodată în fața instanței sesizate, reclamanta a decis de sine stătător să înainteze o cerere privind anularea limitării și declararea dânssei capabile, însă a fost refuzată din motiv că legislația de procedură în vigoare nu prevede posibilitatea adresării persoanei anterior limitate cu o asemenea cerere. CEDO a conchis încălcarea art. 6 § 1 din Convenția europeană, statuând că un atare cadru legal rigid care instituie o prohibiție absolută și nediferențiată pentru intentarea în judecată a acțiunilor din partea persoanelor limitate în capacitatea de exercițiu în vederea recăpătării capacității depline, nu a satisfăcut exigența legalității și proporționalității, plasând reclamanta într-o situație absolut defavorizată de refuz în justiție în afara unor careva motive relevante și convingătoare.

În speța recentă *Oleynikov c. Rusiei* [184], CEDO s-a referit la **dreptul individului de a-i fi examinate pretențiile în fond**, și anume a analizat conformitatea refuzului autorităților naționale invocând principiul imunității de jurisdicție a statului de a examina pe marginea fondului alegațiile reclamantului privind încasarea datoriei în sumă de 1500 dolari SUA și a penalității de întârziere de la consilierul în materia comerțului al Ambasadei Coreei de Nord. CEDO a notat că refuzul instanțelor judecătorești naționale de a examina în fond pretențiile reclamantului invocând imunitatea absolută de jurisdicție a statului coreean fără a analiza caracterul tranzacției litigante, a face referință la prevederile pertinente ale Acordului de Comerț și Navigație încheiat între Federația Rusă (prin succesiune) și Coreea de Nord și a aplica principiile relevante ale dreptului internațional cutumiar, a atins însăși substanța dreptului la un proces efectiv garantat de Convenția EDO. În mod special, Curtea a subliniat că autoritățile naționale au omis să prezinte careva motive convingătoare și suficiente în îngrădirea dreptului fundamental al reclamantului, negăsind un raport rezonabil de proporționalitate între interesele implicate la caz.

Exigența proporționalității își găsește de asemenea vizualizare în spețele pe marginea art. 6 § 3 care consacră drepturile persoanelor acuzate de săvârșirea infracțiunilor, paragraful respectiv instituind garanții procedurale ale unui proces echitabil în materie penală. Astfel, în speța de referință *Croissant c. Germaniei* [137], magistrații europeni s-au referit la **dreptul acuzatului de a-și alege avocatul**. CEDO a subliniat că deși instanța de judecată națională urmează să acorde o certă atenție doleanțelor acuzatului privind numirea avocatului, judecătorul național este autorizat pe terenul Convenției europene să treacă peste doleanțele respective în cazul când există motive relevante și suficiente de a considera că aceasta o cer interesele justiției.

Principiul proporționalității își găsește expresie și în cauzele mai rare din jurisprudența Curții privind **dreptul acuzatului de a fi asistat de un interpret**, dreptul enunțat fiind susceptibil restricționării în cazul când acuzatul solicită desfășurarea procesului penal într-o anumită limbă pe care el o cunoaște sau când acuzatul-reprezentant al minorităților naționale pretinde folosirea în cadrul anchetei și pe parcursul procesului a limbii regionale neoficiale în stat [41].

Libertatea de gândire, de conștiință și de religie (art. 9 din Convenția EDO)

Art. 9 din Convenția europeană stabilește: „1. Orice persoană are dreptul la libertate de gândire, de conștiință și de religie; acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerile, precum și de a-și manifesta religia sau convingerea în mod individual sau colectiv, în public sau în particular, prin cult, învățământ, practici și îndeplinirea ritualurilor. 2. Libertatea de a-și manifesta religia sau convingerile nu poate face obiectul altor restrângeri decât cele prevăzute de lege care, într-o societate democratică, constituie

măsuri necesare pentru siguranța publică, protecția ordinii, a sănătății, a moralei publice, a drepturilor și a libertăților altora.”

Libertatea garantată de gândire, de conștiință și de religie de asemenea se încadrează alături de art. 8, 10 și 11 în lista drepturilor și libertăților calificate, fiind totuși mai rar reclamată de către justițiabilii europeni în fața forului de la Strasbourg, majoritatea alegațiilor referindu-se la dreptul de a practica o anumită religie, restricțiile cultului legate de aflarea în detenție și refuzul pe motive de conștiință de a satisface serviciul militar obligatoriu [11]. De asemenea, art. 9 poate fi reclamat alături de art. 10 din Convenția EDO când se pune în discuție restricționarea libertății persoanelor de a-și exprima convingerile lor religioase [36], sau în coroborare cu art. 11 când este în joc dreptul la libertatea de asociere a unei organizații cu caracter religios. Art. 9 poate intra și în conflict de interese cu art. 10 sau 11, atunci când exteriorizarea dreptului la libertatea de exprimare a unui individ sau a unei colectivități organizate aduce atingere sentimentelor religioase ale credincioșilor, condiționând prejudicierea acestora [214]. În general, dreptul la libertatea de exprimare poate fi privit ca incluzând prerogativa de a critica credințele religioase într-o manieră non abuzivă și ofensatoare, în rezultat conținutul dreptului la libertatea de gândire, de conștiință și de religie într-o societate democratică neincorporând dreptul de a fi liber de criticism din partea terților pe terenul cultului practicat [222].

Deși Convenția EDO în mod egal consacră cele trei libertăți care formează conținutul libertății generice protejate, doar libertatea de religie în aspectul acesteia de manifestare a unui cult, este susceptibilă restricționării legitime în condițiile existenței unei nevoi sociale imperioase și justificării prin argumente relevante și suficiente din partea autorităților naționale. Menționăm că libertatea de religie presupune un ansamblu de drepturi speciale, precum dreptul de a practica, nep practica, manifesta, adera, refuza aderarea, schimba un anumit cult, calitatea de subiecți ai libertății religioase pe terenul Convenției EDO fiind recunoscută atât credincioșilor, cât și necredincioșilor, ateilor, agnosticilor, scepticilor, persoanelor indiferente.

În speța recentă *Eweida și alții c. Regatul Unit* [145], organele de control de la Strasbourg au analizat proporționalitatea ingerințelor autorităților naționale în drepturile garantate la **libertatea de a-și manifesta religia** a patru reclamânți – însoțitoarea de bord a companiei aeriene „British Airways” căreia în urma aprobării noului standard al uniformei de serviciu i s-a interzis purtarea crucii creștine; infirmiera unui spital public căreia i-a fost instituită prohibiția purtării crucii pe lanț la gât din motivul eventualei prejudicieri a pacienților vulnerabili (copii, în etate) în timpul îndeplinirii obligațiunilor de serviciu, angajata oficiului stării civile transferată în urma unei proceduri disciplinare la alt serviciu din motivul refuzului pe motive religioase de a oficializa căsătoriile cuplurilor homosexuali; și consilierul asociației obștești

specializate în prestarea serviciilor de conciliere psihologică și terapie în sfera sexuală concediat pentru refuzul din motive religioase de a lucra cu pacienții homosexuali.

În analiza necesității și proporționalității ingerințelor în drepturile la libertatea de religie a reclamantilor enunțați, doar cu referire la prima reclamantă – însoțitoarea de bord a companiei aeriene, CEDO a constatat încălcarea art. 9, măsurile disciplinare aplicate față de alți reclamanti fiind considerate acceptabile pe terenul convențional, autoritățile britanice reușind să asigure un echilibru just între interesele generale implicate ale societății și cele personale ale reclamantilor, motivele invocate de asigurarea sănătății și protecția siguranței pacienților internați în spital, și, respectiv, protecția drepturilor altor persoane și promovarea nediscriminării, au fost relevante și suficiente pentru a justifica imixtiunea în drepturile reclamantilor. Cu referire la prima reclamantă, precum am enunțat, CEDO a conchis că autoritățile naționale și-au depășit marja recunoscută de apreciere, interdicția aplicată reclamantei de a purta simbolul crucii fiind disproporțională în condițiile în care, deși compania angajatoarea a impus prohibiția purtării oricăror bijuterii, nu s-a făcut distincția între bijuteriile propriu-zise și simbolurile religioase, precum este crucea la caz, alți angajați ai companiei în mod liber purtând văluri islamice și turbane. Curtea a considerat deși protecția imaginii corporative a întreprinderii angajatoare este un motiv temeinic, în raport cu libertatea individului de a-și manifesta în mod discret credințele religioase, el dispune de un rol diminuat, interesele individuale la caz prevalând asupra celor corporative.

Într-o altă speță recentă *Francesco Sessa c. Italiei* [150], CEDO a evaluat **dreptul** reclamantului-avocat de profesie și iudeu de credință **de a obține amânarea ședinței de judecată** într-un proces penal împotriva băncilor comerciale în care avea calitatea de apărător **pe motiv religios** și anume deoarece data preconizată pentru următoarea ședință coincidea cu sărbătoarea religioasă ebraică. Judecătorul de instrucție italian a respins demersurile reclamantului în acest sens, procedura judiciară la plângerea reclamantului împotriva judecătorului de instrucție vizat fiind încetată de către organul ierarhic superior. În analiza pretensei încălcări a dreptului reclamantului la libertatea de religie, magistrații europeni au notat că refuzul de a amâna ședința de judecată pentru o altă dată decât cea preconizată nu a avut repercusiuni asupra dreptului reclamantului de a-și practica cultul în mod neîngrădit, dându-l neprezentând probe care să certifice că presiunea autorităților naționale l-a determinat să-și schimbe credințele sau l-a împiedicat să le manifeste după propria dorință. Admițând faptul existenței ingerinței în dreptul reclamantului garantat pe terenul Convenției EDO, magistrații au conchis că autoritățile naționale au găsit echilibrul just de proporționalitate

între mijloacele utilizate și scopul urmărit de protecție a drepturilor altora prin prisma asigurării unei bune administrări ai justiției, art. 9 nefiind încălcat.

În acest context este marcant faptul că hotărârea privind lipsa încălcării a fost adoptată cu votul a patru la trei, magistrații minoritari considerând că ingerința operată în libertatea religioasă a reclamantului a fost disproporțională la caz, autoritățile naționale neprezentând dovezi că eventuala amânare a ședinței de judecată ar condiționa împiedicarea funcționării corespunzătoare a mașinăriei justiției sau că cauza a fost una de urgență sporită, inconveniențele care urmau a fi suportate de pe urma amânării ședinței judiciare constituind un preț minim de plătit pentru asigurarea respectului libertății de religie într-o societate multiculturală.

În speța de referință privind ***dreptul individului de a refuza satisfacerea serviciului militar obligatoriu din motive de conștiință*** – *Bayatyan c. Armeniei* [126], Marea Cameră a CEDO a evoluat necesitatea și proporționalitatea ingerinței autorităților naționale prin instituirea procedurilor penale împotriva supusului militar, care a refuzat satisfacerea serviciului pe motiv că este adeptul grupării religioase Martorii lui Jehova. De la bun început, Curtea a statuat că refuzul reclamantului de a satisface serviciul militar a prezentat o manifestare a convingerilor sale religioase, condamnarea reclamantului pentru eschivarea de la serviciul militar în termen constituind ingerință în dreptul său garantat pe terenul art. 9 § 1.

În analiza dacă ingerința a satisfăcut exigența de proporționalitate, CEDO a reiterat un șir de principii cu caracter general aplicabile cu privire la libertatea de religie, și anume: caracterul fundamental al libertății de religie într-o societate democratică, vitalitatea libertății religiei cu privire la credincioși, dar de asemenea cu privire la atei, agnostici, sceptici și indiferenți, fundamentarea pluralismului religios, includerea în conținutul libertății de religie dreptului de a avea sau nu anumite convingeri religioase și de a practica sau nu o anumită religie, caracterul individual și colectiv al libertății de religie, care include și libertatea de a manifesta convingerile prin cult, învățământ, practici și respectare, rolul neutru și imparțial al statului, recunoașterea statului unei certe marje de apreciere însoțite de o supraveghere europeană. Racordând principiile enunțate circumstanțelor de fapt ale speței, magistrații europeni au conchis că autoritățile guvernului respondent și-au depășit marja de apreciere recunoscută, în afara unei nevoi sociale imperioase și fără a invoca motive relevante și suficiente au condamnat penal reclamantul pentru refuzul său de a satisface serviciul militar în pofida propunerilor exprese ale dânsului de a satisface în schimb serviciul alternativ.

Astfel, în analiza proporționalității imixtiunilor în drepturile individului garantate pe terenul art. 9 din Convenția EDO, magistrații naționali sunt ținuti în limitele fluctuante ale marjei de apreciere recunoscute să prezinte motive convingătoare și suficiente, astfel încât

restricționarea dreptului subiectiv să fie conformă standardelor inserate în Convenție și răspunzând unei nevoi sociale imperioase, să nu aducă atingere însăși esenței libertății religioase.

Or, în determinarea faptului dacă justul echilibru între interesele concurente implicate a fost găsit de către magistrații naționali, organele de la Strasbourg țin cont de mai mulți factori, precum consecințele generale ale restricționării exercițiului libertății, atingerea a însăși esenței dreptului sau libertății protejate și sfera specifică în care libertatea respectivă își găsește transpunere practică [105].

Ca studiu special de caz pe marginea aplicabilității principiului proporționalității pe terenul libertății de gândire, conștiință și religie, evidențiem spețele în care statele respondente invocă argumentul tradiției istorice în justificarea restricționării dreptului de a-și manifesta cultul practicat, precum *Bayrak c. Franței* [225], în care reclamanta a pretins încălcarea art. 9 prin interzicerea de a purta vălul islamic în instituțiile de învățământ public. Curtea a notat că sancțiunea impusă reclamantei de a părăsi școala a fost proporțională scopului urmărit, dânsa beneficiind de dreptul de a-și continua studiile prin corespondență. Astfel, respectarea tradiției istorice a unui stat se încadrează în limitele marjei de apreciere la care acesta este autorizat în sensul Convenției și poate servi ca o justificare convingătoare și legitimă în vederea restricționării dreptului subiectiv la libertatea de religie și dreptului de a-și manifesta religia în mod public [40].

Protecția proprietății (art. 1 Protocol 1 la Convenția EDO)

Textul art. 1 Protocol 1 la Convenția EDO stabilește: „*Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. Nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa decât pentru cauză de utilitate publică și în condițiile prevăzute de lege și de principiile generale ale dreptului internațional. Dispozițiile precedente nu aduc atingere dreptului statelor de a adopta legile pe care le consideră necesare reglementării folosirii bunurilor conform interesului general sau pentru a asigura plata impozitelor ori a altor contribuții, sau a amenzilor*”.

Dreptul la respectarea bunurilor, sau mai general – dreptul la proprietate, se prezintă ca unul dintre pilonii societății occidentale, chiar dacă nu mai are astăzi acel caracter „inviolabil și sacru” atribuit altădată de revoluționarii francezi. Fără îndoială, explicația rezidă în faptul că dreptul de proprietate se situează la granița întotdeauna greu de stabilit, dintre drepturile civile și cele economice [9].

Dat fiind faptul că aplicarea principiului proporționalității în spețele care vizează respectarea proprietății va fi analizat pe larg în textul capitolului următor cu referire la hotărârile pronunțate de CEDO în cauzele contra Moldovei, în prezenta analiză vom încerca să prezentăm unele aspecte generice legate de marja de apreciere a statului privind

ingerințele autorităților publice, referindu-ne la unele cauze mai specifice deferite magistraților europeni spre soluționare.

De la bun început urmează să subliniem faptul că nu orice amestec în dreptul unei persoane la respectul bunurilor ei constituie o ingerință în înțelesul art. 1 Protocol la Convenția EDO, principiile de bază pentru aprecierea caracterului rezonabil al ingerinței contrare standardelor înscrise în Convenție fiind:

- Deși marja de apreciere de care se bucură legislativul național este conform art. 1 una largă, măsura impusă trebuie să urmărească un scop legitim, adică să nu fie lipsită în mod vădit de temeiuri rezonabile;
- Atunci când măsura urmărește un scop legitim, trebuie să existe o legătură rezonabilă de proporționalitate între mijloacele antrenate și scopul urmărit;
- Trebuie să fie stabilit un echilibru echitabil între imperativele interesului general al colectivității și protecția drepturilor fundamentale ale individului, acest echilibru nu va fi atins dacă măsura rezultă dintr-o povară individuală sau excesivă a unei persoane [11].

În speța recentă *Lavrechov c. Cehiei* [169], magistrații europeni au analizat proporționalitatea ingerinței autorităților statului respondent în dreptul reclamantului – resortisant rus împotriva căruia în Cehia a fost pornită urmărirea penală, fiind bănuț de săvârșirea fraudelor economice, eliberat condiționat din arest preventiv cu plata unei cauțiunii în mărime de 400 000 Euro – prin retragerea opțiunii de a-fi rambursată suma cauțiunii depuse în urma constatării nevinovăției sale în baza sentinței instanței de judecată. Analizând rezonabilitatea refuzului autorităților cehe de a-i rambursa reclamantului suma considerabilă a cauțiunii depuse, CEDO a scos în evidență faptul că în urma eliberării condiționate din arestul preventiv, reclamantul a plecat în Rusia (anul 2002), neprezentându-se în fața instanțelor de judecată cehe, care abia în 2007 au adoptat sentința prin care s-a constatat nevinovăția inculpatului *in absentia*. Suplimentar, Curtea a subliniat că faptul achitării ulterioare a reclamantului nu poate fi echivalată cu caracterul ilegal al urmării penale desfășurate, astfel începutul procedurilor penale nu are influență direct asupra sechestrării cauțiunii, chestiunea juridică referindu-se la faptul dacă sechestrarea sumei a fost operată proporțional la cazul încălcării de către reclamant a condițiilor de aplicabilitate ale cauțiunii. Astfel, în situația când reclamantul a refuzat să se prezinte în fața instanțelor naționale cehe în cadrul procedurilor de judecată pendinte, refugiindu-se pe teritoriul Rusiei, astfel încălcând obligațiunile puse pe seama persoanei eliberate condiționat din custodie preventivă, sechestrarea sumei plătite cu titlu de cauțiune constituie un temei relevant și suficient, racordat standardelor promovate pe terenul

Convenției. Într-un final, CEDO a conchis că imixtiunea autorităților naționale a asigurat un echilibru just între cerințele interesului general al comunității rezidat în plata sumelor pe legate de administrarea corectă a justiției și interesul special al reclamantului de recăpătare a bunurilor sale plasate sub cauțiune.

Într-o altă speță recentă *Fabris c. Franței* [147], Marea Cameră a Curții a evaluat dacă ingerința autorităților naționale de a a-i oferi reclamantului născut în afara căsătoriei doar 1/2 din averea care era să-i revină de pe urma mamei sale copilului născut într-o căsătorie legitimă, fratele și sora reclamantului născuți de la soțul mamei recepționând astfel în moștenire cote-părți mai mari din patrimoniul mamei separat de la cel al tatălui în urma divorțului. În definitivarea raționamentului la cazul speței CEDO s-a pronunțat asupra pretensei încălcări a art. 1 Protocol 1 în coroborare cu art. 14 din Convenția EDO (interzicerea discriminării). Curtea a stabilit că invocata protecție a drepturilor copiilor legitimi care au recepționat în moștenire averea ca urmare a acordului încheiat de părinți la divorț, nu constituie temei suficient pentru a contrabalansa dreptul reclamantului născut de la un alt bărbat în perioada când mama era căsătorită, la averea moștenită de pe urma mamei. În fine, magistrații europeni în unanimitate au conchis asupra lipsei raportului rezonabil de proporționalitate între mijloacele antrenate de autorități și scopul urmărit, neexistând motive relevante și suficiente care ar genera diferența de tratament aplicată reclamantului în obținerea bunurilor în ordine de succesiune, cu încălcarea art. 1 Protocol 1 și art. 14 din Convenție.

Speța enunțată denotă faptul că controlul exercitat de organele de la Strasbourg nu este unul formal, el are în vedere analiza aplicării condițiilor specifice în care poate exista o privare de proprietate racordat la situația concretă, asta deoarece protecția pe care o conferă drepturilor ce intră în domeniul de aplicare al Convenției europene trebuie să fie concretă și efectivă, nu abstractă și iluzorie [3].

În speța recentă *Gorfunkel c. Rusiei* [156], CEDO a analizat necesitatea și proporționalitatea ingerinței autorităților naționale pe terenul art. 1 Protocol 1 prin **casarea neregulamentară a unei hotărâri judecătorești definitive**. Magistrații europeni au conchis că casarea unei hotărâri judecătorești rămase definitive prin care reclamantului i-a fost dat câștig de cauză într-o pricină civilă cu Fondul de stat al pensiilor prin admiterea cererii de revizuire a părții adverse, a încălcat în mod cert principiul securității raporturilor juridice contrar standardelor inserate în textul art. 6 § 1, în consecință condiționând privarea reclamantului de proprietatea anterior adjudecată, imixtiunea respectivă a instanțelor judecătorești naționale nesatisfăcând careva cerințe relevante și convingătoare și nerăspunzând unei nevoi sociale imperioase.

În această cauză de principiu sunt interesantele faptele, deși CEDO a constatat încălcarea art. 1 Protocol 1 ca consecință a stabilirii încălcării procedurale și nerespectării regulii fundamentale a securității raporturilor juridice și autorității lucrului judecat, ar înedită soluția Curții dacă ea s-ar fi referit la fondul speței. Astfel, reclamantul-evreu, cetățean al Israelului, născut în 1928, originar din URSS care a imigrat în 1990, a pretins în fața instanțelor rusești interne încălcarea dreptului său la pensie, din data plecării cu traiul spre patria istorică dânsul, dar și soția sa, eșuând să mai beneficieze de pensiile de vârstă stabilite și achitate în modul corespunzător anterior imigrării. Inițial, instanțele naționale i-au dat reclamantului câștig de cauză, ulterior în urma admiterii cererii de revizuire, acțiunea a fost respinsă din motiv că solicitantul-pensionar nu este cetățean și nu domiciliază pe teritoriul Rusiei, precum și nu a beneficiat niciodată de pensie achitată de către statul rus, anterior imigrării fiindu-i plătită pensia de către URSS. În acest context menționăm că în pofida faptului admiterii plângerii reclamantului din motive de procedură, ar fi relevant raționamentul juridic al magistraților europeni dacă în speță ar fi fost puse și chestiuni referitoare la fond, analiza proporționalității imixtiunii în dreptul reclamantului la respectarea bunurilor sale urmând a fi de principiu diferită de cele dezvoltate în mod habitual.

Într-un final, menționăm că necesitatea asigurării unui just echilibru între exigențele intereselor generale ale comunității și imperativele de apărare a drepturilor fundamentale ale individului se reflectă de-a lungul a însăși structurii art. 1 din Protocolul nr. 1 și se concretizează în necesitatea existenței unui raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul urmărit. De aceea, în cadrul normei generale enunțate, verificarea unui asemenea echilibru impune un examen global al diferitelor interese în cauză, ceea ce necesită analiza nu numai a condițiilor de acordare a unor despăgubiri în situația litigioasă ce apare ca o privare de proprietate, ci și a comportamentului părților în litigiu, cu includerea activității organelor competente ale statului [3].

3.5. Concluzii la Capitolul 3

În urma investigației teoretico-practice a aplicării principiului proporționalității pentru justificarea ingerințelor drepturilor calificate, am degajat următoarele concluzii:

1) Justificarea ingerințelor în drepturile și libertățile garantate de Convenția EDO de cele mai dese ori implică o analiză atentă a modalității de aplicare a regulii proporționalității la nivel intern, autoritățile naționale fiind ținute să demonstreze în fața organelor de supraveghere de la Strasbourg faptul că restricționarea unui drept sau a unei libertăți concrete într-adevăr a fost absolut necesară la cazul speței și a asigurat un echilibru just între mijloacele utilizate și scopul propus spre realizare, neaducând atingere însăși substanței dreptului restricționat.

2) Pe marginea aplicării principiului proporționalității în cauzele privind dreptul la respectarea vieții private și de familie, urmează să conchidem că sfera protecției garantate pe terenul art. 8 este deosebit de complexă date fiind interesele implicate în conflict și multitudinea drepturilor speciale ocrotite, magistrații europeni întotdeauna fiind pe poziții să evalueze circumstanțele de fapt ale speței în cele mai minuțioase detalii, să plaseze protagoniștii cauzei într-un context larg și să verifice dacă preținsele încălcări nu aduc atingere a însăși substanței dreptului protejat de Convenția EDO. Aceiași abordare este valabilă și în privința protecției libertății de exprimare consacrate de art. 10 al Convenției EDO. Aici principiul proporționalității își găsește o aplicabilitate particulară, fiind analizat ori de câte ori în fața magistratului european se pune problema asigurării pe de o parte a unui pluralism de idei într-o societate democratică, iar pe de altă parte respectul drepturilor și libertăților altor persoane sau asigurarea securității statului respondent, CEDO fiind pe poziții să selecteze unul din drepturile concurente, protecția căruia la caz va fi mai largă ca limite. Anume în privința libertății de exprimare sunt cel mai bine vizibile interesele conflictuale implicate, principiul proporționalității acționând ca cel din urmă criteriu de determinare al *supremației* dreptului care va beneficia de protecție mai mare din partea structurilor internaționale.

3) Pe terenul art. 11 din Convenția EDO, principiul proporționalității cunoaște ipostaze diferite, fiind invocat în determinarea legalității și necesității interferențelor în drepturile la libertatea de întrunire, de asociere și sindicală, având o semnificație deosebită mai ales în cauzele în care se reclamă încălcarea drepturilor partidelor politice și a manifestanților pașnici, fiind foarte puține cauze în care restricționarea drepturilor acestora de către autoritățile națională a fost considerată proporțională scopului urmărit și admisibilă în sistemul Convenției, spre deosebire de dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie, existând mai multe cauze în care mijloacele utilizate de autoritățile naționale au fost găsite suficiente și proporționale scopului urmărit, restricționarea dreptului prevăzut de art. 9 nefiind considerată contrară spiritului CEDO.

4) Dacă ne referim la analiza principiului proporționalității prin prisma altor drepturi și libertăți decât cele calificate, nominalizăm că drepturile de natură procedurală invocă alteori chestiuni aferente justului echilibru între interesele implicate la caz, iar dreptul la respectarea bunurilor întotdeauna scoate în evidență conflictul existent între interesele individului de protecție a proprietății sale și interesele statului de a-și implementa politicile și strategiile inclusiv prin restricționarea dreptului la proprietate al unor subiecți concreți. În acest sens, pretențiile formulate în temeiul art. 1 Protocol 1 de cele mai dese ori se consideră de către magistrații europeni a fi fundamentate, autoritățile statale eșuând să asigure raportul de proporționalitate între interesele concurente.

4. APLICAREA PRINCIPIULUI PROPORȚIONALITĂȚII ÎN SPEȚELE CONTRA MOLDOVEI

4.1. Evaluarea testului de proporționalitate privind drepturile și libertățile calificate

Anume drepturile și libertățile calificate garantate în virtutea Convenției EDO formează cea platformă fundamentală în care își găsește expresie multilaterală principiul proporționalității, accentuând diversele nuanțe ale raționamentului dezvoltat de magistrații internaționali în vederea determinării soluției celei mai adecvate naturii contenciosului.

Principiul proporționalității constituie un mecanism individual prin care este operabilă în mod practic protecția a însăși substanței drepturilor și libertăților calificate, aplicabilitatea acestuia prin prisma interpretărilor noțiunilor convenționale autonome constituie o veritabilă strategie dezvoltată de forul de la Strasbourg în activitatea sa de înlăptuire a justiției în spațiul european.

Din perioada anilor ‘70 înapoi principiul proporționalității și-a căpătat o aplicabilitate largă pe întreg terenul al Convenției Europene [100], fiind analizat de către Curte în cadrul stabilirii protecției concurente între interese general și particular. Principiul proporționalității este unul de natură complexă, susceptibil a fi evaluat în mod separat de fiecare dată când în fața instanței se reclamă încălcarea unui drept calificat de către un subiect individual.

În accepțiunea generală, anume în cadrul stabilirii protecției acordate dreptului la viață privată și de familie (art. 8), libertății de gândire, de conștiință și de religie (art. 9), libertății de exprimare (art. 10), libertății de întrunire și de asociere (art. 11), principiul proporționalității își afirmă relevanța, scopul testului de proporționalitate constând în determinarea conformității ingerinței în dreptul garantat al individului cu standardele particulare degajate în virtutea Convenției europene.

Utilizarea testului de proporționalitate în contextul clauzelor restrictive expres prevăzute în textul articolelor garantând drepturile calificate, condiționează atât stabilirea nivelului necesar de protecție în cazul când se conchide asupra încălcării dreptului garantat, cât și servește ca fundament juridic pentru reconsiderarea principiilor și mecanismelor naționale în virtutea cărora se înlăptuiește protecția la nivel intern.

Remarcăm în particular faptul că dacă primul paragraf al articolelor care consacră drepturi calificate este susceptibil a fi interpretat în mod larg, astfel încât să acopere cele mai multe situații frecvente în plan practic, paragraful al doilea incluzând clauze de restricționare, este supus întotdeauna unei interpretări în sens îngust de către magistrații internaționali, astfel găsindu-și expresie supremația valorilor fundamentale ale libertății umane, individul ocupând o poziție favorizată în raport cu autoritățile statale pârâte.

În general, cum am arătat și în textul capitolului precedent, la evaluarea pretensei încălcări a unui drept calificat, instanța de jurisdicție europeană își fundamentează logica magistrală pe patru piloni principali, și anume oferă răspunsuri la următoarele întrebări:

- dacă a existat o ingerință în dreptul convențional protejat,
- dacă ingerința respectivă este prevăzută de lege,
- dacă ea are un scop legitim,
- dacă ingerința este necesară într-o societate democratică, adică dacă ea răspunde unei necesități sociale imperioase și este proporțională scopului legitim urmărit.

Jurisprudența degajată de către Curtea europeană în cauzele contra Moldovei conceptual nu se distinge de cea din cadrul precedentului judiciar general format pe terenul Convenției, însă în mod habitual prezintă particularități distincte care denotă problemele și lacunele juridice interne propuse spre soluționare magistratului național, ultimul de cele mai dese ori nefiind în stare să formuleze o concluzie juridică racordată standardelor convenționale.

Dreptul la respectarea vieții private și de familie (art. 8 Convenția EDO)

Dreptul la viața privată și de familie, spre deosebire de dreptul la libertate și siguranță și dreptul la un proces echitabil, nu a constituit obiectul unor sesizări multiple adresate forului european îndreptate împotriva guvernului moldav, până în 2015 fiind pronunțate doar 19 hotărâri prin care s-a constatat încălcarea de către Republica Moldova a art. 8 [113].

În general, unele chestiuni juridice frecvent reclamate în fața CEDO de către cetățenii statelor occidentale, precum egalitatea soților, raporturile familiale ale persoanelor de același sex sau ale persoanelor transgender, statutul căsătoriilor tradiționale și/sau rituale etc. în contextul protecției vieții de familie etc., niciodată nu au fost abordate de către Curte cu privire la statul nostru, fapt care ne sugerează că ansamblul problemelor juridice cu care se confruntă justițiabilii autohtoni în domeniul protecției vieții private și de familie, sunt de altă natură.

Într-adevăr, practica demonstrează că cele mai multe hotărâri prin care forul internațional a statuat asupra încălcării art. 8, se referă la cenzurarea corespondenței deținuților, îngrădirea întrevederilor deținuților cu avocații și rudele, percheziția nelegitimă la domiciliu și birou etc., existând însă și spețe particulare care prezintă un interes deosebit date fiind circumstanțele specifice ale lor, precum referitoare la dreptul persoanelor care suferă de maladii cronice la un tratament gratuit asigurat, interdicția efectuării de intervenții chirurgicale fără consimțământul pacientei, dreptul individului de a-și alege identitatea etnică, substanța cărora va fi analizată în continuare.

Una din spețele referitoare la ***cenzurarea corespondenței și îngrădirea dreptului la întrevederi a deținuților*** este *Ostrovar c. Moldovei* [79], în care reclamantul aflat în stare de

arest a pretins că administrația închisorii a interceptat corespondența sa cu mama și că el nu a putut avea întrevederi cu soția și fiica. Curtea a constatat că a avut loc ingerința din partea unei autorități publice în exercitarea dreptului reclamantului la respectarea corespondenței sale. Analizând capătul de cerere privind cenzurarea corespondenței între reclamant și mama dânsului, Curtea a conchis că în pofida satisfacerii cerinței de accesibilitate a textului normativ în virtutea căruia cenzurarea a fost efectuată (art. 18 din Legea cu privire la arestarea preventivă nr. 1126 din 27 iulie 1997 actualmente abrogată), nu este întrunită cerința cu privire la previzibilitate, în textul normativ pertinent nefiind făcută nici o distincție între diferitele categorii de persoane cu care deținuții ar putea corespunda, clar stabilite principiile care să reglementeze acordarea sau refuzul de a acorda autorizația de corespondență, precum și prescrisă posibilitatea contestării refuzului de a elibera autorizația. Astfel, analiza conformității ingerinței în dreptul individului la corespondență în sensul art. 8 al Convenției europene s-a finalizat la etapa determinării legalității ingerinței, Curtea ajungând la concluzia că nesatisfacerea exigenței previzibilității textului normativ a condiționat recunoașterea ingerinței ca nefiind prevăzută de lege.

Cu privire la cel de-al doilea capăt de cerere privind îngrădirea întrevederilor cu soția și fiica reclamantului, este relevant faptul că în observațiile sale Guvernul nu a negat respectivele acuzații, însă a subliniat că soția reclamantului, în mod formal scris, niciodată nu a solicitat acordarea întrevederilor.

Deși Curtea europeană și pe respectivul capăt de cerere a dezvoltat concluzii finale pe marginea nesatisfacerii criteriului previzibilității textului normativ, nefiind prescrise cu o claritate rezonabilă scopul și modalitatea de exercitare a discreției conferite autorităților publice cu privire la restricționarea întrevederilor deținuților cu membrii familiilor sale și/sau persoanele terțe, ea în mod special a abordat unele aspecte aferente proporționalității restricțiilor aplicabile persoanelor deținute. Astfel, Curtea a notat că orice detenție legală prin natura sa impune limite acceptabile și conforme sensului Convenției europene asupra vieții private și de familie a persoanelor private de libertate, fiind chiar necesare unele măsuri speciale de control asupra contactelor deținuților cu lumea exterioară, însă dreptul personalizat al deținutului la viața de familie implică ca administrația închisorii să-l sprijine în menținerea contactelor cu familia sa.

În lumina celor enunțate, evidențiem faptul că în speța analizată forul european a subliniat legalitatea și chiar necesitatea aplicării de restricții asupra drepturilor deținuților de a corespunda și a avea întrevederi în sensul art. 8, gradul de proporționalitate al interdicțiilor astfel aplicate urmând a fi evaluat în mod separat cu referire la fiecare caz personalizat, însă *in abstracto* rezonabilitatea operării practice a restricțiilor nu poate fi contestată.

În speța *Ciorap c. Moldovei* [57] reclamantul s-a plâns în temeiul art. 8 al Convenției de cenzurarea corespondenței sale și restricționarea gravă a dreptului la întrevvedere. Cu privire la cenzurarea corespondenței, CEDO a statuat că în cazul existenței de probe clare la dosar care certifică faptul deschiderii de către administrația închisorii a cel puțin unei părți din scrisorile adresate reclamantului, este evidentă cenzurarea corespondenței lui. Similar speței precitate *Ostrovar*, Curtea a considerat că eșecul de a satisface criteriul consacării legale a ingerinței implică și constatarea încălcării dreptului acestuia garantat de art. 8, nefiind necesară analiza continuă a necesității ingerinței.

Cât despre pretinsa încălcare a dreptului la întrevvedere în sensul art. 8 din Convenția europeană, Curtea în mod distinct s-a referit la analiza necesității ingerinței de restricționare în raport cu principiile și standardele unei societăți democratice. Astfel, magistrații europeni au arătat că continuul refuz pe parcursul perioadei de un an (2003) de a autoriza reclamantului întrevederi cu vizitatorii în absența oricăror probe în acest sens, în situația când ulterior în anul 2004 întrevederile respective au fost permise, precum și condițiile inadecvate (existența barierelor fizice în cabinele de sticlă destinate discuției cu vizitatorii) de desfășurare a întrevederilor ulterior autorizate, condiționează concluzia eșecului autorităților naționale de a asigura justul echilibru între scopurile invocate de protecție a siguranței publice și prevenirii săvârșirii infracțiunilor și drepturile reclamantului-deținut recunoscute în virtutea art. 8.

Este de menționat că la cazul spețelor în care se reclamă dreptul persoanelor deținute pe terenul art. 8 din Convenție, de regulă se constată în prim plan o încălcare de substanță sau procedură pe marginea art. 3 (interdicția torturii) și/sau a art. 5 (dreptul la libertate și siguranță).

În speța *Mancevschi c. Moldovei* [73] a fost ridicată chestiunea privind **percheziționarea nelegitimă**, reclamantul-avocat de profesie a pretins că percheziționarea de către organele de urmărire penală a biroului și domiciliului său, constituie o ingerință disproporțională în drepturile sale garantate de art. 8 al Convenției.

În special, reclamantul a invocat lipsa detaliilor suficiente în încheierile instanței judecătorești de autorizare a perchezițiilor, nefiind identificat obiectul căutat, termenul pentru efectuarea perchezițiilor și persoana desemnată în acest sens contrar prevederilor legale exprese privind indicarea unor astfel de detalii. De asemenea, reclamantul s-a plâns că procedura de efectuare a percheziției a fost una ilegală, ofițerii de urmărire penală deschizând safeul său și toate dosarele din birou, fapt care a subminat privilegiul avocatului de a păstra confidențialitatea informației primite de la clienți. Curtea a notat că autorizarea percheziției eliberată de către judecătorul de instrucție, care a reproduș aproape în întregime ordonanța ofițerului de urmărire penală, a fost formulată în termeni extrem de generali și

vagi, fără să fie date motive convingătoare și detaliate pentru autorizarea acestei măsuri speciale, precum și fără să fie prevăzute măsuri de precauție privind materialele ocrotite de secretul profesional.

În asemenea circumstanțe, și în special având în vedere formularea în termeni generali a autorizărilor pentru efectuarea perchezițiilor și lipsei vreunei măsuri speciale de protecție a confidențialității relațiilor avocat-client, Curtea europeană a conchis că autoritățile naționale nu au demonstrat existența motivelor relevante și suficiente pentru autorizarea perchezițiilor, constatând în unanimitate o încălcare a art. 8 al Convenției.

Subliniem că în această speță CEDO a decis că anume lipsa unei necesități sociale imperioase de a efectua perchezițiile la domiciliul și biroului avocatului, necesități care urmează a fi demonstrată în bază de argumente temeinice și fiabile, a condiționat încălcarea principiului proporționalității ingerinței în dreptul reclamantului la respectarea domiciliului, ingerința autorităților naționale fiind arbitrară.

Referitor la spețe absolut particulare pe marginea protecției vieții private și de familie, pretense încălcări fiind reclamate în fața CEDO împotriva guvernului moldav, se numără cauza *Pentiacova și alții c. Moldovei* [189] privind ***dreptul persoanelor care suferă de maladii cronice la un tratament gratuit asigurat***, în care 49 de reclamanți bolnavi de insuficiență renală s-au plâns de omisiunea statului de a-i asigura cu toate medicamentele necesare pentru efectuarea procedurilor de hemodializă din contul mijloacelor financiare din buget, precum și de finanțarea insuficientă de către autorități a secției de hemodializă la Spitalul clinic republican.

Deși reclamanții au invocat în fața forului european mai multe încălcări ale prevederilor Convenției europene (art. 2, 3, 6, 8, 13, 14, art. 1 Protocol 1), pe marginea art. 8 ei s-au plâns că datorită finanțării proaste din partea statului a tratamentului insuficienței renale, fiind obligați a cheltui majoritatea mijloacelor financiare proprii familiilor lor, li se afectează în mod cert viața de familie, multe cupluri separându-se. Curtea a reiterat că deși obiectul art. 8 este în esență protejarea indivizilor de orice imixtiune arbitrară din partea autorităților, acesta nu numai că obligă statul să se abțină de la o astfel de imixtiune, dar cuprinde și obligații pozitive inerente pentru asigurarea respectului efectiv al vieții private și familiale. În pofida faptului că Convenția nu garantează *per se* dreptul la asistență medicală gratuită, există precedente când art. 8 a fost aplicat plângerilor cu privire la finanțarea de către stat în vederea facilitării mobilității și calității vieții reclamanților cu dezabilități, prin urmare, la cazul din speță, art. 8 este aplicabil pretențiilor privind insuficiența finanțării din partea statului a tratamentului maladii renale.

În mod particular, Curtea a conchis că tratamentul medical și facilitățile asigurate reclamanților, precum și faptul că situația reclamanților s-a îmbunătățit considerabil după

implementarea reformei sistemului de asistență medicală din 2004, atestă că statul respondent în circumstanțele specifice ale prezentului litigiu și-a îndeplinit corespunzător obligațiile sale pozitive în conformitate cu art. 8 al Convenției și efectiv a asigurat echilibrul just între interesele reclamanților și cele ale comunității în întregime, nefiind constatată o încălcare.

În circumstanțele relevate, subliniem în mod separat că CEDO a constatat satisfacerea de către guvernul pârât a criteriului proporționalității între necesitatea imperioasă de a asigura un tratament corespunzător persoanelor bolnave, și mijloacele specifice antrenate în acest scop, măsurile concrete adoptate de către autoritățile naționale fiind suficiente în vederea îndeplinirii corespunzătoare a obligațiunilor pozitive pe terenul Convenției europene și asigurării standardului minim necesar garantat subiecților vulnerabili.

Această speță denotă caractere de unicitate nu doar grație circumstanțelor absolut specifice și calificării juridice oferite de către CEDO chestiunilor ridicate în fața ei, dar și datorită faptului că în pofida protecției în mod pregnant a vieții private și de familie, Curtea europeană a conchis asupra satisfacerii de către autoritățile naționale a exigențelor instituite de regula convențională a proporționalității.

În speța recentă *G.B. și R.B. c. Moldovei* [212] CEDO s-a referit la ***dreptul la integritatea fizică și psihică a unei persoane*** prin prisma analizei interdicției de a efectua intervenții chirurgicale fără consimțământul pacientului. Astfel, în speță reclamantii-soți au pretins încălcarea art. 8 al Convenției, invocând că în urma unei operații cezariene reclamantei i-au fost înlăturate ovarele și trompele uterine fără a obține permisiunea acesteia și în lipsa unei necesități de sănătate, în urma investigației efectuate comisia medicală specializată ajungând la concluzia că o asemenea intervenție nu a fost necesară. Pacienta în rezultat a suferit o menopauză precoce fără posibilitatea de a mai avea copii, primind nu doar o traumă psihologică, dar și fiind nevoită să urmeze tratament hormonal continuu. Deși la cazul speței instanțele naționale au stabilit neglijența medicală, constatând deci încălcarea dreptului reclamantei garantat de art. 8, a fost în mod separat analizată problematica despăgubirilor acordate pacientei, acestea fiind departe de a fi juste și comparabile cu natura ingerinței.

Curtea a reiterat că conceptul de „viața privată” este un termen larg și se referă, *inter alia*, la integritatea fizică și psihică a unei persoane. Astfel, administrarea tratamentului medical contrar dorințelor unui pacient constituie o ingerință în drepturile acestuia în temeiul art. 8 din Convenție. Forul european a notat că în pofida faptului recunoașterii încălcării dreptului reclamantei la integritate fizică și psihică la nivel național, compensațiile acordate acesteia cu titlu de daune materiale de 75 Euro și daune morale de 607 Euro în mod evident sunt disproporționale cu natura prejudiciului cauzat sănătății ei, în rezultat dânsa nu doar suferind de

o încălcare a dreptului său garantat la integritatea fizică și psihică, dar și fiind supusă unei despăgubiri insuficiente sub nivelul minim recunoscut de CEDO pe marginea cauzelor similare.

În lumina celor enunțate, Curtea a decis că reclamanta nu a pierdut statutul de victimă în lumina art. 8 al Convenției, constatând încălcarea dreptului acesteia la viață privată și de familie și stabilind satisfacția echitabilă pentru prejudiciul moral în suma de 12 000 Euro, acest cuantum fiind în opinia magistraților europeni unul proporțional consecințelor la care este supusă reclamanta în rezultatul unei ingerințe arbitrare din partea autorităților.

Într-o altă cauză pe marginea dreptului consacrat la viață privată și de familie, speța *Bordeianu c. Moldovei* [130], Curtea s-a referit la ***dreptul părintelui de a se reuni cu copilul său***, astfel reclamanta a pretins că omisiunea autorităților moldovenești de a lua prompt măsurile necesare pentru reunirea cu fiica sa, în conformitate cu decizia definitivă pronunțată în favoarea ei, a dus la încălcarea dreptului la respectarea vieții de familie. În fapt, în urma divorțului între reclamantă și soțul ei, ei având doi copii minori, în prima instanță custodia asupra fiului i-a fost recunoscută reclamantei, fostului soț revenindu-i custodia asupra fiicei. În urma exercitării căii ordinare de atac, instanța ierarhic superioară a decis asupra stabilirii custodiei ambilor copii în favoarea mamei, decizia respectivă devenind irevocabilă, însă neexecutată din cauza eschivării fostului soț de la predarea fiicei.

În definitivarea raționamentului final pe marginea circumstanțelor cauzei, Curtea a subliniat că dreptul de a fi împreună pentru un părinte și copilul său reprezintă un element fundamental al vieții de familie, chiar dacă relația dintre părinți s-a rupt, deci măsurile la nivel național care împiedică această reuniune între mamă și fiică reprezintă în mod cert o ingerință în dreptul ocrotit de art. 8. Curtea a decis că guvernul respondent nu a luat măsuri prompte, suficiente și adecvate pentru a preveni consecințele unei despărțiri prea îndelungate a reclamantei de fiica sa și pentru a facilita executarea deciziei judecătorești definitive. Suplimentar, CEDO a notat că neexecutarea deciziei judecătorești pronunțate în favoarea reclamantei se datorează în primul rând toleranței *de facto* a autorităților responsabile de executare și a instanțelor de judecată rezistenței constante opuse de tatăl, și absenței unor măsuri menite să stabilească contacte eficiente și regulate între mamă și copil, la intervale rezonabile de timp.

Deși autoritățile naționale trebuiau să adopte decizii rezonabile, care se așteptau a fi luate de către acestea, ele nu și-au îndeplinit în mod corespunzător obligațiunile pozitive impuse pe terenul Convenției contrar prevederilor acesteia. Astfel, Curtea a constatat încălcarea dreptului reclamantei la viață de familie, conchizând că ingerința autorităților naționale a fost una disproporțională la cazul speței.

Dacă ne referim în continuare la evaluarea testului de proporționalitate în cauze specifice împotriva Moldovei pe marginea art.8 din Convenție cu soluționarea căroră instanța europeană a contenciosului drepturilor omului a fost sesizată, nominalizăm speța *Ciubotaru c. Moldovei* [135], în care a fost analizat **dreptul individului de a-și alege identitatea etnică**.

În fapt, reclamantul a pretins încălcarea art. 8 prin refuzul autorităților naționale de a înregistra în actele de stare civilă apartenența sa etnică ca fiind român din motivul neindicării în actele părinților a etniei respective. Curtea europeană a notat că în virtutea jurisprudenței recente degajate, identitatea etnică a individului aparține domeniului vieții private protejate pe terenul Convenției, astfel pretențiile reclamantului sunt susceptibile de a fi examinate în fond. În mod particular, Curtea a subliniat caracterul extrem de sensibil al chestiunilor ridicate de prezența speței și a notat că nu contestă dreptul guvernului de a solicita unele dovezi obiective asupra pretense etnii, fiind acceptabilă abilitatea autorităților de a respinge o cerere de înregistrare oficială a apartenenței la un grup etnic specific atunci când această solicitare este de natură exclusiv subiectivă și neprobată. Însă în prezenta speță chintesența raționamentului magistral s-a referit la faptul că în sarcina reclamantului autoritățile naționale au pus obligațiuni excesive de a demonstra precum că cel puțin unul din părinții săi a fost de etnie română și oficial înregistrat astfel, ceea ce reprezintă o sarcină de probațiune disproporționată în raport cu realitățile istorice din Republica Moldova. Curtea a arătat că crearea de bariere neînfruntabile pentru oricine care dorește să-și înregistreze o etnie diferită de cea înregistrată asupra părinților săi de către autoritățile sovietice, nu satisface exigența proporționalității, și, în consecință, este ilegală și inacceptabilă în sensul Convenției europene.

Într-o altă speță care ridică chestiuni particulare pe marginea art. 8, și anume în cauza recentă *B. c. Moldovei* [124], Curtea a analizat **dreptului individului la integritatea fizică și morală**. În speța reclamantii – mama și doi copii, au pretins încălcarea dreptului la viață privată și de familie din motiv că au fost supuși la bătaii și umilințe din partea fostului soț, și, respectiv, tatălui, care domicilia împreună cu ei în același apartament repartizat conform bonului de repartiție soției reclamante, autoritățile naționale refuzând să autorizeze evacuarea temporară a fostului soț din imobil, astfel reclamantii fiind impuși să ducă o viață privată incompatibilă standardelor convenționale.

Ca și principiu general, Curtea a reiterat că obligațiunile pozitive ale unui stat în virtutea Convenției se pot referi și la adoptarea de măsuri în domeniul relațiilor private între indivizi, mai ales în situația copiilor și altor persoane vulnerabile. De asemenea, forul a subliniat că dreptul la integritate fizică și morală în mod cert face parte din sfera de protecție a vieții private a individului conform art. 8. Cu privire la circumstanțele specifice ale speței, Curtea a notat neîndeplinirea de către

autoritățile naționale a obligațiunilor sale pozitive, nefiind găsit un raport just de proporționalitate între drepturile reclamantilor la integritate fizică și morală și dreptul fostului soț și tatălui acestora la spațiul locativ, prin refuzul evacuării dânsului din apartamentul în folosință comună, reclamantii au fost supuși unui continuu risc de violență sau plecare de acasă.

În lumina jurisprudenței analizate supra pe marginea art. 8, urmează să conchidem că instanța europeană a contenciosului drepturilor omului întotdeauna foarte atent analizează ingerințele în dreptul individului la viață privată și de familie, în fiecare caz supus examinării determinând dacă măsurile naționale contestate au respectat un just echilibru între interesele în prezență, anume pe de o parte drepturile reclamantului garantate de dispozițiile convenționale și, pe de altă parte, interesele generale ale societății [3].

Libertatea de gândire, de conștiință și de religie (art. 9 Convenția EDO)

Dacă analizăm specificul jurisprudenței Curții europene degajate pe marginea art. 9, subliniem că particularitățile drepturilor inserate în textul acestui articol în comparație cu alte drepturi și libertăți calificate, se referă la faptul că el protejează o parte din prerogative nesuscetibile limitărilor, astfel doar libertatea de a-și manifesta religia sau convingerile este supusă restricționării, în timp ce libertatea de gândire, de conștiință și de religie, inclusiv și dreptul de a le schimba, rămân de principiu intangibile.

Aceste trei noțiuni care formează obiectul protecției garantate de art.9 – libertatea de gândire, de conștiință și de religie, sunt strâns legate între ele. Protecția libertății gândirii vizează interdicția oricărui tip de îndoctrinare, de impunere a unei ideologii, acțiune specifică regimurilor totalitare [45], recunoașterea libertății conștiinței implică obligația statului de a nu exercita nici un fel de constrângere la nivelul forului interior al persoanei, și libertatea religiei constituie un element esențial care contribuie la formarea identității credincioșilor și a concepției lor despre viață și lume.

Deși majoritatea cauzelor cu care a fost sesizată instanța contenciosului european al drepturilor omului pe marginea art. 9 al Convenției privesc libertatea religioasă, unii doctrinari opinând că aceasta deoarece implicațiile ei încă nu sunt bine definite [34], practica CEDO în spețele contra Moldovei este foarte săracă, până la 01 ianuarie 2015 existând doar patru hotărâri de condamnare pronunțate [113], și anume *Mitropolia Basarabiei și alții; Biserica Adevărat Ortodoxă; Mașaeu; Fusu Arcadie și alții*.

În speța *Mitropolia Basarabiei și alții c. Moldovei* [76] Curtea europeană a pronunțat prima hotărâre de condamnare a statului nostru pe marginea art. 9, în mod special referindu-se la ***oficializarea unui cult religios***. Reclamantii – Mitropolia Basarabiei și adepții acesteia, au pretins în fața forului european că refuzul autorităților naționale de a recunoaște Mitropolia

Basarabiei din motiv că doar cultele recunoscute de Guvern pot fi practicate pe teritoriul țării, constituie o încălcare a art. 9 în sensul Convenției europene.

În mod special, reclamanții s-au plâns că libertatea lor de a-și manifesta colectiv religia este împiedicată de interdicția de a se reuni în scop religios, precum și de absența unei protecții juridice a patrimoniului bisericii reclamante, menționând că refuzul de a recunoaște cultul nu a avut nici un temei acceptabil într-o societate democratică, nici o activitate ilegală sau contrară ordinii publice neputând fi reproșată bisericii reclamante sau membrilor săi.

În analiza pretensei ingerințe în dreptul reclamanților de a-și manifesta convingerile, Curtea a reiterat în prim plan un șir de principii de bază precum menținerea unui pluralism religios, coexistența pașnică a religiilor într-o societate democratică, principiul activității neutre și imparțiale a autorităților naționale în domeniul cultelor unui stat, excluderea posibilității statului de a aprecia legitimitatea credințelor religioase și a modalității de exprimare a acestora, protecția vieții asociative a comunităților religioase.

În mod special, la aplicarea principiilor generale enunțate cazului din speță, Curtea a estimat temeinicia argumentelor invocate de către guvernul moldav pentru a justifica ingerința, precum apărarea legalității și a principiilor constituționale, atentarea la integritatea teritorială, apărarea păcii sociale și a înțelegerii între credincioși.

La evaluarea proporționalității ingerinței scopurilor urmărite, Curtea a subliniat imposibilitatea bisericii reclamante de a-și desfășura orice activitate nefiind înregistrat cultul, în special preoții neputând oficia slujbe, membrii religioși nefiind autorizați de a se reuni pentru a-și practica religia, iar lipsită de personalitate juridică, biserica nu poate beneficia de protecția juridică a patrimoniului său.

Cu referire la pretinsa toleranță față de biserica reclamantă și enoriașii săi din partea Guvernului, Curtea nu a considerat că o asemenea toleranță nu poate să substituie recunoașterea, deoarece doar recunoașterea conferă drepturi persoanelor interesate. În concluzie, forul european a decis că refuzul autorităților naționale de a recunoaște biserica reclamantă are astfel de consecințe asupra libertății de religie a reclamanților, care nu pot fi considerate proporționale scopului legitim urmărit și necesare într-o societate democratică, constatând în unanimitate încălcarea art. 9 al Convenției europene.

Cauza *Biserica Adevărat Ortodoxă c. Moldovei* [129] de asemenea se referă la oficializarea cultului religios, reclamanții contestând refuzul guvernului de a le înregistra cultul în pofida existenței unei hotărâri judecătorești definitive și irevocabile în acest sens. Curtea europeană a subliniat că, în pofida adoptării hotărârilor judecătorești în favoarea reclamanților, neînregistrarea bisericii de către autorități și, astfel, neînregistrarea ei cu personalitate juridică, au

împiedicat-o pe aceasta și pe enoriașii săi să exercite mai multe funcții esențiale. În esență, refuzul autorităților de a se conforma hotărârii judecătorești irevocabile și de a înregistra biserica a condus la o situație care, pentru reclamanți, nu diferă de o respingere de către instanțele judecătorești a pretențiilor lor, fapt inadmisibil într-o societate democratică edificată pe principiile legalității și justiției.

Notăm că în speța respectiva problematica proporționalității ingerinței în dreptul indivizilor la libertatea de religie nu a fost discutată din simplu motiv că s-a constatat ilegalitatea refuzului guvernului, forul european neconsiderând oportun să analizeze necesitatea și proporționalitatea ingerinței în situația în care ea nu a fost consacrată de lege. Același raționament a fost formulat de către CEDO și în cauza relativ recentă *Fusu Arcadie și alții c. Moldovei* [151], unde a fost analizată conformitatea refuzul autorităților naționale de a elibera un act necesar înregistrării comunității religioase în pofida faptului existenței unei hotărâri judecătorești interne favorabile reclamanților, cu standardele degajate pe terenul Convenției europene, fiind constată încălcarea art. 9 pe motivul neconsacrării legale a ingerinței autorităților.

În speța *Cârmuirea spirituală a musulmanilor din Republica Moldova c. Moldovei* [134] Curtea de asemenea s-a referit la problematica oficializării unui cult, în mod special analizând exigența proporționalității ingerinței în dreptul reclamanților la religie, ea a subliniat că reclamanții solicitând înregistrarea cultului singuri au omis să prezinte guvernului toate actele necesare, aceasta condiționând refuzul în înregistrare, exigența de prezentare a actului care să conțină principiile fundamentale ale religiei nefiind una prea împovărătoare și disproporțională în conformitate cu art. 9 al Convenției.

Doar cauza *Mașaeu c. Moldovei* [74] prezintă caractere de unicat în rândul spețelor contra Moldovei pe marginea libertății de gândire, de conștiință și de religie, instanța contenciosului european a drepturilor omului de o manieră particulară aici s-a referit la **dreptul individului de a-și manifesta religia**. În fapt, reclamantul, musulman de credință, a fost sancționat conform codului cu privire la contravențiile administrative (actualmente abrogat) pe faptul că împreună cu un grup de alți credincioși-musulmani se ruga în incinta unui local privat, și anume într-un imobil arendat de către organizația neguvernamentală al cărei lider era, fiind găsit vinovat de instanțele naționale în comiterea contravenției de practicare a religiei nerecunoscute de către stat și sancționat cu amendă.

În evaluarea caracterelor ingerinței autorităților naționale în dreptul garantat al reclamantului, Curtea a subliniat că permite statelor-părți la Convenție o anumită marjă de apreciere pentru a decide dacă este necesară o ingerință și în ce măsură, dar care să fie în concordanță cu supravegherea europeană atât a legislației pertinente, cât și a deciziilor de

aplicare acesteia, sarcina Curții fiind de stabili dacă măsurile luate la nivel național sunt proporționale și justificate în principiu.

În stabilirea soluției finale pe marginea speței respective, forul european a notat faptul că orice persoană care manifestă o religie nerecunoscută potrivit legii despre cult, este în mod automat pasibilă de a fi pedepsită, sancționarea membrilor individuali ai unui cult religios neînregistrat pentru rugăciuni sau alte manifestări a credințelor religioase nefiind compatibilă sensului convențional, admiterea contrariului echivalând cu excluderea credințelor religioase minoritare neînregistrate oficial de stat și cu recunoașterea faptului că un stat poate dicta ce trebuie să creadă o persoană. În lumina acestor concluzii, Curtea a decis în unanimitate asupra încălcării de către statul respondent a obligațiunilor sale pe terenul Convenției europene, ingerința operată în dreptul reclamantului de a-și manifesta cultul religios fiind una disproporțională și necorespunzătoare unei nevoi sociale imperioase.

Concluzionând asupra specificului jurisprudenței forului european pe marginea libertății de gândire, de conștiință și de religie, subliniem că în afara faptului că este destul de săracă cum am menționat supra, ea și abordează probleme destul de simpliste, precum oficializarea cultelor și dreptul individului de a-și manifesta religia în mod privat, neexistând spețe care să se refere la alte aspecte deseori puse în fața Curții spre soluționare ca prozelitismul și sancționarea acestuia, refuzul de a îndeplini serviciul militar din motive de conștiință și religie, dreptul deținuților de a practica cultul religios, dreptul de a-și exprima religia prin simboluri și vestimentație în instituțiile publice etc.

Libertatea de exprimare (art. 10 Convenția EDO)

Libertatea de exprimare reprezintă una din libertățile fundamentale ale ființei umane, inalienabilă acesteia într-o societatea democratică. Libertatea de exprimare include în sine mai multe categorii, și anume: libertatea de expresie, libertatea de opinie, libertatea de comunicare, regimul special al audiovizualului, precum și restricțiile impuse acestor libertăți. (A) – exclus paragraful care se repeta).

Trebuie să menționăm că spre deosebire de alte drepturi și libertăți consacrate convențional, libertatea de exprimare și-a găsit o abordare particulară în jurisprudența organelor de la Strasbourg în cauzele contra Moldovei, existând chiar precedente unice analizate de către Înalțul for în fața căruia au fost ridicate chestiuni absolut distincte de interpretare a noțiunilor incorporate în Convenția europeană.

Până la 01 ianuarie 2015, CEDO a pronunțat 17 hotărâri prin care a constatat încălcarea art. 10 din Convenție de către statul nostru [113], majoritatea dintre acestea vizând estimarea limitelor protecției recunoscute jurnaliștilor și mass – mediei.

Astfel, problematica **defăimării** a fost deseori analizată cu referire la Republica Moldova. În speța *Savițchi c. Moldovei* [86], reclamanta, jurnalistă de profesie, a invocat încălcarea dreptului său la libertatea de exprimare prin constatarea de către instanțele naționale a vinovăției ei în defăimarea reputației unui ofițer al poliției rutiere, publicând un articol de ziar despre atitudinea neconformă a ofițerului față de un automobilist în soluționarea problemelor vizând un accident rutier. Instanțele moldovenești au obligat reclamanta la plata daunei morale și publicarea dezmințirii informației contestate.

Înalta Curte a constatat încălcarea dreptului reclamantei la libertatea de exprimare, în prezentarea motivării reiterând o serie de aspecte specifice susceptibile evaluării în cadrul analizei raportului de proporționalitate între scopul urmărit și mijloacele antrenate, precum poziția specială a presei într-o societate democratică, îndatoririle presei și etica jurnalistică, diferențierea faptelor și a judecăților de valoare, plasarea informației difuzate defăimătoare într-un context larg.

În speța *Țara și Poiată c. Moldovei* [90] Curtea s-a pronunțat asupra dreptului la libertatea de exprimare a reclamantilor – unui ziar și a jurnalistului activând în cadrul acestuia, care s-au plîns că dreptul garantat de art. 10 al Convenției le-a fost încălcat, ei fiind găsiți vinovați de instanțele naționale în procedura civilă de defăimare a liderului fracțiunii parlamentare majoritare din acea perioadă și obligați la plata prejudiciului moral, precum și la publicarea unei dezmințiri.

Curtea de la Strasbourg a constatat încălcarea dreptului reclamantilor la libertatea de exprimare în privința majorității declarațiilor contestate. În motivarea hotărârii, ea s-a referit la rolul proeminent al presei într-un stat democrat, reiterând importanța acesteia și sarcinile ei în dezbateră considerentelor de interes public. De asemenea, a fost subliniată diferențierea între faptele și judecățile de valoare, precum și specificată nedelimitarea acestor două categorii în cadrul procedurii jurisdicționale interne. A fost accentuată din partea Curții precauția reclamantilor în mențiunea citării declarațiilor unor terțe persoane în articolele publicate.

De o manieră de specialitate, Înalta Curte a indicat cinci motive care au condus la adoptarea raționamentului final de constatare a disproporționalității ingerinței autorităților naționale în dreptul de exprimare a jurnalistului, și anume: limbajul folosit de reclamant, rangul de politician foarte înalt al persoanei, reputației căreia i-a fost adusă atingere, statutul reclamantilor de ziar și, respectiv, jurnalist, relatarea chestiunilor de interes public în articolele contestate, nedelimitarea faptelor și judecăților de valoare de către instanțele naționale.

În speța *Flux și Samson c. Moldovei* [64], reclamantii, fiind un ziar și o persoană ce a furnizat informații acestuia, s-au plîns de încălcarea dreptului lor la libertatea de exprimare prin sancționarea publicației în procedura civilă pentru defăimare a fostului ministru de construcții G.C. vizat de un articol, care denunța problemele de vecinătate între reclamanta Samson și

respectivul fost ministru. Înalta Curte a constatat încălcarea art. 10 al Convenției, prezentînd o serie de motive, estimarea cărora a condus la adoptarea unui asemenea raționament, acestea fiind: erorile și omisiunile instanțelor de judecată naționale; substratul factologic al publicației; prezentarea generală a articolului; latura subiectivă a faptei reclamanților; specificul informației contestate; subiectul, al cărui drept la reputație a fost prejudiciat; publicarea din inițiativă proprie a unei scuze subiectului vizat în articol.

De o manieră specială forul european a evidențiat faptul disproporționalității ingerinței în dreptul jurnalistului la libertatea de exprimare, aceasta necorespunzând unei nevoi sociale imperioase și scopului legitim urmărit de către autorități, avînd consecințe excesive pentru însăși substanța dreptului protejat de Convenția EDO.

În șirul cauzelor pe marginea defăimării distinct se poziționează speța *Petrenco c. Moldovei* [82], în care deși pretențiile înaintate au fost formulate în baza art. 8 de către reclamantul defăimat, considerăm oportun analiza acesteia anume în contextul libertății de exprimare deoarece ea ridică chestiuni particulare pe marginea art. 10.

Astfel, reclamantul – președintele Asociației Istoricilor din Moldova – s-a plîns de încălcarea dreptului său la reputație garantat de art. 8 al Convenției, fiind publicat un articol de ziar care informa cititorii în expresii severe despre insuficiența capacităților profesionale ale dînsului și perpetuarea carierei sale grație colaborării în studenție cu agențiile de securitate (KGB) ale fostei URSS, instanțele naționale neconsiderînd că drepturile și interesele legitime ale reclamantului au fost încălcate prin publicația respectivă.

Înalta Curte a fost pusă în situația să se pronunțe asupra echilibrului just într-o societate democratică între interesul general ocrotit de art. 10 și interesul special din sfera art. 8. La evaluarea speței, Curtea în special a urmat să decidă asupra naturii declarațiilor vizînd colaborarea cu KGB, dacă acestea constituie fapte sau judecăți de valoare, respectiv faptele fiind susceptibile fundamentării probatorii. Acuzațiile de colaborare cu KGB au fost estimate ca constituind declarații de fapt clare, respectiv necesitînd fundamentare în bază de suport factologic, articolul însă avînd în vîzor prezentarea distorsionată a realității în afara oricărui material probatoriu din partea autorului.

Curtea a decis că diseminarea informației precum reclamantul a colaborat cu serviciile de securitate sovietice în afara oricărei baze factologice, a depășit limitele unei critici acceptabile în contextul dezbaterilor de interes general, ingerința în dreptul reclamantului la respectarea reputației sale nefiind deci proporțională cu scopul urmărit de a informa cât mai pe larg publicul interesat, și excesivă în raport cu marja de discreție recunoscută statutului pe terenul Convenției.

Cu referire la alte aspecte particulare abordate de către CEDO în materia dreptului material convențional privind Republica Moldova, identificăm problematica ***discursului care amenință ordinea publică și securitatea națională***. Speța de referință pentru statul nostru în acest domeniu este *Kommersant Moldovy c. Moldovei* [70], unde Înalta Curte a estimat dacă motivele ingerinței în dreptul reclamantului la libertatea de exprimare, și anume cele de protecție a securității și ordinii publice, sunt relevante și suficiente în sensul Convenției.

Astfel, reclamantul – întreprinderea și, concomitent, ziarul Kommersant Moldovy, a publicat o serie de articole cu referire la regiunea transnistreană de natură critică pentru autoritățile naționale moldovenești. În procedura jurisdicțională internă reclamantul a fost învinuit de periclitarea securității naționale, integrității teritoriale, siguranței și ordinii publice a Republicii Moldova prin: acordarea sprijinului deschis regimului neconstituțional de la Tiraspol; promovarea ideilor separatiste; descrierea eronată a esenței acțiunilor autorităților moldovenești și instituțiilor internaționale.

Reclamantul a fost găsit vinovat de periclitarea integrității teritoriale, securității naționale și siguranței publice, precum și de crearea pericolului pentru dezordini și săvârșiri de crime, fiindu-i impusă sancțiunea încetării activității. Înalta Curte de la Strasbourg a considerat că pretențiile reclamantului în temeiul art. 10 ridică chestiuni de drept, care sunt de o astfel de complexitate, încât determinarea lor depinde de examinarea fondului și, respectiv, a recurs la această examinare.

Curtea a enunțat un șir de principii cu caracter de generalitate care urmează a fi estimate în adoptarea unei soluții finale, *inter alia*, referindu-se la sarcinile presei de a comunica informații și idei de interes public; esențialitatea libertății de exprimare într-o societate democratică; necesitatea evaluării atente a restricțiilor și sancțiunilor impuse din partea statului dacă acestea pot descuraja participarea presei la dezbaterea chestiunilor de interes public legitim; gradul protejat în sens convențional de provocare și exagerare a libertății de exprimare a jurnaliștilor; îndatoririle și responsabilitățile mass-mediei în relatarea informației, buna-credința și respectarea eticii jurnalistice.

Aplicând principiile generale enunțate circumstanțelor din speță, Curtea a susținut că instanțele naționale nu au prezentat motive relevante și suficiente pentru a justifica ingerința, neindicând în mod clar care elemente *in concreto* din articolele reclamantului au fost problematice, precum și nu au dezvoltat modalitatea în care ele au periclitat securitatea națională; în general orice discuție privind necesitatea ingerinței a fost evitată în cadrul procedurilor interne. Într-un final, CEDO a constatat încălcarea art. 10 din Convenție, ingerința autorităților naționale în dreptul garantat al reclamantului fiind vădit disproporțională la cazul speței, în mod special sancțiunea aplicată acestuia de încetare a activității fiind una prea drastică într-o societate democratică.

O altă tematică specifică abordată de către CEDO în cauzele contra statului nostru privește **regimul de cenzură al mijloacelor media**, în speța *Manole și alții c. Moldovei* [177], Curtea analizând ingerința autorităților naționale în dreptul reclamanților-angajați sau ex-angajați ai companiei Teleradio Moldova (TVM) garantat de art. 10. În special, reclamanții au pretins că instituirea unor proceduri disciplinare și concedieri pentru participarea la greve împotriva cenzurii aplicate asupra diseminării informațiilor de către companie și a influenței politice necuvenite din partea instituțiilor statale, a îngrădit în mod inacceptabil dreptul lor la libertatea de exprimare.

Înalta Curte în formularea raționamentului propriu a statuat în prim plan asupra principiilor generale de pluralism în mass-media audiovizuală, adaptându-le apoi situației nemijlocite ale speței, enunțând următoarele principii: fundamentarea democrației pe pluralism ideic; caracterul esențial al libertății de exprimare; rolul important al mediei audiovizuale (în particular a televiziunii și radioului) în răspândirea informației, precum și accesibilitatea sporită a acestor mijloace de informare; subminarea rolului fundamental al libertății de exprimare prin exercitarea de presiuni asupra radiodifuzorilor din partea unor grupuri politice sau economice puternice; rolul fundamental al statului în garantarea pluralismului ideic; necesitatea diseminării unor informații imparțiale și echidistante care vizează expresia a unui spectru larg de considerațiuni și opinii mai ales cu referire la radiodifuzori dominanți într-o regiune; independența radiodifuzorilor publici de amestec politic sau economic, precum și independența editorială și autonomia instituțională.

Curtea a constatat că politica managementului superior al TVM de a evita subiecte sensibile jenante sau dăunătoare imaginii Guvernului, prohibiția de a utiliza un anumit limbaj în cadrul emisiilor, precum și tendențiozitatea de a raporta despre activitățile instituțiilor puterii în emisia noutăților și altor programe, opoziția dispunând de posibilități insuficiente în acces la televiziune să-și exprime punctele de vedere, au constituit o ingerință de continuitate în dreptul reclamanților garantat de art. 10 al Convenției.

Într-un final, CEDO a conchis că cenzurarea audiovizualului a fost contrară sensului art. 10 și spiritului democrației în ansamblu, ingerința autorităților naționale fiind vădit disproporțională în raport cu însăși substanța dreptului garantat la libertatea de exprimare.

Printre chestiuni specifice abordate de către CEDO cu privire la statul nostru, se numără și tematica **criticii magistraților de către juriști de carieră**, analizată în speța *Amihalachioaie c. Moldovei* [50], unde reclamantul, fiind persoană cunoscută – avocat și președinte al Baroului Avocaților din RM, s-a plâns de încălcarea dreptului său la libertatea de exprimare prin amendare pentru critica expusă într-un interviu la adresa Curții Constituționale, precum și magistraților acestui for în expresii dubioase și chiar severe.

Înalta Curte a constatat încălcarea art. 10 cu șase voturi la unu, considerând că reclamantul nu a depășit limitele unei critici acceptabile, fiind conturate parametri specifici în jurul cărora a fost dezvoltat raționamentul final, precum: previzibilitatea rezonabilă a normei legale; estimarea gradului de precizie al textului contestat; statutul particular al avocaților de intermediari între instanțe de jurisdicție și justițiabili; dreptul la libertatea de exprimare a avocaților, inclusiv și dreptul la critică privind funcționarea justiției, însă în anumite limite; adoptarea unui echilibru just între interesele aplicate, precum dreptul publicului de a fi informat, imperativele unei bune administrări a justiției, demnitatea profesiei de avocat; controlul european al marjei de apreciere a statului privitoare la legi și la actele de aplicare a legilor; analiza *in lato sensu* a speței, incluzând aprecierea conținutului mesajului contestat și contextul de exprimare al acestuia.

Curtea a conchis că autoritățile naționale nu au prezentat motive relevante și suficiente în vederea justificării ingerinței în dreptul reclamantului la libertatea de opinie, astfel ingerința operată nefiind necesară într-o societate democratică și disproporțională în raport cu scopul garantării autorității puterii judecătorești și mijloacele de sancționare utilizate în acest sens.

În fapt, anume severitatea sancțiunii impuse reclamantului a prezentat piatra de temelie a soluției finale date de CEDO, gradul de severitate al sancțiunii aplicate – amenda de 360 lei, deși în esență a constituit o sumă modestă, a prezentat un maxim al pedepsei prevăzute de lege pentru fapta comisă de către reclamant.

Finalizând tematica cauzelor specifice pe marginea libertății de exprimare privind statul nostru, evidențiem speța *Guja c. Moldovei* [66], care denotă caractere de unicitate, fiind prima speță în care forul european a analizat ***denunțarea informațiilor de serviciu (whistle-blowing)***.

În esență, conceptul de *whistle-blowing* presupune dezvăluirea publicului larg a informațiilor confidențiale și/sau secrete de către salariați sau angajați ai diverselor instituții publice și private, în practica CEDO acest concept fiind relativ nou, iar speța Guja constituind în substanță un reviriment jurisprudențial [43].

În fapt, șeful serviciului de presă al Procuraturii Generale a Moldovei a fost sancționat prin eliberarea din serviciu pentru publicarea scrisorilor prin care vicepreședintele Parlamentului s-a implicat personal în activitatea procuraturii pe marginea procedurilor penale pendinte îndreptate împotriva colaboratorilor de poliție bănuși de abuz de serviciu. În fața CEDO reclamantul a pretins încălcarea art. 10 de către RM prin concedierea sa din motivul valorificării dreptului garantat de a comunica informații și idei, mai ales în situația când informația dezvăluită a privit chestiuni de un interes public sporit și a demonstrat implicarea legislativului în activitățile anchetei penale.

În stabilirea soluției pe marginea pretensei încălcări, forul european a definitivat un șir de criterii de bază cu referire la domeniul denunțării informațiilor de serviciu, care urmează a fi evaluate în cumul pentru a determina dacă dezvăluirea informațiilor de serviciu sau confidențiale se va bucura de protecție în sens convențional, și anume: interesul public în informația dezvăluită, posibilitatea denunțatorului de a utiliza mijloace alternative pentru dezvăluire, autenticitatea informației comunicate, detrimentul adus angajatorului în rezultatul denunțării, buna-credință a denunțatorului, severitatea sancțiunii impuse acestuia în urma dezvăluirii informației de serviciu.

CEDO a constatat încălcarea dreptului reclamantului la libertatea de exprimare, ingerința autorităților naționale nefiind necesară într-o societate democratică și disproporțională ținând cont de interesele concurente ale speței.

În concluzie pe marginea jurisprudenței degajate de către CEDO contra statului nostru privind art. 10, remarcăm că de cele mai dese ori aceasta vizează estimarea limitelor protecției jurnaliștilor și a mass-mediei găsiți vinovați în cadrul procedurii jurisdicționale interne de defăimare a persoanelor din arena politică și/sau publică.

Libertatea de întrunire și de asociere (art. 11 Convenția EDO)

Libertatea de întrunire constituie alături de cea de asociere și sindicală una din libertățile colective recunoscute și garantate oricărui subiect individual de drept. În esență, libertățile de întrunire și de asociere prezintă o continuitate naturală și logică a libertăților de gândire și de conștiință, precum și a celei de manifestare a convingerilor proprii unei persoane, ea demonstrează legături evidente cu libertatea de exprimare în aspectele active și pasive ale acesteia [40]. Dacă libertatea de întrunire presupune dreptul indivizilor de a se reuni pentru a participa la o activitate comună, atunci libertatea de asociere vizează prerogativa fiecăruia de a forma alături de alte persoane o anumită grupare, precum și dreptul de a se afilia unei grupări deja existente.

În esență, jurisprudența contra Moldovei degajată de către forul european pe marginea acestor două libertăți calificate pe deplin se încadrează în limitele precedentului judiciar general creat de Curte pe terenul Convenției europene, având și anumite caractere specifice racordate cadrului social intern. Remarcăm că până la 01 ianuarie 2015 CEDO a adoptat 13 hotărâri în care a constatat încălcarea de către Republica Moldova a drepturilor consfințite de art. 11 al Convenției [113].

În speța de referință pentru statul nostru în acest domeniu – *Partidul Popular Creștin Democrat c. Moldovei* [80], Curtea europeană s-a referit la ***suspendarea activității unui partid politic***, partidul reclamant pretinzând încălcarea dreptului său consfințit de art. 11 prin sancțiunile impuse pentru organizarea adunărilor și protestelor neautorizate.

În analiza ingerinței reclamate, Curtea în mod special a notat că la momentul evenimentelor, PPCD era un partid parlamentar de opoziție minoritar, care deținea aproximativ zece procente din locurile din Parlament, și a organizat adunări de protest împotriva politicii promovate de guvern, fiindu-i impusă sancțiunea suspendării activității, situație juridică care implică motive foarte convingătoare din partea guvernului respondent de a justifica ingerința.

CEDO a subliniat că doar încălcările foarte grave, precum cele care pun în pericol pluralismul politic sau principiile democratice fundamentale ar putea justifica suspendarea activităților unui partid politic, iar în circumstanțele când adunările PPCD au fost totalmente pașnice, nu au existat instigări la răsturnarea violentă a Guvernului sau orice alte acțiuni care ar submina principiile pluralismului și ale democrației, nu poate fi în mod rezonabil susținut faptul că măsura aplicată a fost proporțională cu scopul urmărit și a reprezentat o necesitate socială imperioasă. Mai mult ca atât, măsura de sancționare aplicată a avut un efect de descurajare asupra activității partidului, fiind adoptată înainte de alegerile locale în țară.

În lumina celor enunțate, Curtea a decis că ingerința în dreptul partidului reclamant la libertatea de întrunire și de asociere a fost vădit disproporțională scopului urmărit și lipsită de necesitate într-o societate democratică.

Într-o altă speță la plângerea aceluiași reclamant – *Partidul Popular Creștin Democrat c. Moldovei (no.2)* [80], CEDO a analizat problematica **împiedicării protestelor pașnice colective** prin refuzul autorităților de a autoriza desfășurarea întrunirilor pe marginea unor tematici sensibile la nivel național.

Evaluând ingerința autorităților în dreptul partidului garantat de art. 11, Curtea a reiterat pluralismul de idei caracteristic unei societăți democratice, rolul esențial al partidelor politice în funcționarea democrației, dezbateră liberă în mod public a chestiunilor de interes general.

Racordând principiile generale enunțate circumstanțelor din speță, CEDO a conchis asupra încălcării dreptului partidului reclamant la libertatea de întrunire, ingerința operată de către autoritățile publice nefiind corespunzătoare unei necesități sociale imperioase și fiind disproporțională în raport cu scopul urmărit de protecție a ordinii publice și mijloacele utilizate în atingerea scopului respectiv.

Aceleași raționamente au fost dezvoltate de CEDO în speța *Roșca, Secăreanu și alții c. Moldovei* [85], în care reclamantii au pretins că sancționarea lor pentru organizarea și/sau participarea la adunările PPCD a constituit o încălcare a dreptului la libertatea de întrunire garantat convențional. În definitivarea soluției finale, Curtea a reiterat că în cauza *Partidul Popular Creștin Democrat c. Moldovei* menționată supra, partidul reclamant a fost sancționat pentru organizarea acestor demonstrații, prin urmare, acuzațiile aduse reclamantilor care au

participat la întrunirile respective nu pot fi dissociate de cele aduse PPCD. În circumstanțele în care reclamantii erau membri și susținători ai PPCD care au organizat și au participat la adunările pașnice ale acestuia, Curtea a ajuns la concluzia că ingerința autorităților în libertatea de întrunire pașnică nu a fost proporțională cu scopul urmărit și nu a corespuns unei nevoi sociale imperioase, fiind deci arbitrară.

Într-o altă speță contra statului nostru, și anume *Brega c. Moldovei* [54] CEDO a analizat tematica ***protestelor pașnice individuale***, estimând dacă ingerința autorităților naționale prin reținerea reclamantului care protesta de unul singur în fața clădirii guvernului având camera de luat vederi și filmând colaboratorii forțelor de ordine, a fost conformă standardelor degajate în virtutea Convenției europene.

Deși guvernul a pledat pentru lipsa ingerinței în dreptul reclamantului la libertatea de întrunire, deoarece el nu a fost reținut pentru că a protestat, ci doar pentru refuzul său de a se conforma cerințelor ofițerilor de poliție, Curtea a ajuns la o concluzie contrară, determinând netemeinicia și disproporționalitatea ingerinței aplicate în dreptul individului garantat de art. 11.

În speța *Hyde Park și alții c. Moldovei* [159] reclamantii-membri ai organizației neguvernamentale, s-au plâns de încălcarea dreptului la întruniri pașnice prin refuzul autorităților de a autoriza organizarea de proteste în fața Ambasadei României în RM pentru a-și exprima dezacordul cu politica autorităților române față de studenții moldoveni.

În analiza proporționalității ingerinței în dreptul reclamantilor la libertatea de întrunire, Curtea a reiterat rolul Convenției europene în promovarea și menținerea valorilor democrației, caracteristicile toleranței, pluralismului de idei și liberalismului într-o societate democratică.

La cazul speței, Curtea a conchis că motivele nedorinței și netemeinicieii protestului invocate de către autoritățile interne în justificarea refuzului, nu sunt relevante și suficiente într-o societate democratică, ingerința necorespunzând unei nevoi sociale imperioase și fiind disproporțională scopului urmărit.

În speța recentă *Genderdoc-M c. Moldovei* [152] organizația reclamantă (a cărei activitate de bază este protecția și asistarea comunității LGBT) s-a plâns de încălcarea dreptului garantat de art. 11 și art. 14 (interzicerea discriminării) al Convenției prin refuzul autorităților de a autoriza protestele pașnice în vederea promovării adoptării legii de protecție a minorităților sexuale contra discriminării la nivel intern.

Este de menționat că Guvernul în ultimele observații adresate Curții a recunoscut încălcarea art. 11 a Convenției, însă a negat încălcarea art. 11 combinat cu art. 14. CEDO a notat că diferența de tratament este discriminatorie dacă nu își găsește fundamentare obiectivă și rezonabilă, precum și dacă nu urmărește un scop legitim și nu satisface exigența de

proportionalitate între scopul urmărit și mijloacele antrenate în acest sens, la caz anume specificul activității promovate de către organizația reclamantă, precum și intențiile sale de a organiza proteste în susținerea minorităților sexuale, a stat la baza ingerinței în dreptul ei la libertatea de întrunire, ingerința fiind disproporțională într-o societate democratică.

În general, cu referire la specificul jurisprudenței CEDO pe marginea art. 11 al Convenției EDO în spețele contra Moldovei, urmează să evidențiem faptul că din cele 13 de hotărâri de condamnare a statului nostru, 5 hotărâri au fost pronunțate pe cauzele inițiate la plângerile organizației Hyde-Park.

În concluzie pe marginea analizei jurisprudenței CEDO în spețele contra Moldovei privind drepturile și libertățile calificate, urmează să conchidem că în pofida încadrării depline a acestora în jurisprudența generală dezvoltată de magistrații europeni pe art.art. 8 9, 10 și 11, cauzele contra statului nostru denotă unele nuanțe distincte și ridică în fața Curții chestiuni specifice, esența cărora demonstrează tipologia problemelor cu care se ciocnește Moldova în asigurarea eficientă și practică a respectului drepturilor omului în spațiul național.

4.2. Principiul proporționalității și protecția proprietății

Pe marginea art.1 Protocol 1 Înalțul for de la Strasbourg a dezvoltat în activitatea sa o jurisprudență specifică, însă hotărârile pronunțate pe marginea spețelor contra Republicii Moldova se încadrează pe deplin în ansamblul actelor jurisdicționale adoptate de către contenciosul european în procesul jurisdicției internaționale; beneficiind de anumite particularități de conținut, ele totuși nu sunt susceptibile a fi privite altfel decât în contextul general al soluțiilor date de către Curte privind protecția garantată de art.1 Protocol 1.

Astfel cum se întâmplă cu marea majoritate a drepturilor materiale garantate de Convenția europeană, statul poate restrânge exercitarea dreptului de proprietate, el poate lipsi un individ de bunurile sale „în interesul societății și în condițiile prevăzute de lege”, sau adopta astfel de legi pe care le consideră necesare pentru a reglementa folosința bunurilor în conformitate cu interesul general, pentru a asigura plata diferitor amenzi, taxe etc. Altfel spus, statul se bucură de o marjă de apreciere semnificativă în acest sens, care însă este dublată de controlul jurisdicției europene.

În contextul dreptului la proprietate, principiul proporționalității joacă un rol deosebit de important, fiind invocat în procedurile judiciare în care se pune problema prevalenței unui drept legal față de un alt drept legal, sau în care disputa privește protecția unui drept privat în contrapondere cu protecția interesului public. În asemenea situații, principiul proporționalității este acea regulă conflictuală care determină înclinarea balanței în favoarea uneia dintre părți,

fiindu-i premergătoare o veritabilă procedură analitică ce nu afectează substanțial aplicarea normelor de drept. Proportionalitatea implică existența unui just echilibru între interesele aflate în conflict: cel public și cel privat. Linia de echilibru presupune preocuparea ca nici unul dintre interesele implicate în speță să nu beneficieze de o protecție absolută, prin negarea generală a protecției celuilalt. În orice moment trebuie să existe anumite limite de protecție pentru fiecare interes implicat în parte, chiar dacă limitele respective sunt diferite ca și întindere și conținut.

Articolul 1 din Protocolul 1 la Convenția europeană înglobează 3 reguli fundamentale. În primul rând, acest articol consacră dreptul la protecția proprietății private deja dobândite, nereglementând dreptul de a deveni proprietar. Curtea europeană a precizat, în multiple rânduri, că articolul 1 din Protocolul 1 protejează „bunurile actuale”, „reale” cu alte cuvinte, bunurile prezente asupra cărora o persoană fizică sau juridică exercită efectiv un drept de proprietate manifestat prin folosință, uz și dispoziție. Noțiunea de „*bun*” cuprinde bunurile mobile și imobile, dar și drepturi de creanță, drepturi de proprietate intelectuală sau drepturi ce decurg din exercitarea unei profesii, cum ar fi dreptul la clientelă etc. În al doilea rând, el precizează în ce condiții o persoană poate fi privată de proprietate: 1) dacă există o cauză de utilitate publică;

2) dacă sunt respectate condițiile ce decurg din legea internă și din principiile generale ale dreptului internațional.

În al treilea rând, acest articol dispune că statele pot reglementa folosința bunurilor conform interesului general sau pentru a asigura plata impozitelor sau a altor contribuții sau a amenzilor. Aceste trei reguli enunțate sunt indisolubil legate între ele, a doua și a treia regulă privesc cazurile speciale de ingerință în dreptul la respectarea proprietății și trebuie, așadar, interpretate în lumina dreptului general fixat în regula dintâi [11].

Astfel, ingerința este admisibilă dacă urmărește un scop legitim în interesul societății și în condițiile când există o legătură de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul urmărit. Un echilibru just trebuie să existe între cerințele de interes general al colectivității și protecția drepturilor fundamentale ale individului, examinarea existenței unui astfel de echilibru fiind inerentă Convenției în ansamblul său. Aceasta, probabil, constituie problema crucială în majoritatea cazurilor [7].

În cauzele contra Moldovei, Curtea a constatat încălcarea dreptului garantat de a art. 1 al Protocolului 1 la Convenția EDO în următoarele situații juridice:

- neexecutarea sau executarea tardivă a hotărârilor judecătorești;
- casarea nereglementară a hotărârilor judecătorești;

- împiedicarea ilegală a reclamantului de a se folosi de licențele sale sau anularea licențelor;
- neacordarea unei pretenții legitime
- lipsirea de proprietate.

În perioada 1997-2014 Curtea Europeană a examinat 99 de spețe contra Moldovei pe marginea protecției proprietății în care a fost constatată încălcarea de către statul respondent a obligațiilor sale [113], marea majoritate a cărora se referă la ***neexecutarea sau executarea tardivă a hotărârilor judecătorești*** în urma neexecutării hotărârilor judecătorești privind retrocedarea imobilelor naționalizate, plata unor sume de bani, acordarea spațiului locativ, acordarea unui teren de pământ, restabilirea la locul de muncă, evacuarea unei persoane din apartamentul reclamanților, demolarea unei construcții ilegale, imposibilității de executare a unei hotărâri judecătorești privind plata în favoarea reclamantului a unei sume de bani de către o întreprindere, în urma lichidării acestei întreprinderi și transferării proprietății acesteia unei întreprinderi de stat, fără a plăti datoriile ei, precum și pentru neonorarea obligației pozitive a Guvernului de a contribui la executarea unor hotărâri judecătorești pronunțate în favoarea reclamanților privind plata unor sume de bani de către persoane private etc. [39].

De regulă, termenul de neexecutare a unei hotărâri judecătorești executorii ce depășește 12 luni este considerat de Curte ca fiind nerezonabil. În cauzele moldovenești în care Curtea a pronunțat, până la 30 iunie 2008, hotărâri de constatare a încălcării art. 1 al Protocolului 1 la Convenția Europeană din motivul neexecutării unei hotărâri judecătorești, termenul de neexecutare a variat între 12 luni și 20 de zile (*Deordiev și Deordiev c. Moldovei* [61]) și aproape 10 ani (*Mizernaia c. Moldovei*) [47].

În cauza *Deordiev și Deordiev c. Moldovei* reclamanții au susținut că hotărârea judecătorească definitivă pronunțată în favoarea lor a fost executată doar după o întârziere nerezonabilă. Ei au declarat că autoritățile naționale nu au recunoscut încălcarea Convenției și nici nu le-au plătit vreo compensație pentru executarea întârziată a hotărârii judecătorești. În această speță, Curtea a considerat că, deși hotărârea judecătorească relevantă a fost până la urmă executată, Guvernul nu a recunoscut încălcarea și nici nu a oferit o redresare adecvată pentru executarea întârziată. În asemenea circumstanțe, a fost decis că întârzierea în executare se datorează exclusiv conduitei necorespunzătoare a instanțelor judecătorești naționale. Neexecutând timp de un an și douăzeci de zile hotărârea judecătorească definitivă pronunțată în favoarea reclamanților, autoritățile naționale au încălcat dreptul acestora la un proces echitabil și i-au împiedicat să beneficieze efectiv de „bunurile” lor. Astfel a fost adusă

atingere neconformă dreptului reclamanților la proprietate, ingerința fiind disproporțională și deci, nelegitimă.

Excepție de la regula generală jurisprudențial degajată privind limitele rezonabilității executării unei hotărâri judecătorești o constituie cauzele *Ungureanu c. Moldovei* [91] și *Bulava c. Moldovei* [55], în care reclamanții s-au plâns de neexecutarea timp de 9 luni a unor hotărâri judecătorești cu privire la restabilirea reclamantului la locul de muncă și, respectiv, de neexecutarea timp de 7 luni și 16 zile a unei hotărâri judecătorești cu privire la achitarea salariului. Curtea a menționat că cererile ce privesc restabilirea la locul de muncă, precum și achitarea salariului sunt de o „importanță crucială” pentru reclamanți și că ele trebuie să fie soluționate „cu promptitudine”. În lumina circumstanțelor spețelor menționate, termenii în care hotărârile de judecată au fost executate nu au fost considerați rezonabili în lumina Convenției Europene.

Curtea a mai constatat încălcarea art. 1 al Protocolului 1 la Convenție în 3 cauze moldovenești – *Istrate c. Moldovei* [68], *Mazepa c. Moldovei* [75] și *Grivneac c. Moldovei* [65] – pentru neonorarea obligației pozitive a Guvernului de a contribui la executarea unor hotărâri judecătorești pronunțate în favoarea reclamanților privind plata unor sume de bani de către persoane private.

În speța *Sîrbu și alții c. Moldovei* [48], reclamanții au pretins că datorită neexecutării hotărârilor judecătorești în favoarea lor, ei nu au putut beneficia de bunurile care le aparțin în mod legitim, astfel dreptul lor la protecția proprietății garantat de articolul 1 al Protocolului 1 la Convenție fiind disproporțional încălcat. Curtea a notat că reclamanții au avut pretenții executorii care au rezultat din hotărârile din 01 august 1997 și 18 august 1997. Prin urmare, rezultă că imposibilitatea reclamanților de a obține executarea hotărârilor până la 15 mai 2003 a constituit o ingerință în dreptul garantat la respectarea bunurilor, așa precum este prevăzut în prima propoziție a primului paragraf al articolului 1 al Protocolului 1. Curtea a conchis că prin neexecutarea hotărârilor Judecătoriei sectorului Centru mun. Chișinău rămase definitive, autoritățile naționale au împiedicat reclamanții să li se plătească compensațiile corespunzătoare și să beneficieze astfel de mijloacele financiare adjudecate. Guvernul nu a prezentat nici o justificare acceptabilă pentru această ingerință, iar Curtea a considerat că lipsa fondurilor în bugetul național nu constituie o motivație adecvată a omisiunii din partea autorităților naționale.

În cauza *Tiberneac c. Moldovei* [49] privind neexecutarea hotărârii judecătorești, Curtea a constatat că o autoritate de stat nu poate invoca lipsa fondurilor ca scuză pentru neexecutarea unei hotărâri judecătorești rămase definitive. Firește, o întârziere în executarea

unei hotărâri ar putea fi justificată de careva circumstanțe speciale concrete, însă, întârzierea nu poate să se prezinte astfel încât să prejudicieze chiar substanța dreptului la proprietate pe care îl generează o creanță dobândită în temeiul unei hotărâri judecătorești irevocabile pronunțată în favoarea reclamantului. În lumina circumstanțelor faptice ale speței, reclamantul nu trebuia să fie lipsit timp de peste trei ani de posibilitatea de a beneficia de rezultatul litigiului soluționat pe calea jurisdicțională în favoarea sa.

Spre comparație, în speța *Osoian c. Moldovei* [186], Curtea de la Strasbourg a decis că neexecutarea timp de nouă luni a unei hotărâri judecătorești definitive prin care s-a decis asupra adjudecării în favoarea reclamantului a sumei de 13 965 lei, nu poate fi privită ca înfrângând principiile incorporate în art. 6 și art. 1 Protocol 1 la Convenție, dreptul reclamantului la echitatea procedurii și cel la protecția proprietății nefiind încălcat de către autoritățile naționale, declarând în concluzie cererea ca fiind inadmisibilă.

Majoritatea încălcărilor constatate prin prisma art. 1 al Protocolului 1 la CEDO, în urma ***casării neregulamentare a hotărârilor judecătorești***, au fost generate de admiterea de către instanțele de judecată naționale a recursului în anulare al Procurorului General. Totuși, Curtea a pronunțat hotărâri de condamnare a Moldovei în urma casării neregulamentare a hotărârilor judecătorești și din alte motive decât admiterea recursului în anulare. Astfel, în cauza *Popov (no. 2) c. Moldovei* [83], forul european a conchis asupra încălcării art. 1 al Protocolului 1 la Convenție în urma casării de către Curtea de Apel Chișinău a unei hotărâri judecătorești irevocabile cu privire la retrocedarea unei case naționalizate, care nu a fost executată timp îndelungat, după ce neexecutarea hotărârii a fost contestată la Curte și cererea a fost comunicată Guvernului, în urma admiterii cererii de revizuire a acesteia după mai mult de 6 ani, fără a indica motivele nemijlocite ale revizuirii.

În cauza *Macovei și alții c. Moldovei* [33], Curtea a condamnat Moldova în urma lipsirii de efecte a hotărârilor judecătorești irevocabile privind obligarea Companiei QBE ASITO să execute contractele de asigurare cu pensie suplimentară, prin admiterea ulterioară a cererii Companiei QBE ASITO de desfacere a acestor contracte pe motiv de *hardship* și a adoptării hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție din 11 martie 2002 după depunerea demersului în interesul legii al Procurorului General. Curtea Europeană a opinat că dreptul reclamanților la pensii viagere obținut în baza hotărârilor irevocabile pronunțate în favoarea lor a constituit o datorie în baza unei hotărâri judecătorești, reiterând că o datorie în baza unei hotărâri judecătorești poate fi considerată un „bun” în sensul articolului 1 al Protocolului 1. Mai mult ca atât, casarea unei astfel de hotărâri sau, după cum este situația în această cauză, determinarea ineficacității ei, după ce aceasta a devenit irevocabilă și

nesusceptibilă recursului, constituie o ingerință în dreptul beneficiarului hotărârii la protecția proprietății. Chiar dacă presupunem că o astfel de ingerință poate fi privită ca servind unui interes general, Curtea a hotărât că ea nu a fost justificată într-o societate democratică, deoarece nu a fost asigurat un echilibru just între interesele implicate.

În speța *Istrate c. Moldovei* [68] a fost constatată încălcarea dreptului la protecția proprietății în urma casării neregulamentare a hotărârii judecătorești pronunțată în favoarea reclamantului privind plata a 1 000 lei moldovenești de către o persoană privată, prin admiterea cererii de apel de către Tribunalul Chișinău peste aproximativ 4 ani. Curtea a amintit că o „pretenție” poate constitui un „bun” în sensul articolului 1 al Protocolului 1 la Convenție, dacă ea este suficient de certă pentru a fi executorie, notând că reclamantul avea o pretenție executorie care deriva din hotărârea din 21 iulie 1998 care, după executarea parțială în anul 2000, a rămas finalmente neexecutată. Rezultă că imposibilitatea reclamantului de a obține executarea hotărârii între 2000 și 04 iunie 2002 constituie o ingerință în dreptul său la protecția proprietății, garantat de prima propoziție a primului paragraf al articolului 1 al Protocolului 1. Prin lipsa întreprinderii măsurilor necesare pentru executarea hotărârii din 21 iulie 1998, autoritățile Republicii Moldova au împiedicat reclamantul să beneficieze sau să se folosească de mijloacele financiare adjudecate în favoarea sa, situație perpetuată de casarea hotărârii la 11 iunie 2002. Ținând cont de constatările sale cu privire la art.6, Curtea a stabilit că autoritățile Republicii Moldova nu au asigurat un echilibru just între interesele reclamantului și celelalte interese implicate la cazul speței, existând o încălcarea a art. 1 Protocol 1 la Convenție.

În cauza *Oferta Plus SRL c. Moldovei* [78], casarea unei hotărâri judecătorești pronunțată în favoarea reclamantului privind plata sumei de 20 000 000 lei moldovenești de către Ministerul Finanțelor, prin redeschiderea procedurilor de către Curtea Supremă de Justiție în urma admiterii cererii de revizuire peste mai mult de 4 ani și 8 luni de la adoptarea hotărârii, a fost considerată de Curte ca fiind „abuzivă”. Curtea a ajuns la concluzia că o datorie în baza unei hotărâri judecătorești poate fi considerată „posesie” în sensul articolului 1 al Protocolului 1. Mai mult decât atât, casarea unei astfel de hotărâri după ce ea a devenit irevocabilă și nesusceptibilă recursului, constituie o ingerință în dreptul beneficiarului hotărârii judecătorești la protecția bunurilor sale. Curtea a notat că reclamantul a avut o pretenție executorie conform hotărârii judecătorești din 27 octombrie 1999 care a rămas neexecutată cel puțin până în luna decembrie a anului 2003. Ca urmare, imposibilitatea reclamantului de a obține executarea hotărârii judecătorești, în perioada cuprinsă între limitele temporale februarie 2000 și decembrie 2003, a constituit o ingerință în dreptul său la

protecția proprietății. Curtea a stabilit că autoritățile moldovenești nu au asigurat un echilibru just între interesul reclamantului și alte interese implicate, extinzându-și marja de apreciere dincolo de limite acceptabile în sens convențional.

Este necesar să scoatem în evidență faptul că problematica neexecutării sau executării tardive a hotărârilor judecătorești rămase definitive și irevocabile, precum și casarea neregulamentară a hotărârilor, ridică chestiuni atât cu privire la art. 1 Protocol 1, cât și mai ales cu privire la art. 6 § 1 al Convenției (dreptul la un proces echitabil), instanța europeană în prim plan analizând alegațiile reclamantilor prin prisma echității procedurii, și, ulterior, în urma constatării acesteia ca fiind incompatibilă standardelor convenționale, pronunțându-se și asupra încălcării pretinse a dreptului la proprietate, stabilind existența acesteia.

Curtea a mai condamnat Moldova în cauze ce vizau fie **împiedicarea ilegală a reclamantului de a se folosi de licențele sale**, fie **anularea licențelor reclamantului**. Astfel, în speța *Bimer SA c. Moldovei* [53], a fost constatată încălcarea art. 1 al Protocolului 1 din cauza împiedicării ilegale a companiei reclamante fondată de investitori străini de a-și folosi licențele pentru întreținerea unui bar și magazin duty-free, în urma adoptării unei decizii de interdicere a amplasării localurilor duty-free pe teritoriul vamal al Republicii Moldova, cu încălcarea prevederilor Legii privind investițiile străine. Curtea s-a pronunțat în favoarea alegațiilor reclamantului, susținând că nu au existat și nu există în continuare indicii care ar sugera că au încălcat într-un fel sau altul legea de către întreprinderea reclamantă sau că aceasta a fost suspectată de comiterea abaterilor fiscale sau de altă natură în legătură cu desfășurarea afacerii sale duty-free. După cum a fost menționat în hotărârea Curții de Apel, articolul 40 al Legii privind investițiile străine permitea întreruperea forțată a activităților unei întreprinderi cu investiții străine doar prin decizia Guvernului Republicii Moldova sau a instanței judecătorești competente, însă decizia în cauză nu conținea nicio referire la asemenea încălcări comise de reclamant și nu era bazată pe nicio decizie sau hotărâre de acest fel. Potrivit jurisprudenței constante a Curții, paragraful doi al art. 1 Protocol 1 la Convenție trebuie examinat în lumina principiilor generale enunțate în prima propoziție, și el cere respectarea unui echilibru just între cerințele intereselor generale ale societății care sunt satisfăcute prin măsura în cauză și drepturile fundamentale ale persoanelor care sunt afectate prin măsura contestată aplicată. La stabilirea faptului dacă există un echilibru just, Curtea recunoaște că statul se bucură de o marjă largă de apreciere atât privind alegerea mijloacelor de implementare, cât și privind evaluarea faptului dacă consecințele implementării acestor măsuri sunt justificate în interes general de scopul realizării obiectului legii în cauză. Echilibrul necesar însă nu va fi constatat dacă persoana vizată trebuie să suporte „o sarcină

individuală excesivă”. Existența sau lipsa clauzelor compensatorii în legislația relevantă poate fi un factor important la aprecierea faptului dacă măsura contestată respectă echilibrul just necesar și, în special, dacă aceasta impune reclamantului o sarcină disproporționată.

În cauza *Megadat.com SRL c. Moldovei* [46], Curtea a subliniat că, potrivit jurisprudenței sale, sistarea licenței de administrare a unei afaceri constituie o ingerință în dreptul la respectarea bunurilor, garantat de articolul 1 al Protocolului 1 la Convenție. Curtea a ajuns la concluzia că măsurile aplicate față de compania reclamantă au fost atât de severe, încât compania, care era cea mai mare din Moldova în domeniul comunicațiilor prin internet, a fost nevoită să-și înceteze afacerea și să înstrăineze proprietatea peste doar câteva luni. Măsurile au avut efecte nu doar pentru viitor, ci au fost aplicate și retroactiv, astfel determinând sancțiuni și pornirea investigațiilor de către diferite autorități de stat, cum ar fi Inspectoratul Fiscal și Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției. Curtea a statuat că nu a fost demonstrat faptul urmăririi de către autoritățile publice a unor politici veritabile și consecvente atunci când au invalidat licențele companiei, în urma cărora aceasta a fost chiar nevoită să-și înceteze activitatea, această consecință fiind una prea severă la cazul speței. Astfel, măsurile luate de Guvern au fost disproporționale și s-au soldat cu încălcarea vădită și gravă a dreptului la proprietate al întreprinderii reclamante.

Subliniem că în hotărârea din 08 aprilie 2008 prin care a fost constatată încălcarea art. 1 Protocol 1 la Convenție, Curtea nu a considerat necesar să se expună asupra satisfacției echitabile, considerând că aceasta ține de o soluționare ulterioară în baza unei hotărâri de prestare separate, iar prin hotărârea sa din 17 august 2011 [118] a radiat cererea de pe rol, părțile ajungând la o reglementare amiabilă a chestiunii respective, guvernul luându-și angajamentul să plătească în favoarea reclamantului suma de 120 000 Euro cu titlu de satisfacție echitabilă și 10 000 Euro costuri șui cheltuieli.

În speța *Bercut SRL c. Moldovei* [117], reclamantul – companie care, începând cu 1995, printre altele, administrează o școală de șoferi, dispunând de licența necesară eliberată în acest scop de către autorități, s-a plâns că retragerea licenței de administrare a școlii de șoferi, astfel fiindu-i încălcat dreptul la respectul proprietății garantat de art. 1 Protocolul 1 la Convenție. Guvernul a declarat că retragerea licenței companiei reclamante a constituit o ingerință în exercitarea dreptului de proprietate, aceasta fiind disproporționată și lipsită de necesitate într-o societate democratică. Prin urmare, Guvernul expres a acceptat că a avut loc o încălcare a art. 1 Protocolului 1. Curtea a recunoscut în unanimitate încălcarea dreptului la proprietate, referindu-se la cauza *Megadat.com SRL c. Moldovei* (hotărârea din 08 aprilie 2008), unde în circumstanțe similare a ajuns la o concluzie identică.

Curtea a constatat încălcarea dreptului la protecția proprietății în urma **neacordării unei pretenții legitime** în multiple cauze, precum *Cazacu c. Moldovei* [56], în care a estimat refuzul instanțelor de judecată naționale de a acorda reclamantului compensații de concediere care i se cuveneau potrivit legislației muncii. Curtea a reiterat că prima și cea mai importantă cerință a art. 1 al Protocolului 1 este că orice ingerință a autorității publice în dreptul de proprietate trebuie să fie legală: a doua propoziție din primul paragraf autorizează privarea de proprietate doar în condițiile „prevăzute de lege”, iar al doilea paragraf recunoaște dreptul statelor de a reglementa folosința bunurilor prin adoptarea „legilor”. Ba mai mult, supremația legii, unul din principiile fundamentale ale unei societăți democratice este inherent tuturor articolelor inserate în Convenție și chiar spiritului tratatului european. Curtea a notat în lumina circumstanțelor speței că toți angajatorii din Republica Moldova erau obligați prin lege să acorde compensații de concediere persoanelor la eliberarea lor din funcție. Instanțele de judecată naționale nu s-au referit la nicio prevedere legală sau alte circumstanțe, care să permită a derogare de la această regulă în cauza analizată, limitându-și argumentarea la stabilirea faptului omisiunii angajatorului de a se conforma unei prevederi legale imperative. Curtea a stabilit că refuzul instanțelor de judecată naționale de a admite pretențiile reclamantului nu a fost unul legitim și conform sensului art. 1 al Protocol 1, și, prin urmare, a fost incompatibil cu dreptul reclamantului la protecția proprietății. Această concluzie în fapt a exclus necesitatea de a stabili de către forul internațional dacă la situația din speță a fost asigurat un echilibru just între interesul general ocrotit și cerința de a proteja drepturile fundamentale ale unei persoane individuale.

În speța *Dolneanu c. Moldovei* [63], din cauza neachitării timp de mai mult de 6 ani a compensațiilor pentru depunerile de la Banca de Economii, la care reclamantul avea dreptul potrivit Hotărârii Parlamentului nr. 201 din 1994, Curtea a considerat că omisiunea de a plăti vreo compensație timp de aproximativ șase ani după depunerea cererii în acest sens, urmată de omisiunea de a plăti partea mai mare din compensație timp de încă aproximativ patru ani, a constituit o ingerință disproporțională în drepturile garantate de art. 1 Protocol 1 la Convenție. Curtea a reiterat că prima și cea mai importantă cerință prevăzută de articolul 1 al Protocolului 1 este că orice ingerință a unei autorități publice în dreptul la protecția proprietății trebuie să fie legală; de asemenea, supremația legii, unul din principiile fundamentale ale unei societăți democratice, este inherent tuturor articolelor din Convenție, inclusiv și protecției proprietății. Prin urmare, chestiunea dacă a fost asigurat un echilibru just între cerințele interesului general al comunității și cerințele protecției drepturilor fundamentale ale unei persoane, devine relevantă numai odată ce a fost stabilit faptul că

ingerința a întrunit cerința cu privire la legalitate și nu a fost arbitrară. În această cauză, instanțele judecătorești au stabilit expres că ingerința în dreptul reclamantului a fost ilegală, deci și incompatibilă cu dreptul la protecția proprietății. Această concluzie a înlăturat necesitatea de a stabili dacă a fost asigurat un echilibru just între cerințele interesului general al comunității și cele ale protecției drepturilor fundamentale ale persoanei. Dar magistrații europeni au subliniat că, deși instanțele judecătorești au recunoscut o încălcare a drepturilor reclamantului la proprietate, acestea nu i-au acordat nicio compensație pentru prejudiciul cauzat de plata întârziată a banilor la care el avea dreptul, aceasta neîmbrăcând forma unei redresări suficiente pentru reclamant, el continuând să sufere consecințele încălcării drepturilor sale garantate.

În speța *Balan c. Moldovei* [52], în urma refuzului instanțelor de judecată naționale de a acorda reclamantului compensații pentru încălcarea dreptului său la proprietate intelectuală, Curtea a considerat că reclamantului trebuia să-i fi fost cauzat un prejudiciu ca urmare al încălcării drepturilor sale asupra fotografiei făcute de el și al refuzului instanțelor judecătorești naționale de a-i acorda compensații pentru această încălcare, având în vedere mai cu seamă faptul că fotografia a fost reprodusă la scară largă, în pofida faptului că autoritățile cunoșteau caracterul ilegal al unei astfel de valorificări. Mai mult, Curtea a constatat că suma acordată reclamantului din anul 1999 l-a compensat doar pentru încălcarea drepturilor sale comisă înainte de inițierea procedurilor din anul 1999, și nu pentru valorificarea ulterioară a fotografiei făcute de el. Astfel, instanțele judecătorești naționale nu au respectat un echilibru just între interesele comunității și cele ale reclamantului, impunându-i acestuia o povară individuală și excesivă, neconformă standardelor europene relevante.

Dacă ne referim la jurisprudența contra Moldovei pe marginea problematicei ***lipsirii sau privării de proprietate***, amintim speța *Dacia SRL c. Moldovei* [60], unde în rezultatul anulării privatizării hotelului „Dacia”, reclamantul a fost lipsit de proprietatea sa asupra hotelului și a terenului aferent, fără a-i fi acordate compensații suficiente. Curtea a ajuns la concluzia că în urma mai multor hotărâri judecătorești în această cauză reclamantul și-a pierdut proprietatea asupra hotelului său și a lotului de pământ pe care este situat acesta, precum și diferite investiții legate de hotel și a primit, în schimb, doar prețul inițial al hotelului. În aceste circumstanțe, a avut loc o ingerință în drepturile de proprietate ale reclamantului, care trebuie considerată ca o lipsire de proprietate față de care se aplică, prin urmare, cea de-a doua regulă a art. 1 al Protocol 1 la Convenție. Curtea a menționat că o lipsire de proprietate poate fi justificată dacă se dovedește că aceasta este, *inter alia*, „în

interes public” și „în condițiile prevăzute de lege”. Mai mult, orice ingerință în dreptul de proprietate trebuie, de asemenea, să corespundă cerinței de proporționalitate. După cum Curtea a declarat, în mod repetat, trebuie de asigurat un echilibru just între cerințele interesului general al comunității și cerințele protecției drepturilor fundamentale ale persoanei, găsirea unui astfel de echilibru just fiind inerentă întregii Convenții. În aceste circumstanțe, având în vedere, în special, că iregularitățile în privatizarea hotelului au fost de natură formală și nu erau imputabile întreprinderii reclamante, și chiar prezumând faptul că lipsirea acesteia de proprietate putea fi dovedită ca fiind în interes public, Curtea a hotărât că a fost încălcat echilibrul just și că întreprinderea reclamantă a purtat și continuă să poarte o povară individuală excesivă, nefiind respectat principiul proporționalității între mijloacele antrenate de către autorități și scopul final atins în contextul privării de proprietate.

În speța *Ipteh SA și alții c. Moldovei* [160] reclamanții s-au plâns că hotărârile judecătorești prin care acțiunea Procurorului General în vederea anulării privatizării a fost admisă, a avut ca rezultat imixtiunea în dreptul lor la exercitarea neîngrădită a dreptului de proprietate, garantat de art.1 din Protocolul 1 la Convenția Europeană. Guvernul a contestat afirmația reclamantului și a susținut că privatizarea din 1999 s-a efectuat cu încălcarea gravă a legislației și, în consecință, nu a avut loc încălcarea pretinsă. Curtea la rândul ei, dată fiind jurisprudența notorie degajată în această privință, a considerat că reclamanții au deținut un “bun” în sensul art. 1 din Protocolul 1. Cum a fost și în cauza *Dacia SRL*, instanțele naționale nu au prezentat nici o justificare plauzibilă pentru a argumenta necesitatea și oportunitatea la caz a ingerinței în drepturile companiei reclamante, fiind deci o încălcare a prevederilor convenționale pertinente. Astfel acțiunile întreprinse de guvern nu corespund principiului legalității și proporționalității, deoarece nu a fost stabilită o bază legală suficientă pentru a anula privatizarea bunului în cauză.

Analizând jurisprudența degajată de Înalțul for european în spețele contra Moldovei pe marginea protecției proprietății, urmează să conchidem că principiul proporționalității are un rol semnificativ în estimarea corespunderii ingerinței autorităților naționale în exercițiul neîngrădit al dreptului consfințit la proprietate cu standardele europene relevante. Scopul principiului proporționalității este de a garanta protecția dreptului la proprietate al persoanelor fizice și juridice de orice abuzuri și ilegalități din partea statului. Astfel, statul trebuie să dispună de motive întemeiate pentru a pune în funcțiune orice ingerință privind dreptul la proprietate, aceasta urmând a fi nu doar legală și urmărind un scop legitim de protecție a interesului general, dar și necesară în vederea atingerii aceluși scop și în același

timp rezonabilă și proporțională, adică cel mai bine plasată să asigure un echilibru just între interesele general și individual implicate la caz.

Numai atunci când sunt îndeplinite toate condițiile înscrise în art. 1 Protocol 1 privitoare la privarea de proprietate sau la atingerea folosinței bunului și se degajă ideea că totuși se pune o problemă referitoare la compatibilitatea măsurii incriminate cu însăși necesitatea protecției dreptului reclamantului la respectarea bunurilor sale, Curtea va analiza îndeplinirea condiției proporționalității, adică a justului echilibru între interesele în prezență [3].

Deși cum am menționat supra, principiul proporționalității în lumina spețelor contra Moldovei pe marginea protecției proprietății prezintă unele particularități care în mod indubitabil probează existența situațiilor specificului național, întotdeauna analizat foarte atent de către magistrații de la Strasbourg, el nu poate fi privit izolat în exclusivitate prin prisma jurisprudenței degajate contra Moldovei, încadrându-se pe deplin în cadrul jurisprudențial european larg configurat în baza limitelor protecției instituite de Curte cu privire la art.1 Protocol 1 la Convenția Europeană, fiind imposibilă și nerezonabilă separarea totală a cererilor contra statului nostru de cele îndreptate împotriva altor state-membre ale Consiliului Europei.

4.3. Principiul proporționalității și apărarea drepturilor de natură procedurală

Deși aplicabilitate cea mai largă principiul proporționalității a dobândit-o anume cu privire la cauzele în care se reclamă încălcarea drepturilor și libertăților calificate și a dreptului la proprietate, drepturile de natură procedurală garantate de art. 5 (dreptul la libertate și la siguranță) și art. 6 (dreptul la un proces echitabil), de asemenea pot ridica unele chestiuni specifice pe terenul exigenței de proporționalitate.

Dreptul la libertate și la siguranță (art. 5 din Convenția EDO)

Astfel, în sensul art. 5 din Convenție, oricare privare de libertate nu este susceptibilă de a fi calificată ca fiind necesară cu excepția dacă satisface condiția nevoii sociale imperioase și este proporțională scopului urmărit, altfel detenția fiind una arbitrară și contrară standardelor din Convenție. Chiar dacă exigența necesității nu a fost consacrată expres în textul art. 5 § 1, acest fapt nu îi exclude relevanța în interpretare [213].

În fapt, cele mai multe hotărâri de condamnare contra Moldovei până la 01 ianuarie 2013 CEDO a pronunțat anume pe marginea drepturilor de natură procedurală – 60 privind art. 5 și, respectiv, 106 privind art. 6 din Convenția europeană, ceea ce de principiu este habitual, în situația în care anume dreptul la libertate și la siguranță și acela la un proces echitabil cel mai des sunt pretinse a fi încălcate în fața instanței contenciosului european.

Cu referire la art. 5 din Convenție, în mod special exigența proporționalității impune respectarea unui echilibru just între necesitatea aplicării măsurii detenției date fiind circumstanțele cauzei în vederea protecției unui interes general, și importanța deosebită a dreptului fundamental al individului la libertate. Testul de proporționalitate pe marginea art. 5 în jurisprudența degajată de forul european își găsește reflectare sub denumirea de **testul Labita** [168], care presupune că rezonabilitatea detenției nu poate fi privită *in abstracto*, fiind necesară analiza ansamblului particularităților specifice ale speței în vederea găsirii unui echilibru just între interesul public de aplicare a măsurii detenției și cel individual de menținere a subiectului în libertate. Deși persistența unei suspiciuni rezonabile precum că persoana arestată ar fi comis o infracțiune este o condiție *sine qua non* pentru legalitatea detenției continue, după o anumită perioadă de timp, acest lucru nu mai este suficient, autoritățile naționale urmând a prezenta de fiecare dată argumente relevante, suficiente și convingătoare în vederea autorizării prelungirii detenției.

În speța de referință privind statul nostru *Șarban c. Moldovei* [88], reclamantul s-a referit la **ilegalitatea arestării preventive și prelungirii acesteia**, și anume a pretins că deciziile prin care s-a ordonat arestarea sa preventivă și prelungirea ei, la fel ca și deciziile cu privire la cererile *habeas corpus*, nu au fost bazate pe motive suficiente și relevante în încălcarea art. 5 § 3 și 5 § 4. În definitivarea raționamentului său cu privire la pretinsa încălcare, Curtea a reiterat că conform art. 5 § 3 al Convenției, o persoană acuzată de săvârșirea unei infracțiuni trebuie să fie întotdeauna eliberată în cursul procedurii, cu excepția cazului când statul poate dovedi că există motive relevante și suficiente care să justifice detenția continuă a persoanei. Mai mult ca atât, instanțele judecătorești naționale trebuie să examineze toate faptele în favoarea sau defavoarea existenței unei necesități publice stringente, care ar justifica, luând în considerație principiul prezumției nevinovăției, o abatere de la regula respectării libertății individuale a persoanei și să le indice în deciziile lor cu privire la cererile de eliberare, iar justificarea pentru orice perioadă de detenție, indiferent de cât e de scurtă, trebuie să fie, în mod convingător, demonstrată de către autoritățile naționale.

La cazul speței, CEDO a subliniat că în cursul procedurilor interne, reclamantul a prezentat mai multe motive în justificarea eliberării sale din custodie provizorie, precum: neîmpiedicarea urmăririi penale privind infracțiunile imputabile, caracterul ireproșabil al comportamentului său față de autorități, prezența familiei și bunurilor pe teritoriul RM, disponibilitatea terțelor să ofere garanții pentru eliberarea reclamantului, consimțământul de a preda pașaportul internațional în vederea garantării aflării sale continue pe teritoriul național; care însă nu au fost evaluate în nici un mod de către instanțele judecătorești în autorizarea prelungirii arestului preventiv, fiind aparent tratate ca fiind irelevante. Mai mult decât atât, argumentele invocate în justificarea detenției continue au fost de natură formală și

abstractă, fiind preluate din textul normelor pertinente fără a fi aplicate cauzei prezente, existând deci o încălcare a art. 5 § 3 pe terenul absenței de motive relevante și suficiente care să fundamenteze prelungirea detenției reclamantului.

În cauza *Stici c. Moldovei* [87], reclamantul a susținut că, de la expirarea, la 14 august 2004, a termenului ultimei încheieri judecătorești prin care s-a autorizat arestarea sa preventivă, nicio altă decizie judecătorească nu a autorizat detenția sa ulterioară, precum și lipsirea sa de libertate nu a fost motivată suficient de către instanțele judecătorești, astfel detenția sa fiind una arbitrară. CEDO a analizat motivele invocate de către autorități pentru plasarea reclamantului în detenție provizorie pentru o perioadă mai lungă de doi ani, și a constatat că acestea s-au limitat la parafrizarea normelor de procedură penală pertinente fără a fi aplicate circumstanțelor specifice ale cauzei, precum și a elucidat faptul că instanțele interne nu au reacționat în nici un mod la argumentele reclamantului și apărătorului acestuia privind eliberarea sa din arest provizoriu. În concluzie, Curtea a conchis că autoritățile au omis să prezinte motive relevante și suficiente care să răspundă necesității sociale imperioase de a plasa în continuu reclamantul în custodie preventivă, încălcând astfel dreptul garantat la libertate și la siguranță.

Într-o altă speță *Istratii și alții c. Moldovei* [69] reclamanții au pretins că deciziile prin care s-a dispus detenția preventivă și prelungirea acesteia nu s-au bazat pe motive relevante și suficiente, fiind contrare standardelor minime recunoscute în virtutea Convenției EDO. În formularea soluției finale pe marginea alegațiilor respective, Curtea a reiterat că persistența unei suspiciuni rezonabile precum că persoana arestată a comis o infracțiune este o condiție *sine qua non* pentru legalitatea detenției continue, dar, după o anumită perioadă de timp, acest lucru nu mai este suficient. În asemenea cazuri, urmează să se stabilească dacă celelalte temeuri invocate de către autoritățile judiciare continuă să justifice lipsirea de libertate. Atunci când aceste temeuri sunt relevante și suficiente, rolul Curții este să se asigure că autoritățile naționale competente au dat dovadă de o diligență deosebită pe parcursul desfășurării procedurilor.

Evaluând suportul probatoriu prezent din speță, CEDO a conchis că instanțele interne au omis să prezinte argumente relevante și convingătoare care să probeze necesitatea detenției provizorii continue, aceasta fiind una disproporțională și arbitrară, în încălcarea angajamentelor puse în sarcina statului în virtutea Convenției europene pe terenul art. 5 § 3.

De asemenea, în speța dată, reclamanții s-au plâns de ingerința administrației izolatorului de detenție provizorie în dreptul lor de a comunica în condiții de confidențialitate cu avocații, declarând că ei au putut să vorbească cu apărătorii lor doar printr-un perete de sticlă cu găuri care, datorită acusticii rele, îi impunea să strige, astfel creându-se riscul de a fi ascultați de angajații CCCEC și de

alți deținuți. CEDO a considerat oportun să se pronunțe pe marginea alegațiilor pretinse în lumina art. 5 § 4 din cauza că speța a ridicat chestiuni privind legalitatea detenției reclamanților și a argumentării juridice a acestei detenții, condițiile inadecvate ale întrevederilor între avocați și clienți fiind reclamate în fața instanțelor naționale, care le-au considerat legitime. Și anume Curtea a decis să evalueze legalitatea și proporționalitatea ingerinței în ***dreptul la apărare*** al reclamanților. Analizând argumentele de securitate invocate de guvern în fundamentarea ingerinței respective, Curtea a conchis asupra caracterului neîntemeiat și neconvingător al acestora, chiar în situații excepționale când ar putea fi justificată supravegherea întrevederilor dintre avocat și client, este absolut suficientă supravegherea vizuală, dar nu și sonoră a discuțiilor purtate între aceștia. Într-un final, forul contenciosului european a hotărât asupra încălcării art. 5 § 4 de către statul respondent, afectarea dreptului la apărare al reclamanților-deținuți plasați într-o custodie nelegitimă nefiind bazată pe careva motive relevante și convingătoare contrar exigenței de necesitate și proporționalitate a ingerinței autorităților statale.

În speța *Mușuc c. Moldovei* [77], suplimentar la principiile generale menționate *supra* privind proporționalitatea plasării individului în detenție provizorie și autorizarea prelungirii acesteia, Curtea a reiterat că art. 5 al Convenției face parte din prima categorie de drepturi fundamentale, care protejează securitatea fizică a persoanei, și, prin urmare, importanța lui este supremă; scopul de bază al acestui articol este de a preveni lipsirea arbitrară și nejustificată de libertate a persoanei, prezumția fiind în favoarea eliberării. Mai mult ca atât, o persoană acuzată de săvârșirea unei infracțiuni trebuie să fie întotdeauna eliberată în cursul procedurii, cu excepția cazului când statul poate dovedi că există motive relevante și suficiente care să justifice detenția ei continuă, justificarea pentru orice perioadă de detenție, indiferent de cât e de scurtă, urmând a fi demonstrată în mod convingător de către autorități.

Aplicabilitatea principiilor respective a fost demonstrată de către CEDO și în speța recentă *Feraru c. Moldovei* [149], analizând legalitatea detenției reclamantului, bănuir de escrocherie și plasat în custodie provizorie. În mod special, Curtea a reiterat necesitatea constatării de motive relevante și suficiente care să justifice detenția unei persoane. Forul a notat că la cazul speței infracțiunea în comiterea căreia a fost bănuir reclamantul era una mai puțin gravă, suma pretinsă de către victimă la momentul autorizării plasării în detenție a fost deja achitată, reclamantul a avut la întreținere copii minori, circumstanțe în care continua detenție a acestuia nu a fost necesară, fiind posibilă aplicarea altor măsuri de siguranță mai puțin severe, fiind deci o încălcare a art. 5 din Convenție.

Dreptul la un proces echitabil (art. 6 din Convenția EDO)

Cu referire la art. 6 din Convenție care consacră dreptul la un proces echitabil, urmează să evidențiem faptul că de cele mai dese ori regula proporționalității își găsește aplicabilitate pe terenul rezonabilității termenului procesului civil sau penal.

Astfel, în situațiile în care CEDO decide dacă autoritățile naționale și-au îndeplinit în mod corelativ obligațiunile pozitive asumate în virtutea standardelor convenționale privind termenele de examinare a unei cauze civile sau penale, precum și cele de executare a unei hotărâri definitive adoptate, în joc se impun anumite reguli ale proporționalității.

Spre exemplu, în speța de referință în materia duratei procedurilor judiciare în materie civilă *Cravcenco c. Moldovei* [59], CEDO a notat că **rezonabilitatea duratei procedurilor** trebuie evaluată în lumina circumstanțelor cauzei, ținând cont de următoarele criterii: complexitatea cauzei, comportamentul reclamantului și al autorităților relevante și importanța cauzei pentru reclamant. Evaluând fiecare criteriu în lumina faptelor din speță, Curtea a conchis că luând în considerație perioadele de inactivitate nejustificate ale instanțelor de judecată, durata totală a procedurilor într-un litigiu privind reintegrarea în serviciu și miza pentru reclamant, precum și conduita diligentă a reclamantului la caz, limitele temporale de examinare a pricinii civile de peste nouă ani au fost excesive și contrare standardelor prescrise de art. 6 din Convenție.

În genere, forul de la Strasbourg alteori analizează o oarecare ecuație de proporționalitate între conduita reclamantului și conduita autorităților naționale, estimând obiectiv specificul acestora și adoptând raționamentul final de constatare a încălcării/neîncălcării, în dependență de faptul dacă autoritățile de resort satisfac sau nu exigențele jurisprudenței degajate și dacă reclamantul dă dovadă de minimul de diligență; întârzierile care se incumbă autorităților naționale fiind susceptibile să antreneze încălcarea Convenției europene[18].

Spre comparație, în speța recentă *Struc c. Moldovei* [200], Curtea a conchis că termenul general relativ scurt al procedurilor de trei ani și zece luni la examinarea cauzei în trei grade de jurisdicție cu adoptarea unei hotărâri irevocabile, complexitatea cauzei, precum și stabilirea de satisfacție la nivel intern, condiționează imposibilitatea stabilirii disproporționalității termenelor procedurilor jurisdicționale, precum și constatării încălcării de către statul respondent a art. 6 § 1.

Într-o altă speță de referință privind **executarea hotărârilor judecătorești** *Prodan c. Moldovei* [84], Curtea a evaluat neexecutarea hotărârilor judecătorești în favoarea reclamantei rămasă definitive, conchizând asupra încălcării art. 6 din Convenție, perioada continuă de neexecutare de peste cinci ani nefiind una rezonabilă și aducând atingere însăși esenței dreptului la tribunal garantat, care devine inefficient dacă o decizie definitivă nu își găsește proporțional transpunere în mod practic. De asemenea, unele aspecte ale proporționalității își găsesc reflectare în materia dreptului la un tribunal garantat de art. 6 § 1 din Convenția EDO.

Astfel, în speța *Malahov c. Moldovei* [72], CEDO a reiterat că **dreptul individului la o instanță** nu este absolut, el poate fi prin natura sa supus limitărilor, deoarece dreptul de acces, prin sine, cere reglementare din partea statului; garantând părților în litigiu un drept efectiv de acces la o instanță care să hotărască asupra drepturilor și obligațiilor lor cu caracter civil, acordă statului dreptul de a alege liber mijloacele care să fie utilizate în acest scop, deși Statele Contractante se bucură de o anumită marjă de apreciere în acest sens, decizia finală privind respectarea prevederilor Convenției îi aparține anume Curții.

În speța *Clionov c. Moldovei* [58], reclamantul a ales încălcarea dreptului la tribunal ca rezultat al refuzului Curții Supreme de Justiție de a examina recursul său pe motiv de neplată a taxei de stat. CEDO a considerat că instituirea unei interdicții de blanchetă la acordarea scutirilor de la plata taxei de stat, conținută în textul normelor legale aplicabile, ridică în sine o chestiune prin prisma articolului 6 §1 al Convenției, imixtiunea autorităților fiind disproporțională exigențelor unei justiții eficiente și contrară standardelor unei societăți democratice. Aceleași concluzii au fost formulate de Curte pe marginea spețelor *Istrate (no. 2)* [68], și *Tudor-Comerț c. Moldovei* [67]. În esență, îngrădirea dreptului la un tribunal trebuie să se conformeze a trei principii, și anume: să urmărească un scop legitim, să nu afecteze însăși substanța dreptului, să fie asigurat un raport rezonabil de proporționalitate între scopul urmărit și mijloacele antrenate în vederea realizării acestuia [40], principiului proporționalității revenindu-i un rol de a contrabalansa interesele concurente de garantare a justiției și neautorizare a exercitării abuzive a dreptului individual de acces la justiție.

În lumina celor enunțate, urmează să subliniem în mod distinct faptul că aplicarea principiului proporționalității în materia protecției drepturilor de natură procedurală de cele mai dese ori ridică chestiuni privind legalitatea detenției provizorii în lumina art. 5, rezonabilitatea termenului procesului și limitarea dreptului la tribunal în lumina art. 6.

4.4. Concluzii la capitolul 4

În urma analizei aplicării principiului proporționalității în spețele Curții Europene a Drepturilor Omului contra Moldovei, am degajat un șir de concluzii specifice, și anume:

1) Principiul proporționalității are un rol semnificativ în estimarea corespunderii ingerinței autorităților naționale în exercițiul neîngrădit al drepturilor și libertăților consfințite cu standardele europene relevante. Scopul principiului proporționalității este de a garanta protecția drepturilor convențional garantate ale persoanelor fizice și juridice de orice abuzuri și ilegalități din partea statului. Astfel, autoritățile statale trebuie să dispună de motive întemeiate, relevante și convingătoare pentru a pune în funcțiune orice ingerință privind dreptul la libertate și la siguranță, dreptul la un proces echitabil, dreptul la respectarea vieții private și de familie,

libertatea de gândire, de conștiință și de religie, libertatea de exprimare, libertatea de întrunire și de asociere, dreptul la proprietate, această ingerință urmând a fi nu doar legală și având un scop legitim de protecție a interesului general, dar și necesară în vederea atingerii acelui scop și în același timp rezonabilă și proporțională, adică cel mai bine plasată să asigure un echilibru just între interesele concurente general și individual implicate la caz.

2) Ținând cont de faptul că Convenția EDO a fost ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298 la 24 iulie 1997 și a intrat în vigoare la 21 august 1998 [20], iar prima hotărâre de condamnare a statului nostru a fost pronunțată la 13 decembrie 2002 pe marginea speței menționate *Mitropolia Basarabiei și alții c. Moldovei*, timp de peste 11 ani Curtea europeană a reușit să dezvolte o jurisprudență particulară și inedită cu referire la RM. Au fost instituite standarde clare și imperative în vederea protecției în fapt și în drept a drepturilor și libertăților fundamentale la nivel național, în cadrul jurisprudenței degajate aplicarea principiului proporționalității și-a găsit o reflectare specifică de nuanțare a problemelor juridice semnificative puse în fața autorităților naționale care spre un mare regret de cele mai dese ori nu dau dovadă de diligență, profesionalism și cunoștințe necesare soluționării acestora și nu asigură decât respectarea iluzorie a drepturilor omului.

3) Deși principiul proporționalității în lumina spețelor contra Moldovei prezintă unele particularități care în mod indubitabil probează existența situațiilor specificului național, întotdeauna analizat foarte atent de către magistrații de la Strasbourg, el nu poate fi privit izolat în exclusivitate prin prisma jurisprudenței degajate exclusiv contra statului nostru, încadrându-se pe deplin în cadrul jurisprudențial european larg configurat în baza limitelor protecției instituite de Curte în baza Convenției Europene, fiind imposibilă și nerezonabilă separarea totală a cererilor contra statului nostru de cele îndreptate împotriva altor state-membre ale Consiliului Europei.

4) Jurisprudența CEDO în spețele contra Moldovei privește chestiuni juridice destul de simple și habituale, fiind rare cazurile când aplicabilitatea principiului proporționalității este susceptibilă de a fi evaluată în lumina unor circumstanțe cu totul excepționale ale speței deferite spre soluționare. Condamnările statului nostru pe terenul exercițiului proporționalității ingerinței demonstrează faptul necunoașterii mecanismelor Convenției EDO. Faptul că principiul proporționalității și parametrii săi de aplicabilitate nu sunt expres fixați în Convenție, nu convinge judecătorul național să-l aplice reieșind din degajările jurisprudenței CEDO. Mai mult, autoritățile naționale, în special magistrații, nu au deprinderi profesionale în enunțarea raționamentelor lor, să facă testul proporționalității, astfel ingerința, fiind legitimă și urmărind un scop legitim, de cele mai dese ori în spețele contra Moldovei, nu este proporțională acestui scop, și prin urmare, nu este necesară într-o societatea democratică. În consecință, multiple condamnări din partea CEDO ar fi fost evitate dacă judecătorul național, în cadrul epuizării căilor de recurs interne ar fi făcut uz de principiul proporționalității.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Demersul științific vizează cercetarea multidimensională a aplicabilității principiului proporționalității de către CEDO în stabilirea soluțiilor finale pe marginea cauzelor înaintate pentru instaurarea echilibrului just între multitudinea intereselor concurente implicate pentru asigurarea supremației valorii umane și a ordinii de drept în spațiul pan-european.

1) În accepțiune clasică, principiul proporționalității poate fi definit ca o normă obligatorie aplicabilă în scopul asigurării unui just și rezonabil echilibru între diferiți factori, de cele mai dese ori, concurenți ce interacționează ca părți componente ale unui sistem unitar și complex. Proporționalitatea ca și concept juridic fundamental propriu sistemului Convenției europene poate fi perceput la două nivele: *proporționalitatea – apreciere* și *proporționalitatea – interpretare*. În situația evaluării restricționării din partea autorităților naționale competente a exercițiului normal al drepturilor și libertăților consacrate, Curtea stabilește o soluție echitabilă pe marginea intereselor concurente implicate, în mod general și particular, descoperind astfel, funcționalitatea la nivelul *proporționalitatea – apreciere*. În cazul deciziei Curții asupra existenței și întinderii prerogativelor convenționale și asupra obligațiunilor (pozitive, negative) imputabile statelor-părți la Convenție, acestea fiind reflectate în conținutul speței deferite spre soluționare Curții, suntem în prezența *proporționalității – interpretare*.

2) Multiple drepturi și libertăți consacrate de Convenție denumite *calificate* sau *condiționate*, beneficiază de o protecție *relativă* ca limite, fiind susceptibile unei restricționări legitime. Restricțiile aplicabile sunt prevăzute în cuprinsul clauzelor derogatorii ale articolelor convenționale, conferind astfel un caracter legal imixtiunilor autorităților publice în exercitarea drepturilor individuale. Reglementarea restricțiilor legitime impuse drepturilor și libertăților respective nu vizează superioritatea statului în raport cu subiectul din jurisdicția acestuia, ce presupune stabilirea unor îngrădiri juste, orientate spre protecția intereselor generale proprii tuturor indivizilor, inclusiv celor care nu-și vor putea exercita drepturile fundamentale decât într-un mod restrâns.

3) Examinarea atentă a plângerilor asupra pretinselor încălcări ale drepturilor și libertăților garantate convențional presupune efectuarea unui triplu test de proporționalitate și determinarea faptului, dacă ingerința autorităților naționale a fost prevăzută de lege, necesară într-o societate democratică, la care se adaugă și exigența degajată de jurisprudența Curții de proporționalitate între ingerință aplicată și scopul urmărit spre realizare.

4) Conchidem pe marginea aplicării principiului proporționalității în cauzele privind drepturile și libertățile garantate de Convenția EDO, că protecția acestora este deosebit de complexă, date fiind interesele implicate în conflict și multitudinea drepturilor speciale ocrotite, magistrații europeni întotdeauna fiind orientați să evalueze circumstanțele speței în cele mai minuțioase detalii, să plaseze

protagoniștii cauzei într-un context larg și să verifice dacă pretensele încălcări nu aduc atingere a însăși substanței dreptului sau libertății protejate.

5) Justificarea ingerințelor în drepturile și libertățile garantate de Convenția EDO implică analiza atentă a modalității de aplicare a regulii proporționalității la nivel intern, autoritățile naționale fiind în condiția să demonstreze organelor de supraveghere de la Strasbourg că restricționarea unui drept sau a unei libertăți concrete într-adevăr a fost absolut necesară în cazul speței și a asigurat un echilibru just între mijloacele utilizate și scopul propus spre realizare.

6) Deși principiul proporționalității, în lumina spețelor contra R. Moldovei, prezintă unele particularități care, în mod indubitabil, probează existența situațiilor specificului național, întotdeauna analizat deosebit de atent de către magistrații de la Strasbourg, acesta nu poate fi privit izolat în exclusivitate prin prisma jurisprudenței degajate contra statului nostru, încadrându-se pe deplin în cadrul jurisprudențial european larg, configurat în baza limitelor protecției instituite de Curte în baza Convenției EDO, fiind astfel imposibilă și nerezonabilă separarea totală a cererilor contra statului nostru de cele îndreptate împotriva altor state-membre ale Consiliului Europei.

(7) Având în vizor faptul că, pentru R. Moldova Convenția EDO a intrat în vigoare la 21 august 1998, iar prima hotărâre de condamnare a statului nostru a fost pronunțată la 13 decembrie 2002, pe marginea speței *Mitropolia Basarabiei și alții c. Moldovei*, timp de peste 11 ani Curtea europeană a reușit să dezvolte o jurisprudență particulară și inedită cu referire la R. Moldova. Au fost instituite standarde clare și imperative în vederea protecției drepturilor și libertăților fundamentale la nivel național; în cadrul jurisprudenței degajate aplicarea principiului proporționalității și-a găsit o reflectare specifică de nuanțare a problemelor juridice semnificative puse în fața autorităților naționale care, spre regret, frecvent demonstrează respectarea iluzorie a drepturilor omului.

(8) Cu toate că legislația R. Moldova în urma implementării standardelor europene formulate pe terenul jurisprudenței relevante degajate de Curtea de la Strasbourg prin adoptarea a noi acte normative (Legea privind libertatea de gândire, de conștiință și de religie din 11 mai 2007, Legea privind partidele politice din 21 decembrie 2007, Legea cu privire la libertatea de exprimare din 23 aprilie 2010, Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului din 27 octombrie 2005, Legea privind protecția datelor cu caracter personal din 08 iulie 2011) s-a îmbunătățit considerabil, astfel încât a fost creat un cadru intern fiabil pentru asigurarea respectării în practică a drepturilor și libertăților garantate, statul nostru este orientat spre afirmarea valorilor democratice între care respectul drepturilor individuale și a demnității umane sunt protagoniste, existând temeuri obiective de a perfecționa continuu legislația națională.

Problema științifică importantă soluționată în domeniu constă în analiza complexă și prezentarea multidimensională, în premieră a naturii juridice, a criteriilor, a ipostazelor și a particularităților aplicării

principiului proporționalității în sistemul Convenției EDO, racordată cauzelor concrete diferite înaintate spre soluționare Curții de la Strasbourg, evidențiind mecanismele utilizate de magistrații europeni în stabilirea limitelor largi sau înguste ale protecției drepturilor și libertăților convențional garantate.

Impactul cercetării realizate asupra dezvoltării științei Drept internațional:

- Pentru prima dată în doctrina autohtonă *a fost elucidată* natura juridică, criteriile și ipostazele aplicării principiului proporționalității în sistemul Convenției EDO, constatările științifice fiind racordate cauzelor concrete deferite Curții de la Strasbourg spre soluționare.
- *Au fost relevate*, cu caracter de întâietate în doctrina națională, particularitățile aplicabilității exigenței proporționalității în spețele în care R. Moldova este respondentă, fiind evidențiate raționamentele magistrale care au condus judecătorii europeni să adopte o soluție cu privire la încălcarea sau neîncălcarea dreptului convențional protejat.
- Principiul proporționalității în sistemul Convenției EDO *a fost analizat* atât prin prisma cauzelor anterioare soluționate de CEDO, cât și, mai ales, prin prisma cauzelor recente, în acest mod fiind determinate accepțiunile contemporane ale protecției garantate unor drepturi și libertăți în mileniul III.

Rezumând asupra rezultatelor cercetării principiului proporționalității, în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului, formulăm anumite **recomandări** în domeniul supus investigației științifice:

- 1) Eficientizarea studiilor teoretice ale aplicabilității principiului proporționalității pe terenul Convenției EDO în vederea stabilirii reperelor de concept și conținut aplicabile protecției contemporane a drepturilor și libertăților omului.
- 2) Organizarea de seminare pentru formarea profesională inițială și continuă a juriștilor de carieră în domeniul aplicabilității principiului proporționalității în scopul de a-i familiariza cu standardele actuale ale protecției drepturilor omului în spațiul pan-european și cu limitele contemporane recunoscute de către CEDO drepturilor și libertăților calificate.
- 3) Dezvoltarea cercetărilor teoretico-practice privind asigurarea aplicabilității principiului proporționalității în cele 47 state-membre ale Consiliului Europei pentru elucidarea specificului național al protecției drepturilor și libertăților fundamentale.
- 4) Perfecționarea cadrului legal intern cu prescrierea expresă a exigenței proporționalității în contextul restricționării dreptului la manifestarea credinței religioase, divulgării datelor confidențiale, secrete sau cu acces limitat, libertății de întrunire și de asociere etc., actele normative în vigoare de cele mai dese ori reglementând aspecte aferente aplicabilității principiului proporționalității, neconsacrându-l *in terminis*.
- 5) Reglementarea la nivel intern a obligațiunii magistraților naționali în procesul adoptării actului justiției pe marginea cauzelor în care se reclamă restricționarea unui sau altui drept individual, să aplice din oficiu regula proporționalității în vederea analizei conformității amestecului din partea terților.

BIBLIOGRAFIE

Bibliografia în limba română:

1. Antohi L. Suveranitatea de stat și principiul subsidiarității în sistemul CEDO. În: Rezumatele comunicărilor la Conferința științifică “Jurisdicția teritorială a statelor: obligații pozitive și responsabilitate”, 8 aprilie 2014. Chișinău: USM, 2015, pp. 58-61.
2. Avornic G. Teoria Generală a Dreptului. Chișinău: Cartier juridic, 2004. 656 p.
3. Bîrsan C. Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, Vol. I: Drepturi și libertăți. București: All Beck, 2005. 1273 p.
4. Bîrsan C. Convenția europeană a drepturilor omului: comentariu pe articole. București: C.H. Beck, 2010. 1887 p.
5. Bogdan D., Selegean M., Roșianu C. ș.a. Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. București: All Beck, 2005. 672 p.
6. Cafaggi F. ș.a. Manual final Tehnici de interacțiune judiciară – potențialul utilizării lor în cauzele în care sunt incidente drepturi fundamentale, publicat pe http://www.inm-lex.ro/fisiere/d_614/Manual%20Final%20-%20Interactiunea%20Judiciara%20in%20domeniul%20drepturilor%20fundamentale.pdf (vizitat la 15.03.2015).
7. Carss-Frisk M. Dreptul la proprietate: Ghid privind punerea în aplicare a articolului 1 al Protocolului nr. 1 din Convenția Europeană pentru Drepturile Omului. Strasbourg: Directoratul General pentru Drepturile Omului al Consiliul Europei, 2001. 51 p.
8. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 30.03.2010, C 83/02.
9. Charrier J.-L. Chiriac A. Codul Convenției Europene a Drepturilor Omului. Chișinău: Balacron, 2008. 724 p.
10. Chiriță R. Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații. București: Ed. C.H.Beck, 2008. 976 p.
11. Clements L. Mole N. Simmons A. Drepturile europene ale omului: înaintarea unei cauze pe baza Convenției. Chișinău: Cartier, 2005. 544 p.
12. Codul audiovizualului al Republicii Moldova. Nr. 260-XVI din 27 iulie 2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.08.2006, nr. 131-133/679.
13. Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107-XV din 06 iunie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86/661.
14. Codul Contravențional al Republicii Moldova. Nr. 218-XVI din 24 octombrie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16.01.2009, nr. 3-6/15.

15. Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova. Nr. 122-XV din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003, nr. 104-110/447.
16. Codul Penal al Republicii Moldova. Nr. 985-XV din 18 aprilie 2002. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.04.2009, nr. 72-74/125.
17. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.08.1994, nr. 1.
18. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04 noiembrie 1950, semnată la Roma (Italia), publicată pe http://echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf (vizitat la 20. 09. 2013).
19. Gamurari V. Principiul proporționalității în jurisdicțiile naționale ale statelor: studiu comparat. În: Revista moldovenească de drept internațional și relații internaționale, 2011, nr. 2, pp. 5-14.
20. Hotărârea Parlamentului nr. 12-98-XIII din 24 iulie 1997 privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și a unor protocoale adiționale la această convenție. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.08.1997, nr. 54-55.
21. Legea cu privire la asociațiile obștești. Nr. 837 din 17 mai 1996. Republicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 02.10.2007, nr. 153-156BIS.
22. Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului. Nr.263 din 27 octombrie 2005. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 30.12.2005, nr. 176-181/867.
23. Legea cu privire la libertatea de exprimare. Nr. 64 din 23 aprilie 2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 09.07.2010, nr. 117-118/355.
24. Legea cu privire la publicitate. Nr.1227-XIII din 27 iunie 1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16.10.1997, nr. 67-68/555.
25. Legea cu privire la secretul de stat. Nr.245-XVI din 27 noiembrie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 27.02.2009, nr. 45-46/123.
26. Legea exproprierii pentru cauza de utilitate publică. Nr.488-XIV din 08 iulie 1999. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 28.03.2003, nr. 56-58/245.
27. Legea privind accesul la informație. Nr. 982 din 11 mai 2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 28.07.2000, nr. 88-90/664.
28. Legea privind contracararea activității extremiste. Nr. 54-XV din 21 februarie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 28.03.2003, nr. 56-58/245.
29. Legea privind libertatea de gândire, de conștiință și de religie. Nr. 125-XVI din 11 mai 2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003, nr. 127-130/546.

30. Legea privind partidele politice nr. 294-XVI din 21 decembrie 2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 29.02.2008, nr. 42-44/119.
31. Legea privind protecția datelor cu caracter personal. Nr. 133 din 08 iulie 2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.10.2001, nr. 170-175/492.
32. Liiceanu G. Despre Limită. București: Humanitas, 1994. 200 p.
33. Macovei M. Ghid privind punerea în aplicare a articolului 10 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului. Chișinău: Directoratul General pentru Drepturile Omului, 2003. 72 p.
34. Micu D. Garantarea drepturilor omului în practica Curții Europene a Drepturilor Omului și în Constituția României. București: All Beck, 1998. 288 p.
35. Micu D. Garantarea drepturilor omului. București: ALL Beck, 1999. 224 p.
36. Millar Gavin Q.C., Scobioală-Sârcu D. Ghid privind libertatea de exprimare pentru judecătorii și jurnaliștii din Republica Moldova. Chișinău: Bons Offices, 2010. 208 p.
37. Mole N. Harby C. Ghid privind punerea în aplicare a art. 6 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului. Strasbourg: Directoratul General pentru Drepturile Omului, 2001. 68 p.
38. **Morărescu A. Principiul proporționalității prin prisma unor drepturi și libertăți garantate de Convenția EDO. În: Revista universitară Univers Strategic, EBSCO, Nr. 1 (21) ianuarie-martie, 2015, Universitatea Hyperion, București, p. 120-132.**
39. **Morărescu A. Marja de apreciere a statelor în procesul aplicării principiului proporționalității de către CEDO. În: Materialele conferinței științifice internaționale a doctoranzilor și tinerilor cercetători. Vol. III, Ediția a VI-a, 12 aprilie 2012, Chișinău, pp. 195-207.**
40. Poalelungi M. ș.a. Manualul judecătorului pentru cauze civile. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1200 p.
41. Poalelungi M. ș.a. Manualul judecătorului pentru cauze penale. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1192 p.
42. Sârcu D. Metode de interpretare a Convenției europene a drepturilor omului. În: Avocatul poporului, nr. 1-3, 2002, pp. 24-25.
43. Sârcu D., Nica A. Specificul jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului în spețele de whistle-blowing. În: Revista moldovenească de drept internațional și relații internaționale, 2011, nr. 2. pp. 15-22.
44. Sârcu-Scobioală D. Dreptul internațional al drepturilor omului: note de curs. Chișinău: Elena - V.I. 148 p.
45. Selejan-Guțan B. Protecția europeană a drepturilor omului. București: ALL Beck, 2004. 294 p.

46. Speța Megadat.com SRL c. Moldovei, hotărîre din 08 aprilie 2008, definitivă din 08 iulie 2008, publicată pe [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MEGADAT.COM%20SRL%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MEGADAT.COM%20SRL%20(ro).pdf) (vizitat la 18.05.2013).
47. Speța Mizernaia c. Moldovei, hotărîre din 25 septembrie 2007, definitivă din 25 decembrie 2007, publicată pe http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/MIZERNAIA_ro.pdf (Vizitat 18.05.2013).
48. Speța Sîrbu și alții c. Moldovei, hotărîre din 15 iunie 2004, definitivă din 10 noiembrie 2004, publicată pe http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/SIRBU_SI_ALTII_ro.pdf (vizitat la 18.05.2013).
49. Speța Țiberneac c. Moldovei, hotărîre din 16 octombrie 2007, definitivă din 31 martie 2008., publicată pe http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/TIBERNEAC_ro.pdf (vizitat la 18.05.2013).
50. Speța Amihalachioaie c. Moldovei, hotărîrea din 20 aprilie 2004, definitivă din 20 iunie 2004, publicată pe http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/AMIHALACHIOAIE_ro.pdf (vizitat la 18.06.2013).
51. Speța Asociația Accept c. Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării, hotărîrea din 25 aprilie 2013, publicată pe <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=136785&pageIndex=0&dclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=128740> (vizitat la 15.03.2015).
52. Speța Balan c. Moldovei, hotărîre din 29 ianuarie 2008, definitivă din 29 aprilie 2008, publicată pe [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/BALAN%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/BALAN%20(ro).pdf) (vizitat la 18.05.2013).
53. Speța Bimer SA c. Moldovei, hotărîre din 10 iulie 2007, definitivă din 10 octombrie 2007, publicată pe [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/BIMER%20S.A.%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/BIMER%20S.A.%20(ro).pdf) (vizitat la 18.05.2013).
54. Speța Brega c. Moldovei, hotărîrea din 20 aprilie 2010, definitivă din 20 iulie 2010, publicată pe http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/BREGA_RO.pdf (vizitat la 18.06.2013).
55. Speța Bulava c. Moldovei, hotărîre din 08 ianuarie 2008, definitivă din 08 aprilie 2008, publicată pe http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/BULAVA_ro.pdf (vizitat la 18.05.2013).

56. Speța Cazacu c. Moldovei, hotărîre din 23 octombrie 2007, definitivă din 23 ianuarie 2008, publicată pe [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/CAZACU%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/CAZACU%20(ro).pdf) (vizitat la 18.05.2013).
57. Speța Ciorap c. Moldovei, hotărîrea din 19 iunie 2007, definitivă din 19 septembrie 2007, publicată pe [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/CIORAP%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/CIORAP%20(ro).pdf) (vizitat la 18.06.2013).
58. Speța Clionov c. Moldovei, hotărîrea din 09 octombrie 2007, definitivă din 09 ianuarie 2008, publicată pe [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/CLIONOV%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/CLIONOV%20(ro).pdf) (vizitat la 18.05.2013).
59. Speța Cravenco c. Moldovei, hotărîrea din 15 ianuarie 2008, definitivă din 15 aprilie 2008, publicată pe http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/CRAVCENCO_ro.pdf (vizitat la 18.05.2013).
60. Speța Dacia SRL c. Moldovei, hotărîre din 18 martie 2008, definitivă din 18 iunie 2008, publicată pe http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/DACIA_SRL_ro.pdf (vizitat la 18.05.2013).
61. Speța Deordiev și Deordiev c. Moldovei, hotărîre din 16 octombrie 2007, definitivă din 16 ianuarie 2008, publicată pe http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/DEORDIEV_SI_DEORDIEV_ro.pdf (vizitat la 18.05.2013).
62. Speța Dita Danosa c. LKB Līzings SIA, hotărîrea din 11 noiembrie 2010, publicată pe <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30dd4d79dbbda85c4a6cafeeb1c08d50e5f4.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuPbxf0?text=&docid=78560&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=122363> (vizitat la 15.03.2015).
63. Speța Dolneanu c. Moldovei, hotărîre din 13 noiembrie 2007, definitivă din 13 februarie 2008, publicată pe [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/DOLNEANU%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/DOLNEANU%20(ro).pdf) (vizitat la 18.05.2013).
64. Speța Flux și Samson c. Moldovei, hotărîrea din 23 octombrie 2007, definitivă din 23 ianuarie 2008, publicată pe http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/FLUX_SI_SAMSON_ro.pdf (vizitat la 18.06.2013).
65. Speța Grivneac c. Moldovei, hotărîre din 09 octombrie 2007, definitivă din 09 ianuarie 2008, publicată pe

- [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/GRIVNEAC%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/GRIVNEAC%20(ro).pdf) (vizitat la 18.05.2013).
66. Speța Guja c. Moldovei, hotărârea din 12 februarie 2008, publicată pe http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/GUJA_ro.pdf (vizitat la 18.06.2013).
67. Speța Istrate (no. 2) contra Moldovei, hotărârea din 10 iunie 2008, definitivă din 10 septembrie 2008, publicată pe [http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/ISTRATE No. 2 ro.pdf](http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/ISTRATE_No.2_ro.pdf) (vizitat la 18.05.2013).
68. Speța Istrate c. Moldovei, hotărîre din 13 iunie 2006, definitivă din 13 septembrie 2006, publicată pe [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ISTRATE%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ISTRATE%20(ro).pdf) (vizitat la 18.05.2013).
69. Speța Istratii și alții c. Moldovei, hotărârea din 27 martie 2007, definitivă din 27 iunie 2007, publicată pe [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ISTRATII%20SI%20ALTII%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ISTRATII%20SI%20ALTII%20(ro).pdf) (vizitat la 18.05.2013).
70. Speța Kommersant Moldovy c. Moldovei, hotărîre din 09 ianuarie 2007, definitivă din 09 aprilie 2007, publicată pe [http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/KOMMERSANT MOLDOVY ro.pdf](http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/KOMMERSANT_MOLDOVY_ro.pdf) (vizitat la 18.06.2013).
71. Speța Macovei și alții c. Moldovei, hotărîre din 25 aprilie 2006, definitivă din 25 iulie 2006, publicată pe [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MACOVEI%20SI%20ALTII%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MACOVEI%20SI%20ALTII%20(ro).pdf) (vizitat la 18.05.2013).
72. Speța Malahov c. Moldovei, hotărârea din 07 iunie 2007, definitivă din 12 noiembrie 2007, publicată pe [http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/MALAHOV ro.pdf](http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/MALAHOV_ro.pdf) (vizitat la 18.05.2013).
73. Speța Mancevschi c. Moldovei, hotărârea din 07 octombrie 2008, definitivă din 07 ianuarie 2009, publicată pe [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MANCEVSCHI%20\(RO\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MANCEVSCHI%20(RO).pdf) (vizitat la 18.06.2013).
74. Speța Mașaev c. Moldovei, hotărârea din 12 mai 2009, definitivă din 12 august 2009, publicată pe [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MASAEV%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MASAEV%20(ro).pdf) (vizitat la 18.06.2013).

75. Speța Mazepa c. Moldovei, hotărîre din 10 mai 2007, definitivă din 10 august 2007, publicată pe http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/MAZEPA_ro.pdf (vizitat la 18.05.2013).
76. Speța Mitropolia Basarabiei și alții c. Moldovei, hotărârea din 13 decembrie 2001, definitivă din 27 martie 2002, publicată pe [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MITROPOLIA%20BASARABIEI%20SI%20ALTII%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MITROPOLIA%20BASARABIEI%20SI%20ALTII%20(ro).pdf) (vizitat la 18.06.2013).
77. Speța Mușuc c. Moldovei, hotărârea din 06 noiembrie 2007, definitivă din 06 februarie 2008, publicată pe [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MUSUC%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MUSUC%20(ro).pdf) (vizitat la 18.05.2013).
78. Speța Oferta Plus SRL c. Moldovei, hotărîre din 19 decembrie 2006, definitivă din 23 mai 2007, publicată pe http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/OFERTA_PLUS_SRL_ro.pdf (vizitat la 18.05.2013).
79. Speța Ostrovar c. Moldovei, hotărâre din 13 septembrie 2005, definitivă din 15 februarie 2006, publicată pe [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/OSTROVAR%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/OSTROVAR%20(ro).pdf) (vizitat la 18.06.2013).
80. Speța Partidul Popular Creștin Democrat c. Moldovei (no. 2), hotărârea din 02 februarie 2010, definitivă din 02 mai 2010, publicată pe [http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/PPCD_No. 2.pdf](http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/PPCD_No.2.pdf) (vizitat la 18.06.2013).
81. Speța Partidul Popular Creștin Democrat c. Moldovei, hotărârea din 14 februarie 2006, definitivă din 14 mai 2006, publicată pe [http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/PARTIDUL_POPULAR_CRESTIN_DE MOCRAT ro.pdf](http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/PARTIDUL_POPULAR_CRESTIN_DE_MOCRAT_ro.pdf) (vizitat la 18.06.2013).
82. Speța Petrenco c. Moldovei, hotărârea din 30 martie 2010, definitive din 30 octombrie 2010, publicată pe [http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/PETRENCO ro.pdf](http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/PETRENCO_ro.pdf) (vizitat la 18.06.2013).
83. Speța Popov c. Moldovei (no. 2) , hotărîre din 06 decembrie 2005, definitivă din 06 martie 2006., publicată pe [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/POPOV%20NO.%202%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/POPOV%20NO.%202%20(ro).pdf) (vizitat la 18.05.2013).

84. Speța Prodan c. Moldovei, hotărârea din 18 mai 2004, definitivă din 10 noiembrie 2004, publicată pe http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/PRODAN_ro.pdf (vizitat la 18.05.2013).
85. Speța Roșca, Secăreanu și alții c. Moldovei, hotărârea din 27 martie 2008, definitivă din 27 iunie 2008, publicată pe http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/ROSCA_SECAREANU_SI_ALTII_ro.pdf (vizitat la 18.06.2013).
86. Speța Savițchi c. Moldovei, hotărârea din 11 octombrie 2005, definitivă din 11 ianuarie 2006, publicată pe http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/SAVITCHI_ro.pdf (vizitat la 18.06.2013).
87. Speța Stici c. Moldovei, hotărârea din 23 octombrie 2007, definitivă din 23 ianuarie 2008, publicată pe [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/STICI%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/STICI%20(ro).pdf) (vizitat la 18.05.2013).
88. Speța Șarban c. Moldovei, hotărârea din 04 octombrie 2005, definitivă din 04 ianuarie 2006, publicată pe [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/SARBAN%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/SARBAN%20(ro).pdf) (vizitat la 18.05.2013).
89. Speța Tudor-Comerț c. Moldovei, hotărârea din 04 noiembrie 2008, definitivă din 04 februarie 2009, publicată pe <http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/TUDOR-COMERT.pdf> (vizitat la 18.05.2013).
90. Speța Țara și Poiată c. Moldovei, hotărârea din 16 octombrie 2007, definitivă din 16 ianuarie 2008, publicată pe http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/TARA_SI_POIATA_ro.pdf (vizitat la 18.06.2013).
91. Speța Ungureanu c. Moldovei, hotărâre din 06 septembrie 2007, definitivă din 06 decembrie 2006, publicată pe http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/UNGUREANU_ro.pdf (vizitat la 18.05.2013).
92. Versiunea consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 20.03.2010, C 83/13.

Bibliografia în limba engleză:

93. Arai-Takahashi Yu. The margin of appreciation doctrine and the principle of proportionality in the jurisprudence of the ECHR. Antwerpen: Intersentia, 2001. 300 p.

94. Bakircioglu O. The application of the margin of appreciation doctrine in freedom of expression and public morality cases. In: German Law Journal, 2007, Vol. 08, no. 07, pp. 711-734.
95. Barak A. Proportionality: constitutional rights and their limitations. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. 638 p.
96. Beatty D.M. The ultimate rule of law. Oxford: Oxford University Press, 2004. 193p.
97. Burka de G. Proportionality and Wednesbury Unreasonableness: The Influence of European Legal Concepts on UK Law. În: European Public Law, 1997, vol. 3, pp. 561-586.
98. Cannizzaro E. The role of proportionality in the law of international countermeasures. În: The European Journal of International Law, 2001, vol. 12, nr. 5, pp. 889-916.
99. Carta Canadiană de drepturi și libertăți, parte integrantă a Actului Constituțional al Canadei din 17 aprilie 1982, publicată pe <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/Const/page-15.html#h-42> (vizitat la 07.12.2012).
100. Christoffersen J. Fair balance: a study of proportionality, subsidiarity and primarity in the European Convention on Human Rights. The Hague: Brill, 2009. 668 p.
101. Clayton R., Tomlinson H. The Law of human rights. Oxford: Oxford University Press, 2000. 288 p.
102. Cohn M. Three aspects of proportionality. În: Materialele Congresului a VII-lea Internațional al Asociației Internaționale a dreptului constituțional, p. 1, 2, publicat pe <http://www.juridicas.unam.mx/wccl/ponencias/9/161.pdf> (vizitat la 07.12.2012).
103. Constituția Republicii Sud Africane din 18 decembrie 1996 (ultimele amendamente din 2003), publicată pe <http://www.info.gov.za/documents/constitution/1996/a108-96.pdf> (vizitat la 07.12.2012).
104. Constituția Turciei din 7 noiembrie 1982 (ultimele amendamente din 10 mai 2007), publicată pe <http://www.servat.unibe.ch/icl/tu000000.html> (vizitat la 07.12.2012).
105. Ellis E. ș.a. The principle of proportionality in the Laws of Europe. Oxford: Hart Publishing, 1999. 187 p.
106. Gerards J.H. Proportionality review in European Law. În: IVR Encyclopedia of jurisprudence, legal theory and philosophy of law (Online Encyclopedia), publicat pe [http://ivr-enc.info/index.php?title=Proportionality review in European law](http://ivr-enc.info/index.php?title=Proportionality%20review%20in%20European%20law) (vizitat la 15.10.2012).
107. Greer S. The interpretation of the European Convention on Human Rights: universal principle or margin of appreciation? In: UCL Human Rights Review, 2010, Vol. 3, p. 13. pp. 1-14.

108. Harbo T.-I. The function of the proportionality principle in EU Law. În: European Law Journal, 2010, vol. 16, nr. 2, pp. 158-185. .
109. Legea fundamentală a Israelului privind demnitatea și libertatea umană din 25 martie 1992, publicată pe http://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic3_eng.htm (vizitat la 07.12.2012).
110. Legea Regatului Unit privind drepturile omului din 9 noiembrie 1998, publicată pe <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/42/contents> (vizitat la 07.12.2012).
111. Mowbray A. A study of the principle of fair balance in the jurisprudence of the European Court of Human Rights. In: Oxford Human Rights Law Review, 2010, no. 10, pp. 289-317.
112. Protocolul I Adițional la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale, publicat pe <http://www.un-documents.net/gc-p1.htm> (vizitat la 15.10.2012).
113. Raportul anual pentru anul 2014 al Curții Europene a Drepturilor Omului, variantă provizorie p. 176-177, publicat pe http://echr.coe.int/Documents/Annual_Report_2014_ENG.pdf (vizitat la 15.03.2015).
114. Raportul Comisiei Europene a Drepturilor Omului De Becker c. Belgiei din 8 ianuarie 1960, publicat pe [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"documentcollectionid":\["COMMUNICATEDCASES","CLIN","ADVISORYOPINIONS","RESOLUTIONS"\],"kupdate":\["1960-01-08T00:00:00.0Z","1960-01-08T00:00:00.0Z"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{) (Vizitat la 19.09.2012).
115. Raportul Comisiei Europene a Drepturilor Omului Grecia contra Regatului Unit din 26 septembrie 1958, publicat pe [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"documentcollectionid":\["JUDGMENTS","DECISIONS","COMMUNICATEDCASES","CLIN","ADVISORYOPINIONS","RESOLUTIONS"\],"kupdate":\["1958-09-26T00:00:00.0Z","1958-09-26T00:00:00.0Z"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{) (Vizitat la 15.09.2012).
116. Raportul Comisiei Europene a Drepturilor Omului Kamma contra Olandei din 14 iulie 1974, publicat pe [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"documentcollectionid":\["JUDGMENTS","DECISIONS","COMMUNICATEDCASES","CLIN","ADVISORYOPINIONS","RESOLUTIONS"\],"kupdate":\["1974-07-14T00:00:00.0Z","1974-07-14T00:00:00.0Z"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{) (Vizitat la 15.09.2012).

117. Speța Bercut SRL c. Moldovei, hotărîre din 06 decembrie 2011, definitivă din 06 martie 2012, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-107693> (vizitat la 18.05.2013).
118. Speța Megadat.com SRL c. Moldovei, hotărîre din 17 august 2011 (asupra satisfacției echitabile), publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104790> (vizitat la 18.05.2013).
119. Speța Abdulaziz, Cabales și Balkandali c. Regatului Unit, hotărîrea din 28 mai 1985, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57416> (Vizitat la 15.09.2012).
120. Speța Afacerea lingvistică c. Belgiei, hotărârea din 23 iulie 1968, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57525> (vizitat la 18.10.2012).
121. Speța Ageyevy c. Rusiei, hotărârea din 18 aprilie 2013, definitivă din 09 septembrie 2013, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-118602> (vizitat la 20.09.2013).
122. Speța Akdaş c. Turciei, hotărîrea din 16 februarie 2010, definitivă din 16 mai 2010, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97297> (Vizitat la 24.09.2012).
123. Speța Avilkina ș.a. c. Rusiei, hotărârea din 06 iunie 2013, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-120071> (vizitat la 01.09.2013).
124. Speța B. c. Moldovei, hotărârea din 16 iulie 2013, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122372> (vizitat la 18.08.2013).
125. Speța Barfod c. Danemarcei, hotărârea din 22 februarie 1989, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57430> (Vizitat la 19.09.2012).
126. Speța Bayatyan c. Armeniei, hotărârea din 07 iulie 2011, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105611> (vizitat la 20.09.2013).
127. Speța Bălțeanu c. României, hotărârea din 16 iulie 2013, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122361> (vizitat la 01.09.2013).
128. Speța Berisha c. Elveției, hotărârea din 30 iulie 2013, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122978> (vizitat la 18.08.2013).
129. Speța Biserica Adevărat Ortodoxă c. Moldovei, hotărârea din 27 februarie 2007, definitivă din 27 mai 2007, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-79606> (vizitat la 18.06.2013).

130. Speța Bordeianu c. Moldovei, hotărârea din 11 ianuarie 2011, definitivă din 11 aprilie 2011, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-102702> (vizitat la 18.06.2013).
131. Speța Brežec c. Croației, hotărârea din 18 iulie 2013, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122432> (vizitat la 01.09.2013).
132. Speța Campbell c. Regatului Unit, hotărârea din 25 martie 1992, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57771> (vizitat la 18.10.2012).
133. Speța Çamyar și Berktaş c. Turciei, hotărârea din 15 februarie 2011, definitivă din 15 mai 2011, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-103415> (vizitat la 20.09.2013).
134. Speța Cârmuirea Spirituală a musulmanilor din Republica Moldova c. Moldovei, decizia cu privire la admisibilitate, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69667> (vizitat la 18.06.2013).
135. Speța Ciubotaru c. Moldovei, hotărârea din 27 aprilie 2010, definitivă din 27 iulie 2010, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-98445> (vizitat la 18.06.2013).
136. Speța Cremieux c. Franței, hotărârea din 25 februarie 1993, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57805> (vizitat la 24.09.2012).
137. Speța Croissant c. Germaniei, hotărârea din 25 septembrie 1992, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57736> (vizitat la 20.09.2013).
138. Speța Curții de Apel a Londrei (Marea Britanie) Associated provincial picture houses contra Wednesbury Corporation, hotărârea din 7 noiembrie 1947, publicată pe http://www.justis.com/titles/iclr_s4821028.html (vizitat la 19.10.2012).
139. Speța Curții Internaționale de Justiție Activitățile militare și paramilitare în și contra Nicaragua (Nicaragua contra Statelor Unite ale Americii), hotărârea din 27 iunie 1986, publicată pe <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf> (vizitat la 15.10.2012).
140. Speța Curții Supreme a Canadei R. contra Oakes, hotărârea din 28 februarie 1986, publicată pe <http://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/1986/1986canlii46/1986canlii46.html> (vizitat la 19.10.2012).
141. Speța Disk și Kesk c. Turciei, hotărârea din 27 noiembrie 2012, definitivă din <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114776> (vizitat la 20.09.2013).
142. Speța Dudgeon c. Regatului Unit, hotărârea din 22 octombrie 1981, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57473> (vizitat la 19.09.2012).

143. Speța Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası c. Turciei, hotărârea din 25 septembrie 2012, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-113410> (vizitat la 20.09.2013).
144. Speța Eşim c. Turciei, hotărârea din 17 septembrie 2013, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-126355> (vizitat la 20.09.2013).
145. Speța Eweida și alții c. Regatului Unit, hotărârea din 15 ianuarie 2013, definitivă din 27 mai 2013, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115881> (vizitat la 20.09.2013).
146. Speța Faber c. Ungariei, hotărârea din 24 iulie 2012, definitivă din 24 octombrie 2012 publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112446> (vizitat la 20.09.2013).
147. Speța Fabris c. Franței, hotărârea din 07 februarie 2013, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-116716> (vizitat la 20.09.2013).
148. Speța Federația sindicatelor de muncitori din marea liberă contra Norvegiei, decizia de admisibilitate din 27 iunie 2002, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22540> (vizitat la 20.09.2013).
149. Speța Feraru c. Moldovei, hotărârea din 24 ianuarie 2012, definitivă din 24 aprilie 2012, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108784> (vizitat la 18.05.2013).
150. Speța Francesco Sessa c. Italiei, hotărârea din 03 aprilie 2012, definitivă din 24 septembrie 2012, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-110174> (vizitat la 20.09.2013).
151. Speța Fusu Arcadie și alții c. Moldovei, hotărârea din 12 iulie 2012, definitivă din 17 octombrie 2012, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112200> (vizitat la 18.06.2013).
152. Speța Genderdoc-M c. Moldovei, hotărârea din 12 iunie 2012, definitivă din 12 septembrie 2012, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-111394> (vizitat la 18.06.2013).
153. Speța Godelli c. Italiei, hotărârea din 25 septembrie 2012, definitivă din 18 martie 2013, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-113460> (vizitat la 01.09.2013).
154. Speța Golder c. Regatului Unit, hotărârea din 21 februarie 1975, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57496> (vizitat la 20.09.2013).

155. Speța Goodwin c. Regatului Unit, hotărârea din 27 martie 1996, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57974> (vizitat la 20.09.2013).
156. Speța Gorfunkel c. Rusiei, hotărârea din 19 septembrie 2013, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-126359> (vizitat la 20.09.2013).
157. Speța Handyside c. Regatului Unit, hotărârea din 7 decembrie 1976, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57499> (Vizitat la 15.09.2012).
158. Speța Hatton și alții c. Regatului Unit, hotărârea din 8 iulie 2003, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61188> (vizitat la 18.10.2012).
159. Speța Hyde Park și alții c. Moldovei, hotărârea din 31 martie 2009, definitivă din 30 iunie 2009, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91936> (vizitat la 18.06.2013).
160. Speța Ipteh SA ș.a. c. Moldovei, hotărâre din 24 noiembrie 2009, definitivă din 07 aprilie 2010, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-95818> (vizitat la 18.05.2013).
161. Speța John Anthony Mizzi c. Maltei, hotărâre din 22 noiembrie 2011, publicată pe <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=895411&portal=hbk&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649>. (Vizitat la 13.04.2012).
162. Speța K.U. c. Finlandei, hotărârea din 02 decembrie 2008, definitivă din 02 martie 2009, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-89964> (vizitat la 01.09.2013).
163. Speța Karman c. Rusiei, hotărârea din 14 decembrie 2006, definitivă din 14 martie 2007, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78574> (Vizitat la 25.09.2012).
164. Speța Klass și alții c. Germaniei, hotărârea din 6 septembrie 1978, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57510> (Vizitat la 15.09.2012).
165. Speța Klauz c. Croației, hotărârea din 18 iulie 2013, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122433> (vizitat la 20.09.2013).
166. Speța Kozak c. Poloniei, hotărârea din 2 martie 2010, definitivă din 2 iunie 2010, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97597> (vizitat la 18.10.2012).
167. Speța Kruslin c. Franței, hotărârea din 24 aprilie 1990, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57626> (Vizitat la 24.09.2012).

168. Speța Labita c. Italiei, hotărârea din 06 aprilie 2000, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58559> (vizitat la 18.05.2013).
169. Speța Lavrechov c. Cehiei, hotărârea din 20 iunie 2013, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-120969> (vizitat la 20.09.2013).
170. Speța Le Compte, Van Leuven și De Meyere contra Belgiei, hotărârea din 23 iunie 1981, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57522> (vizitat la 20.09.2013).
171. Speța Leander c. Suediei, hotărârea din 26 martie 1987, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57519> (vizitat la 20.09.2013).
172. Speța Lehideux și Isorni contra Franței, hotărâre din 28 septembrie 1998, publicată pe <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Lehideux%20%7C%20Isorni%20%7C%20v.%20%7C%20France&sessionid=82755998&skin=hudoc-en> (Vizitat la 18.04.2012).
173. Speța Lewandowska-Malec c. Poloniei, hotărârea din 18 septembrie 2012, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-113141> (Vizitat la 19.09.2012).
174. Speța Lindon, Otchakovsky-Laurens și July c. Franței, hotărârea din 22 octombrie 2007, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-82846> (Vizitat la 22.09.2012).
175. Speța Lingens c. Austriei, hotărârea din 8 iulie 1986, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57523> (Vizitat la 15.09.2012).
176. Speța Malone c. Regatului Unit, hotărârea din 2 august 1984, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57533> (Vizitat la 22.09.2012).
177. Speța Manole și alții c. Moldovei, hotărâre din 17 septembrie 2009, definitivă din 17 decembrie 2009, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94075> (vizitat la 18.06.2013).
178. Speța Marckx c. Belgiei, hotărârea din 13 iunie 1979, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-62092> (vizitat la 17.10.2012).
179. Speța Michaud c. Franței, hotărârea din 06 decembrie 2012, definitivă din 06 martie 2013, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115377> (vizitat la 01.09.2013).
180. Speța Moreno Gomez c. Spaniei, hotărârea din 16 noiembrie 2004, definitivă din 16 februarie 2005, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67478> (vizitat la 01.09.2013).

181. Speța Muller și alții c. Elveției, hotărâre din 24 mai 1988, publicată pe <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=Muller%20%7C%20v.%20%7C%20Switzerland&sessionid=82803298&skin=hudoc-en>. (Vizitat la 18.04.2012).
182. Speța Natalia Mikhaylenko c. Ucrainei, hotărârea din 30 mai 2013, definitivă din 30 august 2013, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-119975> (vizitat la 20.09.2013).
183. Speța Observer și Guardian c. Regatului Unit, hotărârea din 26 noiembrie 1991, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57705> (vizitat la 20.09.2013).
184. Speța Oleynikov c. Rusiei, hotărârea din 14 martie 2013, definitivă din 09 septembrie 2013, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-117124> (vizitat la 20.09.2013).
185. Speța Open Door și Dublin Well Woman c. Irlandei, hotărârea din 29 octombrie 1992, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57789> (vizitat la 20.09.2013).
186. Speța Osoian c. Moldovei, decizia de admisibilitate din 28 februarie 2006, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72892> (vizitat la 18.05.2013).
187. Speța Ouranio Toxo și alții c. Greciei, hotărârea din 20 octombrie 2005, definitivă din 20 ianuarie 2006, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70720> (vizitat la 20.09.2013).
188. Speța Partidul Comuniștilor Unit al Turciei și alții c. Turciei, hotărârea din 30 ianuarie 1998, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58128> (vizitat la 20.09.2013).
189. Speța Pentiacova și alții c. Moldovei, decizia cu privire la admisibilitate din 04 ianuarie 2005, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67997> (vizitat la 18.06.2013).
190. Speța Curții de Apel a Londrei (Marea Britanie) Regina contra Secretarului de stat al Departamentului afacerilor interne (în numele cetățeanului Brind), hotărârea din 7 februarie 1991, rezumatul hotărârii publicat pe <http://www.swarb.co.uk/lisc/JudRe19911991.php> (vizitat la 07.12.2012).
191. Speța Răoman c. Finlandei, hotărârea din 29 ianuarie 2013, definitivă din 29 aprilie 2013, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115864> (vizitat la 18.08.2013).

192. Speța Sáska c. Ungariei, hotărârea din 27 noiembrie 2012, definitivă din 27 februarie 2013, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114769> (vizitat la 20.09.2013).
193. Speța Savez Crkava “Riječ Života” și alții contra Croației, hotărârea din 9 decembrie 2010, definitivă din 9 martie 2011, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-102173> (vizitat la 18.10.2012).
194. Speța Sigma Radio Television SRL. c. Ciprului, hotărârea din 21 iulie 2011, definitivă din 21 octombrie 2011, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105766> (vizitat la 20.09.2013).
195. Speța Skalka c. Poloniei, hotărârea din 27 mai 2003, definitivă din 27 august 2003, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61105> (vizitat la 20.09.2013).
196. Speța Soering c. Regatului Unit, hotărârea din 7 iulie 1989, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57619> (Vizitat la 25.09.2012).
197. Speța Sosinowska c. Poloniei, hotărârea din 18 octombrie 2011, definitivă din 18 ianuarie 2012, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-107053> (vizitat la 20.09.2013).
198. Speța Sporrang și Lönnroth c. Suediei, hotărârea din 23 septembrie 1982, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57580> (vizitat la 15.03.2015).
199. Speța Stevens c. Marii Britanii, decizia de admisibilitate din 03 martie 1986, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-593> (vizitat la 20.09.2013).
200. Speța Struc c. Moldovei, hotărârea din 04 decembrie 2012, definitivă din 04 martie 2013, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115011> (vizitat la 18.05.2013).
201. Speța Sunday Times c. Regatul Unit, hotărârea din 26 aprilie 1979, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57584> (Vizitat la 25.09.2012).
202. Speța Uj contra Ungariei, hotărârea din 19 iulie 2011, definitivă din 19 octombrie 2011, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105715> (vizitat la 20.09.2013).
203. Speța Ünal Tekeli c. Turciei, hotărârea din 16 noiembrie 2004, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67482> (vizitat la 01.09.2013).
204. Speța Vasylchuk c. Ucrainei, hotărârea din 13 iunie 2013, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-120516> (vizitat la 01.09.2013).

205. Speța Von Hannover c. Germaniei (no. 2), hotărârea din 07 februarie 2012, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109029> (vizitat la 01.09.2013).
206. Speța Von Hannover c. Germaniei, hotărârea din 24 iunie 2004, definitivă din 24 septembrie 2004, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61853> (vizitat la 01.09.2013).
207. Speța Wilson, Uniunea națională a Jurnaliștilor și alții c. Regatului Unit, hotărârea din 02 iulie 2002, definitivă din 02 octombrie 2002, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60554> (vizitat la 20.09.2013).
208. Speța X. c. Austriei, hotărârea din 19 februarie 2013, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-116735> (vizitat la 20.09.2013).
209. Speța Y.C. c. Regatului Unit, hotărârea din 13 martie 2012, definitivă din 24 septembrie 2012, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109557> (vizitat la 01.09.2013).
210. Speța Young, James și Webster c. Regatului Unit, hotărârea din 13 august 1981, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57608> (Vizitat la 25.09.2012).
211. Speța Zana c. Turciei, hotărâre din 25 noiembrie 1997, publicată pe <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Zana%20%7C%20v.%20%7C%20Turkey&sessionid=82505731&skin=hudoc-en>. (Vizitat la 17.04.2012).
212. Speța G.B. și R.B. c. Moldovei, hotărârea din 18 decembrie 2012, definitivă din 18 martie 2013, <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115395> (vizitat la 18.06.2013).
213. Trechsel S. Human rights in criminal proceedings. Oxford: Oxford University Press, 2006. 736 p.
214. Tsakyrakis S. Proportionality: an assault on human rights? In: Jean Monnet Working Paper 09/08, 2008, pp. 1-30.
215. Tümai M. The margin of appreciation doctrine developed by the case law of the European Court of Human Rights. In: Ankara Law Review, 2008, Vol. 5, no. 2, pp. 201-234.
216. Walzer M. Arguing about war. New Heaven: Yale University Press, 2004. 224 p.
217. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, 1966, publicat pe <http://www.hotararicedo.ro/files/files/PACTUL%20INTERNATIONAL%20CU%20PRIVIRE%20LA%20DREPTURILE%20CIVILE%20SI%20POLITICE.pdf> (vizitat la 2.05.2015)
218. Pactul internațional cu privire la drepturile economice sociale și culturale, 1966, publicat pe http://www.irdo.ro/file.php?fisiere_id=79&inline (vizitat la 2.05.2015)

Bibliografia în limba franceză:

219. Constituția federală a Confederației Elvețiene din 18 aprilie 1999 (ultimele amendamente din 1 martie 2012), publicată pe <http://www.admin.ch/ch/f/rs/101/index.html> (vizitat la 07.12.2012).
220. Drooghenbroeck Van S. La proportionnalité dans le droit de la Convention Européenne des Droits de l'Homme. Bruxelles: Bruylant, 2001. 785 p.
221. Eissen M.A. La Cour Européenne des Droits de l'Homme. Paris: R.D.P., 1986, pp. 1539-1598.
222. Greer S. La marge d'appréciation: interprétation et pouvoir discrétionnaire dans le cadre de la Convention Européenne des Droits de l'Homme. Strasbourg: Editions du Conseil de l'Europe, 2000. 62 p.
223. Kilkelly U. Le droit au respect de la vie privée et familiale. Strasbourg: Direction générale des droits de l'homme, 2003. 73 p.
224. Pettiti L.E., Decaux E., Imbert P.H. La Convention Européenne des Droits de l'Homme. Commentaire article par article, Paris: Economica, 1999. 1091 p.
225. Speța Bayrak c. Franței, decizia de admisibilitate din 30 iunie 2009, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-93698> (vizitat la 20.09.2013).
226. Speța RTBF c. Belgiei, hotărîrea din 29 martie 2011, definitivă din 15 septembrie 2011, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104147> (Vizitat la 24.09.2012).
227. Sudre F. L'interprétation de la Convention Européenne des Droits de l'Homme: Droit et Justice. Bruxelles: Bruylant, 1998, n°21. 354 p.
228. Velu J., Ergec R. La Convention européenne des droits de l'homme, Bruxelles: Bruylant, 1990. 1185 p.

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul Morărescu Adrian, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

20 iulie, 2015

MORĂRESCU Adrian

CURRICULUM VITAE

Numele:

MORĂRESCU

Prenumele:

Adrian

Studii:

2011-2014	Studii de doctorat, USM
2004-2005	Studii superioare de masterat, specialitatea Drept penal, ULIM
1999-2004	Studii superioare licență, Facultatea de Drept, ULIM

Domeniile de interes științific:

Drept internațional public
Drept vamal

Activitate profesională:

2010 - 2014	Șef direcție Control al încasării silite a obligației vamale și asistență juridică, Serviciul Vamal al Republicii Moldova
2008-2009	Șef-adjunct Direcție teritorială Control administrativă, Chișinău, Ministerul Administrației Publice Locale
2007-2008	Șef secție juridică, Biroul Vamal, Chișinău
2006-2007	Inspector principal al direcției Drept vamal, cooperare internațională și integrare europeană, Serviciul Vamal al Republicii Moldova
2005-2006	Specialist al direcției drept vamal, cooperare internațională și integrare europeană, Serviciul Vamal al Republicii Moldova

Participări la foruri științifice (naționale și internaționale)

2014	Conferința internațională cu privire la combaterea traficului ilicit de mărfuri contrafăcute și piratate, Tbilisi, Georgia
2011	Conferința internațională cu privire la combaterea traficului ilicit de substanțe explozive și arme nucleare, Singapore
2011	Atelier legislativ cu privire la cele mai bune practici în domeniul proprietății intelectuale, Belgrad, Serbia
2010	Conferință internațională cu privire la legislația UE referitor la protecția drepturilor proprietății intelectuale la frontieră

2009	Seminar cu privire la descentralizarea administrativă și rolul autorității publice locale într-un stat de drept, Polonia
2007	Seminar cu privire la legislația Marii Britanii în domeniul ocrotirii proprietății intelectuale, London, Marea Britanie
2007	Ședința experților cu privire la liberalizarea comerțului și dezvoltarea legislației, Brussels, Belgia
2006	Seminar pentru țările Non-EU referitor la dezvoltarea legislației în vederea asigurării protecției drepturilor proprietății intelectuale, Brussels, Belgia
2006	Ședința experților cu privire la liberalizarea comerțului și dezvoltarea legislației, Brussels, Belgia
2006	Ședința experților cu privire la racordarea legislației vamale a RM cu prevederile acquis-ului comunitar, Kiev, Ucraina
2006	Conferința internațională cu privire la combaterea traficului ilicit de substanțe explozive și arme nucleare, Viena, Austria
2005	Atelier legislativ regional cu privire la cooperarea în domeniul vamal Ohrid, Macedonia
2005	Seminar cu privire la legislația vamală a UE, Vilnius, Lithuania
2006	Expert, membru al delegației RM în scopul negocierii acordului de comerț liber CEFTA, Brussels, Belgia
2006	Expert, membru al delegației RM în scopul negocierii acordului de comerț liber CEFTA, Zagreb, Croația
Grade obținute:	
2012	Colonel al Serviciului vamal

LUCRĂRI ȘTIINȚIFICE PUBLICATE LA TEMA TEZEI:

Articole în reviste științifice de profil:

1. Restricțiile expres autorizate în exercițiul drepturilor și libertăților consacrate de Convenția europeană a drepturilor omului. În: Revista moldovenească de drept internațional și relații internaționale, 2013, nr.3 (29), pp. 89-99.
2. Evaluarea testului de proporționalitate privind drepturile și libertățile calificate în spețele Curții Europene a Drepturilor Omului contra Republicii Moldova. În: Revista moldovenească de drept internațional și relații internaționale, 2014, nr.1 (31), pp. 116-133.
3. Definirea principiului proporționalității în lumina jurisprudenței naționale și internaționale. În: Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe sociale”, 2013, nr. 3 (63), pp. 75-80.

Articole în reviste științifice de circulație internațională:

4. Principiul proporționalității prin prisma unor drepturi și libertăți garantate de Convenția EDC
În: Revista universitară *Univers Strategic*, EBSCO, Nr. 1 (21) ianuarie-martie, 2015, Universitate Hyperion, București, p. 120-132.

Materiale la foruri științifice:

5. Marja de apreciere a statelor în procesul aplicării principiului proporționalității de către CEDC
În: *Tendențe contemporane în evoluția patrimoniului istoric și juridic al Republicii Moldova*
Materialele conferinței științifice internaționale anuale a doctoranzilor și tinerilor cercetători. Vol. III, Ediția a VI-a, 12 aprilie 2012, Chișinău: CEP USM, pp. 195-207.
6. Principiul proporționalității și protecția proprietății în spețele CEDO contra Moldovei
În: *Tendențe contemporane ale dezvoltării științei în contextul valorificării opțiunii europene viziuni ale tinerilor cercetători*. Materialele conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători. Vol. I, Ediția a VII-a, 30 mai 2013, Chișinău, pp. 233-242.
7. Principiul proporționalității și protecția drepturilor de natură procedurală în jurisprudența CEDO contra Moldovei. În: Materialele conferinței științifice internaționale cu prilejul jubileului de 70 ani ai prof. N. Osmochescu, 14 noiembrie 2014, Chișinău, 7 p. (în curs de apariție).

Cunoașterea limbilor:

Limba română	maternă
Limba engleză	fluent
Limba rusă	fluent

Date de contact de serviciu:

Adresa	mun. Chișinău , str. Columna 30
Telefon:	(022) 57-42-10
E-mail	morarescoo_adrian@yahoo.com